

T. C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

**GAZİANTEP MERKEZ İLÇELERDEKİ BAZI
MİMARİ ESERLERDE KULLANILAN
HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DERYA TUNCER

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Adil ÖZTEKİN

GAZİANTEP
ARALIK 2023

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Tezin Başlığı: Gaziantep Merkez İlçelerdeki Bazı Mimari Eserlerde Kullanılan
Hadislerin Değerlendirilmesi
Adı ve Soyadı: Derya Tuncer
Tez Savunma Tarihi: 14/12/2023

Dr. Öğr. Üyesi Adil ÖZTEKİN danışmanlığında hazırlanan bu tez tarafımızca
okunmuş, kapsam ve niteliği açısından oybirliği ile bir Yüksek Lisans tezi olarak
kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

Dr. Öğr. Üyesi Adil ÖZTEKİN (Jüri Başkanı)

Prof. Dr. Recep ASLAN

Dr. Öğr. Üyesi Sait İNAN

Bu tezin gerekli şartları sağlayarak yukarıda belirtilen jüri tarafından Yüksek Lisans
tezi olarak kabul edildiğini onaylarım.

Prof. Dr. Mahmut ÇINAR
Enstitü ABD Başkanı

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI
SBE Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Derya Tuncer

Öğrenci Numarası: 200002163003

Tezin Savunma Tarihi: 14/12/2023

ÖZET

GAZİANTEP MERKEZ İLÇELERDEKİ BAZI MİMARİ ESERLERDE KULLANILAN HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

TUNCER, Derya

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslam Bilimleri ABD

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Adil ÖZTEKİN

Aralık 2023, 116 sayfa

Hadis-i şerifler Müslümanlar için Kur'an-ı Kerim'den sonra en temel kaynaktır. Müslüman toplumlar tarih boyunca Hz. Peygamber'e (s.a.v.) olan bağlılıklarından dolayı, hadislere ayrı bir önem vermiştir. Onun sünnetini ve hadislerini hayatın her alanına yansıtmayı kendileri için bir görev addetmişlerdir. Bazı hadisler toplum hayatındaki etkisini sürdürürken, bazıları da ya kitapların sayfalarında kalmış ya da gözler önünde olmasına rağmen dikkatlerden kaçmış olabilir. İşte bu sebeple hadislerin toplumsal hayatta nasıl yer aldığı, nasıl kullanıldığı, topluma ne gibi mesajlar verdiği konuları, gün yüzüne çıkarılması ve dikkatlere sunulması gereken önemli hususlardandır. Bu tezde, Gaziantep'in merkez ilçeleri olan Şehitkamil ve Şahinbey ilçelerindeki camiler, mezarlıklar, taziye evleri ve dini eğitim veren lise ve ortaokul binalarında yer alan hadislerin kaynakları tespit edilip değerlendirmeleri yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Gaziantep, Cami, Mimari Eser, Mezarlık.

ABSTRACT

EVALUATION OF HADITHS INSCRIBED IN SOME ARCHITECTURAL WORKS IN GAZİANTEP CENTRAL DISTRICTS

TUNCER, Derya

MA Thesis, Department of Basic Islamic Science

Supervisor: Asst. Prof. Adil ÖZTEKİN

December 2023, 116 pages

Hadiths are the most basic source for Muslims after the Qur'an. Throughout history, Muslim societies have given a special importance to hadiths due to their devotion to the Prophet (p.b.u.h). They considered it their duty to reflect his sunnah and hadiths in all areas of life. While some hadiths continue to have an impact on social life, others may have remained on the pages of books or escaped attention even though they were in plain sight. For this reason, how the hadiths take place in social life, how they are used, what kind of messages they give to the society are important issues that need to be brought to light and to attention. In this thesis, the sources of the hadiths on the buildings of mosques, cemeteries, condolence houses, high schools and secondary schools in the central districts of Gaziantep, Şehitkamil and Şahinbey, will be determined and evaluated.

Keywords: Hadiths, Gaziantep, Mosque, Architectural Works, Cemetery.

ÖN SÖZ

İslam toplumu Hz. Peygamber'e olan sevgisini her zaman üstün tutmuş, onun sünnetine ve hadislerine bağlılıklarını hayatlarının her alanına yansıtmışlardır. Hayatımızda büyük bir yer kaplayan mimarî yapıların ayet ve hadislerle donatılması, Müslümanların Kur'an ve sünnete olan bağlılıklarını görmemiz için büyük bir örnek teşkil etmektedir.

Başta mimari eserler olmak üzere birçok sanat dalında hadislere yer verilmiştir. Konuyla ilgili hem Türkiye genelinde hem de müstakil iller bazında birçok çalışma yapılmıştır. Biz de Gaziantep ili özelinde bir çalışma yapmaya karar verdik. Bu çalışmada, Hz. Peygamber'in hadislerine yer verilen Gaziantep'in Şehitkamil ve Şahinbey merkez ilçelerindeki bazı mimari eserleri (cami, mezarlık vb.) ve diğer farklı yapıları inceleyerek, buralarda yer alan hadisleri değerlendirmeyi amaçladık.

Çalışma, giriş, bir bölüm ve sonuç ile ekler kısımlarından oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi ve konumuzla ilgili yapılan çalışmalar yer almaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde ise ilk olarak Gaziantep'in tarihçesi hakkında bilgi verilerek, Gaziantep ilinin İslam dini ile tanışma sürecine yer verilmiştir. Daha sonra Gaziantep'in merkez ilçeleri olan Şehitkamil ve Şahinbey ilçelerindeki mimarî eser ve bazı mekânlar bizzat saha çalışması yapılarak tespit edilmiş, hadislerin kaynakları ve değerlendirmeleri yapılmıştır. Tespit edilen hadisler öncelikle konularına göre sınıflandırılarak, toplam yedi başlık altında değerlendirilmiştir. Hadislerin doğru tercümeleri aynen aktarılmış, çevirilerde gözlemlenen hatalar ise düzeltilerek Arapça lafızlarının altında tavsiye niteliğinde sunulmaya çalışılmıştır. Hadislerin kaynakları verilirken muhaddisler vefat tarihlerine göre sıralanmıştır. Sonuç bölümünde de çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılarak, ekler kısmında hadislerin fotoğrafları sunulmaya çalışılmıştır.

İTHAF

Çalışmanın başından itibaren ilgi, destek ve yardımlarını esirgemeyerek her konuda bana rehberlik eden, çalışmayı yönlendiren, her zaman bana destek veren sayın danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Adil ÖZTEKİN'e, çalışma sürecinde bilgi, fikir ve yardımlarını hiç esirgemeyen Prof. Dr. Recep ASLAN'a, çalışmamı titizlikle inceleyerek kıymetli bilgileriyle çalışmama yön veren değerli jüri üyesi Dr. Öğr. Üyesi Sait İNAN'a ve yüksek lisans sürecinde katkıları olan tüm hocalarıma, ayrıca tezin başından sonuna kadar her türlü fedakarlığı yaparak maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen aileme en kalbî teşekkürlerimi sunarım.

Derya TUNCER

Aralık 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
İTHAF.....	iv
KISALTMALAR	viii

GİRİŞ

A. Çalışmanın Konusu	1
B. Çalışmanın Amacı ve Önemi	1
C. Çalışmanın Yöntemi	1
D. Sınırlamalar	2
E. Konu ile İlgili Ulusal Tezler ve Çalışmalar	2

I. BÖLÜM

GAZİANTEP İLİNİN TARİHÇESİ

VE GAZİANTEP MERKEZ İLÇELERDEKİ BAZI MİMARİ ESERLERDE KULLANILAN HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. Dua	7
1.1.1. Hadis: “Hasbünallahü ve nimel vekil ”	7
1.1.2. Hadis: “Mazlumun Bedduasından Sakınınız...”	10
1.2. İbadetler.....	14
1.2.1. Hadis: “Kim Sabah Namazını Cemaatle...”	14
1.2.2. Hadis: “Arınan Ve Rabbinin Adını Anıp...”	17
1.2.3. Hadis: “Cemaatle Kılınan Namaz...”	17
1.2.4. Hadis: “Namaz Kılan Kıyamette Kurtulacak...”	20
1.2.5. Hadis: “İşin Başı İslam, İslam’ın Direği Namaz...”	22
1.3. İlim	25
1.3.1. Hadis: “Kim İlim Tahsil Etmek İçin...”	25

1.3.2. Hadis: “İlim Talep Etmek...”	28
1.4. İyilik, Edep ve Güzel Ahlak	31
1.4.1. Hadis: “Temizlik İmânın Yarısıdır.”	31
1.4.2. Hadis: “Gıybetten Sakının...”	34
1.4.3. Hadis. “Gıybet(Dedikodu) Yapan ...”	34
1.4.4. Hadis: “Gerçek Sabır Musibetin ...”	39
1.4.5. Hadis: “İnsanoğlunun hepsi hata yapar...”	42
1.4.6. Hadis: “Müslüman Hayatı Boyunca...”	45
1.4.7. Hadis: “Din Nasihattir...”	45
1.5. Kur’ân-ı Kerîm’in Fazileti	49
1.5.1. Hadis: “Ümmetimin Yaptığı İbadetlerin...”	49
1.5.2. Hadis: “Kur’an-ı Kerim’i Hatim Edenin ...”	50
1.6. Muamelât (Günlük Hayat).....	51
1.6.1. Hadis: “Kim Allah’a ve Ahiret Gününe...”	51
1.6.2. Hadis: “Benim Huzuruma Ne İle Gelirseniz...”	54
1.6.3. Hadis: “Birbirinize Buğz Etmeyin...”	55
1.6.4. Hadis: “Kolaylaştırınız, Güçleştirmeyiniz...”	58
1.6.5. Hadis: “Hakkında Pek Çok İnsanın...”	61
1.6.6. Hadis: “Konstantiniyye Mutlaka...”	64
1.6.7. Hadis: “Babaya İtaat Allah’a İtaattir.”	67
1.7. Ölüm ve Ahîret Hayatı	69
1.7.1. Hadis: “İnsanların En Akıllısı...”	69
1.7.2. Hadis: “İnsanın Dinlediği Bir Ayet...”	71
1.7.3. Hadis: “Bir Kimse Tanıdığının...”	74
1.7.4. Hadis: “Kabir Ya Cennet Bahçelerinden...”	76
1.7.5. Hadis: “Ölülerinize Yasin Suresi...”	78
1.7.6. Hadis: “Anne Babasının veya İkisinden...”	80
1.7.7. Hadis: “Lezzetleri Kesen Ölümü...”	82
1.7.8. Hadis: “İstedliğini Yap Ölümü Tadacaksın...”	84
1.7.9. Hadis: “Hesaba Çekilmeden Önce...”	86
1.7.10. Hadis: “Bir Kimse Kabristandan...”	88
1.7.11. Hadis: “Kim Bir Müminin Dünyalık...”	89
1.7.12. Hadis: “Ölüyü Mezara Kadar...”	92

SONUÇ	95
KAYNAKÇA	97
EKLER	105

KISALTMALAR

a.s. : Aleyhiselam
b. : İbn(Oğlu)
bkz. : Bakınız
bnt. : Bint(Kızı)
b.y. : Basım Yeri Yok
c. : Cilt
cc. : Celle Celâlühû
çev. : Çeviren
DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
D.İ.B. : Diyanet İşleri Başkanlığı
H.z. : Hazreti
nşr. : Neşreden
r.a. : Radiyallâhu Anh
s. : Sayfa
s.a.v. : Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
thk. : Tahkik Eden
trc. : Tercüme Eden
ts. : Tarihsiz
V. : Vefat Tarihi
vb. : Ve Benzeri
vs. : Ve Sâire
Yay. : Yayınları
y.y. : Eserin Yayın Yeri Yok

GİRİŞ

A. Çalışmanın Konusu

Hadisler, Kur'ân'ı Kerîm'den sonra dinin ikinci kaynağıdır. Bu nedenle hadislerin Müslümanların hayatındaki konumu çok önemlidir. Hadisler hayatın her alanında yer almaktadır. Mimari eserler de bu alanlardan birisidir. Araştırmada Gaziantep'in Şehitkamil ve Şahibey merkez ilçelerindeki mimari yapılarda (cami, mezarlık vb.) yer alan hadislerin sıhhati, kaynakları ve hadis âlimleri tarafından yapılan yorumları tespit edilerek değerlendirmeye çalışılacaktır.

B. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Çalışmada Türk-İslâm mimarisine ait çeşitli yapılarda (cami, taziye evleri, dini eğitim veren kurumlar, mezarlık vb.) yer alan hadislerin tespiti yapılarak, değerlendirmeleri yapılmaya çalışılacaktır. Buralarda yer alan hadislerin insanların yaşamanına kattıkları değeri, hangi eserlerde bulundukları ve sıhhat dereceleri açıklanmaya çalışılacaktır.

C. Çalışmanın Yöntemi

Araştırmada Gaziantep merkez ilçelerindeki mimari eserlerde bulunan hadisler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu maksatla hadislerin yer aldıkları (afiş, kitabe, mezar taşları, tablolar, levhalar, pencere/kapı kanatları) mekanlar bizzat yerinde tespit edilerek fotoğraflanmıştır. Araştırma, sadece camileri değil, mezarlıklar, dini eğitim veren imam hatip lise ve ortaokulları ve taziye evleri gibi yapıları da kapsamaktadır. Çalışmanın devamında elde edilen hadislerin kaynakları tespit edilerek sened ve metin değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır. Son olarak

Çalışma boyunca tespit edilen rivayetlerin fotoğrafları konularına göre “ekler” bölümüne dahil edilmiştir.

D. Sınırlamalar

Çalışma, Gaziantep ilinin şehitkamil ve şahinbey merkez ilçelerinde bulunan cami, taziye evleri, dini eēitim veren kurumlar, mezarlıkları içermektedir. Çalışma, 2021-2023 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu nedenle bu yıllar arasında mimari eser ile farklı alan ve yapılarda bulunan hadisler/sözlerin kaldırılması ve yenilerinin eklenmesi olasıdır. Araştırma esnasında ülkemizde yaşanan pandemi sebebiyle bazı camii ve taziye evlerine girilememiştir. Gezilen birçok camide de hadis örneklerine rastlanılmamıştır. Asri Mezarlık’ın tamamı gezilmiştir. Bulunan hadislerin tamamı mezarlıēın birçok noktasında yer aldıēından genelde tekrar haline düşmektedir. Bu hadislere çalışmada birer defa yer verilmiştir. Ayrıca Gaziantep şehitkamil ve şahinbey merkez ilçelerinde yer alan bütün lise ve ortaokulları gezme imkânı olmadığından bazı lise ve ortaokullar gezilebilmiştir. Bazı okullarda hiç hadis tespit edilememiş ve bulunabilen hadisler çalışmaya dahil edilmiştir.

E. Konu İle İlgili Ulusal Tezler ve çalışmalar

Çalışmada bulunan hadislerin kaynak tespitini yapabilmek için temel hadis eserlerine başvurduk. Bekir Tatlı “Mimari Hadisleri” adlı alışma, Fatih Furkan zdoēan tarafından hazırlanmış olan “Kahramanmaraş Merkez İlçelerdeki Mimari Eserlerde Kullanılan Hadislerin Deēerlendirilmesi” ve Zeliha Beyza Taş tarafından hazırlanan “şanlıurfa Merkez İlçelerdeki Bazı Mimari Eserlerde Kullanılan Hadislerin Deēerlendirilmesi” adlı tez çalışmalarından istifade ettik.

Çalışmaya örneklik teşkil edecek Dr. Mustafa Işık tarafından yazılmış olan “Kayseri’de Mimari Eserlerde Geçen Ayet ve Hadisler” isimli kitabı temin ettik. Bu eser, tüm Kayseri ilini kapsaması sebebiyle ilk eserdir. Fakat bu eserde hadislerin sened ve metin deēerlendirmeleri üzerinde durulmamış, ziyaret edilen mimari eserlerdeki ayet ve hadis örneklerine yer verilmiştir.

Bununla birlikte Şakir Sabri Yener tarafından yazılmış olan “Gaziantep Kitabeleri” ve Şenay Özgür Yıldız tarafından yazılan “Gaziantep Camilerinde Kültürel Etkileşim” adlı çalışmalar araştırmaya yardımcı olmuştur.

Bunların yanı sıra tespit ettiğimiz hadislerin değerlendirirken hadis şerhleri, dünümüzde ve bugünümüzde yer alan konuyla ilgili makaleler, müstakil kitap çalışmaları, tezler ve ansiklopedi maddeleri de çalışmaya yön vermiştir.

I. BÖLÜM

GAZİANTEP İLİNİN TARİHÇESİ VE GAZİANTEP MERKEZ İLÇELERDEKİ BAZI MİMARİ ESERLERDE KULLANILAN HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Gaziantep, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan bulunduğu konum itibariyle geçmişten günümüze kadar şehirler arasında köprü görevini üstlenmiş bir şehirdir. Şehrin ikisi merkez olmak üzere dokuz ilçesi bulunmaktadır. Şehitkamil ve Şahinbey merkezi ilçe, Oğuzeli, Yavuzeli, Nizip, Araban, Nurdağı, Karkamış ve Islâhiye merkeze uzak ilçeleridir. Gaziantep, Osmanlı dönemine kadar birçok devletin himayesi altına girmiş, gerek Müslüman, gerekse gayrimüslim devletler arasında el değiştirmiştir. Kent, sabit bir idare altında bulunmadığından civar şehirlere nazaran çok fazla gelişmememiştir. Gaziantep'in gelişmesi, Osmanlı dönemi ile birlikte bayındır bir şehir konumuna gelmesiyle olmuştur.¹

Gaziantep'te farklı tarihlerde Dülük ve Ayıntab olmak üzere iki farklı şehir merkezi yer almaktaydı. Şehir merkezlerinin önce Dülük daha sonra Ayıntab sıralamasıyla yer aldıkları bilinmektedir.² Gaziantep ilk yerleşim yerlerinden olmasına rağmen ilk dönemlerdeki temel kaynaklarda Ayıntab ismine rastlanılmamaktadır. Ayıntab'a en yakın yerleşim yerinin, kentin 12 km. kuzeyinde yer alan Dülük olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Dülük, Kuzey Suriye ile Mezopotamya bölgesini Anadolu'ya bağlayan, Şanlıurfa - Kahramanmaraş – Halep

¹ Alper Altın, *Gaziantep Türk-İslam Mimarisi (Eyyubiler'den Cumhuriyet'e)* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 15.

² Altın, *Gaziantep Türk-İslam Mimarisi (Eyyubiler'den Cumhuriyet'e)*, 10.

yollarının kesiştiği bir iskan merkezi olarak bilinmektedir.³ Antep adının kökeninde yer alan Ayıntap isminin 13. yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir.⁴

Şehrin İslam dini ile tanışması Hz. Ömer döneminde olmuştur. Ebu Ubeyde b. Cerrah kumandanlığındaki İslam orduları Suriye'ye girerek Bizans'a karşı zafer elde etmişlerdir. Ebu Ubeyde'nin görevlendirdiği İyaz b. Ganem ise Antep, Dülük ve Raban bölgelerini ele geçirmiştir. Bu zaferle birlikte Şam'dan Fırat'a kadar olan bölge Müslümanların hakimiyeti altına girmiştir.⁵

Gaziantep'de Emeviler'den, Abbasiler'den ve Selçuklulardan kalma bir eser bulunmamaktadır. İlk mimari yapılar Eyyubiler döneminde yapılmıştır. Dulkadiroğulları ve Memlûklüler döneminde de imar faaliyetlerinin devam ettiği şehirde, Dulkadiroğulları'ndan kalan en meşhur cami Alâüddevle Camii'dir. Kentin imar faaliyetlerinin hız kazanması 1516 yılında Osmanlı himayesine girmesiyle olmuştur.⁶

Osmanlı döneminde mescid denildiğinde, genellikle mahalle aralarında ahşap yapılardan oluşan ibadethaneler anlaşılmaktadır. Bedreddin Ayni, 15. yüzyılda 9 cami ve 120 mescidin olduğunu belirtmiştir. Evliya Çelebi ise 17. yüzyılda, şehirdeki cami ve mescid sayısının 140'a ulaştığını ifade etmiştir. Bu sayılar mahkeme kayıtlarında yer alan cami ve mescitlere göre belirlenmiştir. Sayıların daha fazla olması muhtemeldir.⁷ Osmanlı döneminde isimleri tespit edilen mescidlerin sayısının 196 olduğu bilinmektedir. Bunlardan günümüzde halen varlığını sürdüren cami ve mescidlerin sayısı ise 34'tür.⁸

Bir bölümü Osmanlı döneminden önce imar edilen diğer İslâmî yapıların sınıflaması ise şöyledir: Yirmi sekiz medrese, üç mektep, yirmi tekke ve zâviye, otuz üç han, on sekiz hamam, altı bedesten, otuz bir çeşme ve kastel (kısmen veya

³ Hüseyin Çınar, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntap Şehri'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000), 8.

⁴ Çınar, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntap Şehri'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, 1.

⁵ Çınar, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntap Şehri'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, 10.

⁶ Nusret Çam, "Gaziantep (Mimari)", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 469-474.

⁷ Çınar, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntap Şehri'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, 32.

⁸ Çam, "Gaziantep (Mimari)", 469-474.

tamamen yer altında bulunan havuzlu su tesisi), bir kale. Fakat buradaki sayılarda da net bir şey söylemek mümkün değildir. Medrese ve mekteplerin hiçbirisi günümüze ulaşmamıştır; tekkelerden de cami haline getirilen iki tanesi hariç diğerleri varlığını sürdürememiştir. Hanlardan on dokuzu, hamamlardan sekizi, kapalı çarşılarından ikisi, çeşme ve kastellerden on biri ise zamanımıza kadar sağlam bir şekilde ulaşmıştır. Bunların büyük bir çoğunluğu ise Osmanlılar'a aittir.⁹

Gaziantep camileri hem plan hem mimari açıdan Artuklu, Zengî ve Memlûk etkisi altında kalmıştır. Gaziantep camileri, harimlerinin planlarına göre dört gruba ayrılmaktadır. Birinci grupta yer alan camilerde harim kibleye paralel bir veya iki sahnalı plan üzerine yapılmıştır. Ayşe Bacı ve Karagöz tek sahnalı; Ömeriye, Alaybey ve Hacı Nâsır iki sahnalı camilere örnektir. İkinci grubu çok kubbeli camiler oluşturmaktadır ve tek örneği Hüseyin Paşa Camii'dir. Üçüncü tipi teşkil eden Tekke ile Şîrvânî veya iki şerefeli camilerinde harim dört ayak üzerine oturan merkezî bir kubbe yerleştirilmiş, köşelere ve yan mekânlara ise tonozlar eklenmiştir. Dördüncü grubu ise günümüzde iki örneği kalan tek kubbeli camiler meydana getirir. Bunlardan biri, Balıklı Mescidi, diğeri Alâüddevle Camii'dir.¹⁰

Gaziantep, iki yıl Fransız işgali altında kalmış, halkının eşsiz cesareti ve kendi gücüyle 25 Aralık 1921'de iki yıl süren işgalden kurtulmuştur. 6 Şubat 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi, kendi gücüyle düşmana direnen Antep'e, "Gazilik Kanunu" ile Gazi unvanı vermiştir. Artık Gaziantep ismiyle anılan şehir, isminin önüne ilk unvan alan şehrimiz olmuştur. Daha sonra Kahramanmaraş ve Şanlıurfa şehirlerine de unvan verilmiştir.¹¹

Hız. Peygamber'in Müslümanların hayatındaki yeri çok büyüktür. Hız. Peygamber'in hadisleri ise hayatın her alanında yer almaktadır. Mimari eserler de bu alanlardan birisidir. Araştırmada hadislerin yer aldığı mimarî eserler incelenmiş ve buralarda bulunan hadisler değerlendirilmiştir. Mimari eserlerin başında camiler yer almaktadır. Camilerin yanı sıra taziye evleri, mezarlıklar vb. toplu yaşam alanlarını

⁹ Çam, "Gaziantep (Mimari)", 469-474.

¹⁰ Çam, "Gaziantep (Mimari)", 469-474.

¹¹ Altın, *Gaziantep Türk-İslam Mimarisi (Eyyubiler'den Cumhuriyet'e)*, 28.

oluşturan mekanlardaki hadisler de ele alınmıştır. Çalışmada Gaziantep merkez ilçelerinde bazı mimarî yapılarda yer alan hadisleri belli başlıklar altında sıralayarak, kaynaklarını tespit edip değerlendirmelerini yapacağız.

1.1. Dua

1.1. 1. Hadis: “ Hasbünallah ve ni'me'l-vekîl”

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

“ Hasbünallah ve ni'me'l-vekîl”

1.1.1.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Hz. Ali Camiinin girişindeki duvarda bulunmaktadır.¹² Rivâyet Arapça olarak yazılmıştır. Bu rivâyet benzer lafızlarla merfu¹³ olarak şu isnâdlarla¹⁴ nakledilmiştir:

- Ahmed b. Hanbel > Süfyân b. Uyeyne > Mutarrıf b. Tarîf > Atıyye b. Saîd > Ebû Said el-Hudrî > Rasûlullah.¹⁵
- Tirmizî > Süveyd b. Nasr > Abdullah b. Mübârek > Hâlid b. Tahmân > Atıyye b. Saîd > Ebû Said el-Hudrî > Rasûlullah.
- Tirmizî > Muhammed b. Ebû Ömer > Süfyân b. Uyeyne > Mutarrıf b. Tarîf > Atıyye b. Saîd > Ebû Said el-Hudrî > Rasûlullah.¹⁶
- İbn Hibbân > Abdullah b. Sâlih > Osman b. Ebû Şeybe > Cerîr b. Abdulhamîd > Süleyman b. Mihrân > Ebû Sâlih es-Semmân > Ebû Said el-Hudrî > Rasûlullah.¹⁷

¹² Bkz. Ekler. Resim 1.

¹³ Merfû Hadîs: Hz. Peygamber'e isnad edilen söz, fiil ve takrirlerin tümüdür. Talat Koçyiğit, *Hadis İstılahları* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1980) 217.

¹⁴ Isnâd: Sözün asıl sahibine araçlar vasıtasıyla yükseltilmesidir. Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, 170.

¹⁵ Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, thk. Ahmed Ma'bûd Abdulkirim (Lübnan: Dârü'l-Minhâc, 1429/2008), 17/89 (No. 11039).

¹⁶ Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Dârü'l-İhyâ et-Turasi'l-Arabiyye, 1416/1996), “Sıfatü'l-Kıyâme”, 8 (No. 2618).

- Taberânî > Ahmed b. Zekerıyyâ > Züheyr b. Harb > Süfyân b. Uyeyne > Ammar b. Muaviye > Atıyye b. Saîd > Ebû Said el-Hudrî > Rasûlullah.¹⁸
- Beyhakî > Ali b. Ahmed > Ahmed b. Ubeyd > Cafer b. Muhammed > Saîd b. Hafs > Mûsâ b. A'yan > Süleyman b. Mihrân > Ebû Sâlih es-Semmân > Ebû Said el-Hudrî > Rasûlullah.¹⁹

1.1.1.2. Hadisin değerlendirilmesi

Tirmizi (v. 279/892) bu hadisin “hasen”²⁰ olduğunu dile getirmiştir.²¹ Elbani (v. 1420/1999) “sahih”²² yorumunda bulunmuştur.²³ Beğavi (v. 516/1122) de bu hadisin “hasen” olduğunu ifade etmiştir.²⁴

Bu rivâyet camideki duvarda “حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ” “Hasbunallahu ve ni'mel vekil, nimel Mevla ve ni'me'n nasîr” şeklinde yer almaktadır. “حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ” kısmı Kur'an'da Al-i İmran Suresi 173. ayette; “نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ” kısmı ise Kur'an'da Enfal Suresi 40. ayette geçmektedir. Hadis kaynaklarında sadece “Hasbunallahu ve ni'mel vekil” kısmı yer aldığı için biz bu kısmı değerlendireceğiz.

Hiz. Peygamber bir rivayetinde: “*Sûr sahibi boruyu ağzına koymuş, ne zaman üflemele emrolunursa hemen üfleyeceği ânın iznini bekleyip durmakta iken ben nasıl sevinebilirim?*” demiştir. Bu ifade, sahabilere ağır gelmiş ve: “Ya Rasulullah!

¹⁷ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993), 3/106 (No. 823).

¹⁸ Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, thk. Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî (Kahire: Mektebetü'l-İbn Teymiyye, 1415/1994), 1/23 (No. 24).

¹⁹ Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn el-Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, nşr. Muhammed Said b. Besyuni Zaglul, (Riyad: Mektebeü'r-Rüşd, 1423/2003), 1/532 (No. 346).

²⁰ Hasen Hadîs: Ravinin hıfz yönünden daha düşük derecede olması sebebiyle sahih ile zayıf arasında yer alan, fakat sahihe daha yakın olan hadis, Koçyiğit, *Hadis Istılahları*, 125.

²¹ Tirmizi, “Sıfatü'l-Kıyâme”, 8 (No. 2618).

²² Sahîh Hadîs: Adalet ve zabt sahibi kimseler tarafından muttasıl bir senetle rivâyet edilen şazz ve illetten arınmış olan hadis. Koçyiğit, *Hadis Istılahları*, 383.

²³ Elbânî, *Sahîhu'l-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetehû*, el-Mektebetü'l-İslâmî, tsz, (No:4592)

²⁴ Ebû Muhammed b. Hüseyin el-Ferrâ el-Begavî, *Şerhu's-sünne*, thk. Züheyr eş-Şâvîş-Şuayb el-Arnaût (Beyrut: y.y. , 1403/1983), 7/470.

*Nasıl dua edelim?" diye sormuşlardır. Hz. Peygamber ise: "Hasbünallah ve ni'me'l-vekîl: Allah bize yeter, o ne güzel vekildir, Allah'a tevekkül ettik deyiniz"*²⁵ buyurdu.

Hz. Peygamber, Cebrail (as)'ın her zaman görevinin başında olduğunu belirtmiş ve böyle bir durumda mutlu olmanın doğru olmayacağını ifade etmiştir. Fakat sahabe bu haberle korkuya kapılarak bu durumda nasıl dua etmeleri gerektiğini Hz. Peygamber'e sormuştur. Hz. Peygamber ise onlara *"Hasbünallah ve ni'me'l-vekîl: Allah bize yeter, o ne güzel vekildir."*²⁶ demelerini söylemiştir. Hz. Peygamber (sav), sıkıntı, korku ve endişe durumlarında nasıl dua edilmesi gerektiğini göstererek Allah'a tevekkül etmenin önemini vurgulamıştır.

Hz. İbrahim (as)'ın ateşe atıldığında son söylediği söz ise: *"Allah bana yeter, o ne güzel vekildir."*²⁷ sözüdür. Yine aynı şekilde Uhud Savaşı'ndan sonra Müslümanlara düşman ordularının hazırlığı haber verilince onlar: *"Hasbünallâh ve ni'me'l-vekîl"*²⁸ demişlerdir.

Tüm bu örnekler göstermektedir ki üzüntü, korku ve endişe duyguları yaşandığında, en önemlisi hayatımızın en kritik anlarında teslim olunması gereken tek varlık Allah'tır. Her mümin, hayatının her alanında bunun bilincinde olarak yaşamalıdır. Çünkü Allah, kulları için en hayırlı olanı gerçekleştirip hayırsız olanlardan onları korumaktadır. O'na tevekkül edip teslim olmak Müslümanlığın bir gereğidir.

Vekil kavramı "işin havale edildiği kişi" anlamına gelmektedir. Alimler vekil kelimesini, kefil, kâfi, rabb kavramlarıyla ifade ederek, Allah'ın kainattaki hakimiyetine temas etmişlerdir.²⁹

²⁵ Tirmizi, "Sıfatü'l-Kıyâme", 8 (No. 2618).

²⁶ Tirmizi, "Sıfatü'l-Kıyâme", 8 (No. 2618).

²⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır (Beyrut: Darû Tûku'n-Necât, 1422/2002), "Tefsîr", 3/13 (No.4605).

²⁸ Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî b. Dâvûd, *Sünenü Ebû Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1432/2011), "Akdiye", 28 (No. 3629).

²⁹ Bekir Topaloğlu, "Vekil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 9-10.

Tevekkül kelimesi de aynı kökten türemiştir. “Birine işini havale etme, ona güvenme”³⁰ anlamlarına gelir. Müslüman istediği şeylere ulaşmak için önce gereken çabayı sarf etmeli, daha sonra işini Allah’a bırakmalıdır. İslam’da hiçbir çaba sarf etmeden başarıya ulaşmak, emek vermeden, uğraşmadan sadece işlerimizi Allah’a havale ederek istediğimiz sonuca ulaşmayı beklemek gibi bir tevekkül anlayışı yoktur.³¹ Her insan önce üzerine düşen vazifeyi yapar, elinden geleni yaptığına inandıktan sonra Allah’ı işlerinde vekil kılar.

1.1. 2. Hadis: “Mazlumun Bedduasından Sakınınız...”

اتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهَا لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ

“Mazlumun bedduasından sakınınız, çünkü onun duasıyla Allah arasında perde yoktur”

1.1.2.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesindeki Nesimi Camii’nin dış kapısında yer almaktadır.³² Rivâyet “hadis-i şerîf” ibaresiyle kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yapılmıştır. Hadis benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- Ahmed b. Hanbel > Veki‘ b. Cerrâh > Zekeriya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah > Ebû Ma’bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.³³
- İbn Mâce > Ali b. Muhammed > Veki‘ b. Cerrâh > Zekeriya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah > Ebû Ma’bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.³⁴
- Buhârî > Yahya b. Musa > Veki‘ b. Cerrâh > Zekeriya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah > Ebû Ma’bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.

³⁰ Mustafa Çağrı, “Tevekkül”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 1-2.

³¹ Mehmet Emin Özağar vd., *Hadislerle İslâm* (Ankara: Diyanet İşleri Vakfı Yayınları, 2015), 3/313.

³² Bkz. Ekler, Resim 2.

³³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/498 (No. 2071).

³⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Şuayb el-Arnâud (Beyrut: Dârü’r-Risâletü’l-Alemye, 1434/2013), “Zekat”, 1 (No. 1855).

- Buhârî > Muhammed b. Mukatıl > Abdullah b. Mübârek > Zekeriya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah > Ebû Ma'bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.
- Buhârî > Hibbân b. Musâ > Abdullah b. Mübârek > Zekeriya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah > Ebû Ma'bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.³⁵
- Dârimi > İbn Ebû Âsım > Zekeriya b. İshâk > Yahya b. Abdullah > Ebû Ma'bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.³⁶
- Müslim > Abd b. Humeyd > İbn Ebu Âsım > Zekeriya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah > Ebû Ma'bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.
- Müslim > Muhammed b. Ebu Ömer > Bîşr b. Seri > Zekeriya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah > Ebû Ma'bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.³⁷
- Ebu Dâvud > Ahmed b. Hanbel > Veki' b. Cerrâh > Zekeriya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah > Ebû Ma'bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.³⁸
- Tirmizî > Muhammed b. Ala > Veki' b. Cerrâh > Zekeriya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah > Ebû Ma'bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.³⁹
- Nesâî > Muhammed b. Abdullah > Veki' b. Cerrâh > Zekeriya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah > Ebû Ma'bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.⁴⁰
- İbn Huzeyme > Muhammed b. Beşşar > İbn Ebû Âsım > Zekeriya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah > Ebû Ma'bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.
- İbn Huzeyme > Abdullah b. İshak > İbn Ebû Âsım > Zekeriya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah > Ebû Ma'bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.⁴¹
- İbn Hibbân > Hasan b. Süfyan > İshak b. Mansur > İbn Ebû Âsım > Zekeriya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah > Ebû Ma'bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.⁴²

³⁵ Buhârî, "Zekat", 64 (No. 1521).

³⁶ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, *es-Sünen*, thk. Fevaz Ahmed Zümerli, Halid es-Şeb'u'l-Alemî (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-Arabî, 1407/1987), "Zekât", 1 (No. 1667).

³⁷ Ebû'l-Huseyn Müslim b. el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî Müslim, *Sahîh-u Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Mısır: Dârü'l-İhyâ el-Kütübü'l-Arabiyye, 1431/2010), "İman", 130.

³⁸ Ebû Dâvud, "Zekat", 5 (No. 1586).

³⁹ Tirmizî, "Zekat", 6 (No. 627).

⁴⁰ Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Bahr. En-Nesai, *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Yaser Hasan, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1435/2014), "Zekat", 46 (2534).

⁴¹ Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî, *es-Sahîh*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1390/1970), 4/23 (No. 2128).

⁴² İbn Hibbân, *es-Sahih*, 11/476 (No. 5081).

- Dârekutnî > Hüseyin b. İsmail > Yakup b. İbrahim > Veki' b. Cerrâh > Zekeriya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah > Ebû Ma'bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.⁴³
- Ebu Nuaym > Muhammed b. İbrahim > İshak b. Ahmed > Muhammed b. Ebu Ömer > Bişr b. Seri > Zekeriya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah > Ebû Ma'bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.⁴⁴
- Beyhakî > Hâkim > Muhammed b. Yakup > Yahyâ b. Muhammed > Ahmed b. Hanbel > Veki' b. Cerrâh > Zekeriya b. İshâk > Yahyâ b. Abdullah > Ebû Ma'bed > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.⁴⁵

1.1.2.2. Hadisin değerlendirilmesi

Tirmizî, İbn Abbas rivayetine “hasen sahih” demiştir.⁴⁶ Ebû Dâvud (v. 275/889) ve İbn Mâce (v. 273/887)’de “isnadı sahih” yorumunda bulunmuşlardır.⁴⁷

Hadisin tam metni şu şekildedir: *“Allah Rasulü Muaz b. Cebel’i vali göreviyle Yemen’e göndermiş ve oradaki insanları İslam’a davet etmesini söylemiştir. Eğer bunu kabul ederlerse beş vakit namazın farz kıldığını, eğer namazı da kabul ederlerse zenginden alıp fakirlere vermek üzere zekat ibadetinin farz kıldığını onlara bildirmesini istemiştir. Bunu da kabul etmeleri neticesinde onların kıymetli mallarını almaktan sakındırmış çünkü mazlunun bedduasından çekinmek gerektiğini, mazlunun bedduasıyla Allahu Teala arasında bir engel olmadığını belirtmiştir.”*⁴⁸

“Allah’la mazlunun bedduası arasında perde yoktur” ibâresi, mazlunun duasının kabul edileceği anlamındadır. Ebu Hureyre’den rivayet edilen Ahmed b.

⁴³ Ebu’l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed b. Dârekutnî, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1424/2004), (No. 2038).

⁴⁴ Ahmed b. Abdullah b. İshâk b. Nuaym el-İsfahânî, Ebu Nuaym, *el-Müsnedü’l-Müstahrec ‘alâ Şahîhi Müslim* (Beyrut: Kitabu’l İlmiyye, 1417/1996), 1/114 (No: 111).

⁴⁵ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadîr Atâ (Mekke: Mektebetü Dâr’l-Bâz, 1414/1994), 4/96 (No. 6716).

⁴⁶ Tirmizî, “Zekat”, 6. (No. 627).

⁴⁷ Ebû Dâvûd, “Zekat”, 5 (No. 1586), (2 nolu dipnot); İbn Mâce, , “Zekat”, 1 (No. 1855), (1 nolu dipnot)

⁴⁸ Buhârî, “Zekat”, 64 (No. 1521).

Hanbel'in bir rivâyetinde: *“دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ مُسْتَجَابَةٌ وَإِنْ كَانَ فَاجِرًا فَفُجُورُهُ عَلَى نَفْسِهِ*”⁴⁹ Mazlumun duasına facir bile olsa icabet edilir, zira onun fücûru kendini ilgilendirir.”⁴⁹ buyurulması bu rivayeti destekler mahiyettedir. Bu rivayetin isnadı hasendir.⁵⁰

İbnü'l Arabî, bu hadis, mutlak gözüktüyorsa da aslında bir başka hadisle mukayyedir demiştir. O hadis ise: *“Duâ edenler üç kısımdır: Ya talebine hemen cevap verilir, ya bekletilip daha iyisi verilir ya da kendisinden duaya karşılık, misliyle günah affedilir”* rivayetidir. Allah kendisini Kur’ân’da *“darda kalan kendisine yalvardığı zaman imdadına yetişen, sıkıntısını gideren”*⁵¹ olarak nitelemiş, bir başka âyetinde ise, mutlak gücünü *“Dua ettiğiniz şeyi, dilerse giderir.”*⁵² buyurarak belirtmektedir.⁵³

Hiz. Peygamber yaşamı süresince daima mazlumlara arka çıkmış, onları koruyup kollamıştır. Henüz peygamber olmadan önce Hılfu'l Fudul'a katılmış ve zulme karşı durmuştur. İslam'a göre Müslüman, din kardeşine asla zulmetmez, onu küçük görmez, aşağılamaz. Çünkü İslam sevgi dinidir. Müslümanın kalbinde kine ve düşmanlığa yer yoktur. Hiz. Peygamber bu konuyla ilgili düşüncelerini, *“Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez; onu yarımsız bırakmaz; onu tahkir etmez”*⁵⁴ buyurarak ifade etmiştir.

İslam dini zulmün her türlüşünü yasaklamıştır. Allah ile mazlumun duası arasında bir perdenin olmaması, duasının veya bedduasının arasında hiçbir engel bulunmadığını ifade eder. Bu ifade, hem zâlimin zulmünü önlemeye, hem de mazlumu sabretmeye ve haklarını korumaya teşvik edici niteliktedir.

⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/398 (No. 8795).

⁵⁰ Ebü'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî* (Beyrut: y.y., 1379), 5/200.

⁵¹ en-Neml 27/62.

⁵² el-En'am 6/41.

⁵³ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 5/201.

⁵⁴ Müslim, “Birr”, 10.

1.2. İbadetler

1.2.1. Hadis: “Kim Sabah Namazını Cemaatle Kılarsa...”

مَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ، فَلَا تَخْفَوْا اللَّهَ فِي ذِمَّتِهِ

“ Her kim sabah namazını kılarsa Allah’ın koruması altına girmiş demektir. Öyle ise Allah’ın korumasını bozmayın”

1.2.1.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Hz. Ömer Merkez Camiinin giriş kapısında bulunmaktadır.⁵⁵ Rivâyet “Tirmizi” ibaresiyle kayıt altına alınmış olup rivâyetin hem Arapça hem de Türkçe çevirisi birlikte verilmiştir. Bu rivâyet benzer lafızlarla merfu olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- Tayâlisî > Şu’be b. Haccâc > Enes b. Sîrîn > Cündüb b. Abdullah el-Becelî > Rasûlullah.⁵⁶
- Ali b. Ca’d > Abdullah b. Sâbûr > Ahmed b. Meni’ > Yezîd b. Hârûn > Dâvûd b. Ebû Hind > Hasan el-Basrî > Cündüb b. Abdullah el-Becelî > Rasûlullah.⁵⁷
- Ahmed b. Hanbel > Yezîd b. Hârûn > İshâk b. Yûsuf > Dâvûd b. Ebû Hind > Hasan el-Basrî > Cündüb b. Abdullah el-Becelî > Rasûlullah.
- Ahmed b. Hanbel > Esved b. Âmir > Hammâd b. Seleme > Humeyd et-Tavîl > Hasan el-Basrî > Cündüb b. Abdullah el-Becelî > Rasûlullah.⁵⁸
- Müslim > Nasr b. Ali el-Cehdamî > Bişr b. el-Mufaddal > Hâlid el-Huzâî > Enes b. Sîrîn > Cündüb b. Abdullah el-Becelî > Rasûlullah.
- Müslim > Yakub b. İbrahim > İsmâil b. İbrâhim > Hâlid el-Huzâî > Enes b. Sîrîn > Cündüb b. Abdullah el-Becelî > Rasûlullah.

⁵⁵ Bkz. Ekler. Resim 3.

⁵⁶ Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin (Kahire: Dâru Hicr, 1419/1999), 2/249 (No. 980).

⁵⁷ Ali b. el-Ca’d b. Ubeyd el-Bağdâdî, *Müsnedü İbnü’l-Ca’d*, thk. Âmir Ahmed Haydar (Beyrut: Müessesetü’n-Nâdir, 1410/1990), 1/465 (No. 3203).

⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/312-313 (No. 18325, 18334).

- Müslim > Ebû Bekr b. Ebî Şeybe > Yezîd b. Hârûn > Dâvûd b. Ebû Hind > Hasan el-Basrî > Cündüb b. Abdullah el-Becelî > Rasûlullah.⁵⁹
- Tirmizî > Muhammed b. Beşşâr > Yezîd b. Hârûn > Dâvûd b. Ebû Hind > Hasan el-Basrî > Cündüb b. Abdullah el-Becelî > Rasûlullah.⁶⁰
- Rûyânî > Nasr b. Ali > Bişr b. Mufaddal > Hâlid el-Huzâî > Enes b. Sîrîn > Cündüb b. Abdullah el-Becelî > Rasûlullah.⁶¹
- Ebu Avâne > Mehdî b. Harîs > Müsedded b. Müserhed > Bişr b. Mufaddal > Hâlid el-Huzâî > Enes b. Sîrîn > Cündüb b. Abdullah el-Becelî > Rasûlullah.⁶²
- Taberânî > Ca'fer b. İdrîs > Yezîd b. Hârûn > Dâvûd b. Ebû Hind > Hasan el-Basrî > Cündüb b. Abdullah el-Becelî > Rasûlullah.
- Taberânî > Ebû Müslim el-Keccî > Muhammed b. Abdullah > Eş'as b. Abdulmelik > Hasan el-Basrî > Cündüb b. Abdullah el-Becelî > Rasûlullah.⁶³
- Ebu Nuaym > Abdullah b. Muhammed > Muhammed b. Ahmed > Nasr b. Ali el-Cehdamî > Bişr b. Abdullah > Hâlid el-Huzâî > Enes b. Sîrîn > Cündüb b. Abdullah el-Becelî > Rasûlullah.⁶⁴
- Beyhakî > Ali b. Muhammed > Muhammed b. Amr > Ali b. İbrahim > Yezîd b. Hârûn > Dâvûd b. Ebû Hind > Hasan el-Basrî > Cündüb b. Abdullah el-Becelî > Rasûlullah.⁶⁵

1.2.1.2. Hadisin değerlendirilmesi

Bu rivayet Müslim (v. 261/875)'in *Sahih*'inde yer almaktadır.⁶⁶ Tirmizi bu rivayet için “hasen sahih” demiştir.⁶⁷ Münziri (v. 656/1258,) ise bu rivayeti hakkında “isnadı sahih” yorumunda bulunmuştur.⁶⁸

⁵⁹ Müslim, “Mesacid”, 658-659.

⁶⁰ Tirmizî, “Salât”, 51 (No. 222).

⁶¹ Ebû Bekr Muhammed b. Hârûn er-Rûyânî, *Müsnedü'r-Rûyânî*, thk. Eymen Ali Ebû Yemânî (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 1416/1996), 2/140(No. 955).

⁶² Ebû Avâne Yakûb b. İshâk el-İsferâyînî, *Müstahrecü Ebû Avâne* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1362/1943), 1/356 (No. 1279).

⁶³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 2/159 (No. 1654,1655)

⁶⁴ Ebu Nuaym, *Müstahrecü Ebu Nuaym*, 2/253 (No: 1468).

⁶⁵ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, 4/328 (No. 2581).

⁶⁶ Müslim, “Mesacid”, 658-659.

⁶⁷ Tirmizî, “Salât”, 51 (No. 222).

Bu rivâyet Cündüb b. Abdullah el-Beceli (v. 64/684) tarafından farklı isnâdlarla nakledilmiştir. Tirmizî bu rivayete “hasen-sahih” demiştir.⁶⁹ Müslim’deki rivayetlerin birinde “*ثُمَّ يَكْبُ عَلَى وَجْهِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ*” “sonra onu yüzüstü cehenneme atar” ilavesi de yer almaktadır.⁷⁰ Hadisin “cemaatle kılma” kaydı bulunan rivayetleri de vardır. Cemaatle kılınmasının fazileti daha yüksektir. Çünkü cemaat halinde kılınan namazlar, Müslümanlar arasındaki samiyeti ve kardeşliği ifade eder.⁷¹

Seher vaktinde uyanmak müminler için çok önemlidir. Sabah namazı, günün ilk saatlerinde kılındığından dolayı bereketinin ve faziletinin de büyük olduğu bilinmektedir. Allah, “*Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahitlidir.*”⁷² buyurmaktadır. Hz. Peygamber de hadisinde sabah namazının şahitli olduğunu, bu vakitte gece ve gündüz meleklerinin toplandığını⁷³ anlatmıştır. Sabah namazı o kadar önemlidir ki, Hz. Peygamber farzından önce kılınan iki rekatlık sünneti için “*Sabah namazının iki rekât sünneti, dünyâdan ve dünyâdaki her şeyden daha hayırlıdır.*”⁷⁴ buyurmuştur.⁷⁵

Hz. Peygamber, sabah namazı kılan kimsenin Allah’ın koruması altında olduğunu söyleyerek daha günün başlangıcında Allah’ın merhametine mazhar olunacağını müjdelemiştir.⁷⁶ Allah’ın koruması altında olmak hem maddi hem de manevi olarak O’nun himayesinde olmak demektir.

Müslüman olmak, Allah’ın emir ve yasaklarını sorgusuz sualsiz kabul etmek demektir.⁷⁷ Eğer kul, vazifelerini yerine getirmezse bundan dolayı hesaba çekilir. Hz. Peygamber ise bizi tüm bu hallerden sakındırmakta, Rabbimizin bu gibi hallerde bizi

⁶⁸ Ebû Muhammed Zekiyüddîn Abdulazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Münzirî, *et-Tergîb ve't-terhîb*, çev. Ahmet Muhtar Büyükçınar (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2017), 1/206.

⁶⁹ Tirmizî, “Salât”, 51 (No. 222).

⁷⁰ Müslim, “Mesacid”, 658.

⁷¹ Eşref Edip, “İslâm’da Cemaatle Kılınan Namazlar”, *Diyanet Dergisi* 78-79 (Kasım- Aralık 1968), 280.

⁷² *Kur’ân-ı Kerîm Meâlî*, Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin (Ankara: D. İ.B. Yay., 2011), el-İsra 17/78.

⁷³ Buhârî, “Ezan”, 31 (No. 651).

⁷⁴ Müslim, “Musafirîn”, 1721.

⁷⁵ Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 2/178.

⁷⁶ Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 2/178.

⁷⁷ Huriye Martı, *İslâm Nedir?* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019), 13.

sorguya çekeceğini hatırlatmaktadır. Bize düşen ise kulluk şuuruyla hesaba çekilmeden önce kendimizi hesaba çekmektir.

1.2.2. Hadis: “Arınan ve Rabbinin Adını Anıp...”

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى

“Arınan ve Rabbinin adını anıp namaz kılan kimse mutlaka kurtuluşa erer”

Bu rivayet Şehitkamil ilçesindeki Nesimi Camii’nin dış kapısında “hadis-i şerîf” ibaresi ile kayıt altına alınmıştır.⁷⁸ Fakat bu ibare A’lâ Suresi 14-15. ayetlerin mealidir.

Ayet ve hadisler dinin anlaşılmasında en önemli iki kaynaktır. Fakat söylemlerimizde veya herhangi bir ortamda bilgi aktarımında, söylediğimiz sözün Allah’ın sözü mü yoksa Hz. Peygamber’in rivayeti mi olduğuna dikkat ederek söylemek gerekmektedir. İnsanları doğru yönlendirmek amacıyla herkese açık bir alanda bulunan caminin dış kapısında yer alan rivayetin kaynağına da dikkat edilmesi gerekmektedir.

1.2.3. Hadis: “Cemaatle Kılınan Namaz...”

صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً

“Cemaatle kılınan namaz tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir”

1.2.3.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesindeki Karşıyaka Hz. Ömer Merkez Camii dış girişinin sağ tarafında bulunmaktadır.⁷⁹ Rivâyet “Buhârî ve Müslim” ibaresiyle kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yapılmıştır. Rivâyet farklı lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

⁷⁸ Bkz. Ekler, Resim 4.

⁷⁹ Bkz: Ekler, Resim 5.

- Mâlik b. Enes > Nâfi' > Abdullah b. Ömer > Rasûlullah.⁸⁰
- Rabî'b b. Habîb > Ebû Ubeyd > Câbir b. Zeyd > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.
- Rabî'b b. Habîb > Ebû Ubeyd > Câbir b. Zeyd > Ebû Hureyre > Rasûlullah.⁸¹
- Şâfi'i > Mâlik b. Enes > Nâfi' > Abdullah b. Ömer > Rasûlullah.⁸²
- Ahmed b. Hanbel > Abdurrahman b. Ömer > Mâlik b. Enes > Nâfi' > Abdullah b. Ömer > Rasûlullah.⁸³
- Buhârî > Abdullah b. Yûsuf > Mâlik b. Enes > Nâfi' > Abdullah b. Ömer > Rasûlullah.
- Buhârî > Abdullah b. Yûsuf > Leys > İbnu'l-Hâd > Abdullah b. Habbâb > Ebû Saîd el-Hudrî > Rasûlullah⁸⁴.
- Müslim > Yahyâ b. Yahyâ > Mâlik b. Enes > Nâfi' > Abdullah b. Ömer > Rasûlullah.⁸⁵
- İbn Mâce > Abdurrahman b. Ömer > Yahyâ b. Saîd > Ubeydullah b. Ömer > Nâfi' > Abdullah b. Ömer > Rasûlullah.⁸⁶
- Tirmizî > Hannâd > Abde > Ubeydullah b. Ömer > Nâfi' > Abdullah b. Ömer > Rasûlullah.⁸⁷
- Nesâî > İsmail b. Kuteybe > Mâlik b. Enes > Nâfi' > Abdullah b. Ömer > Rasûlullah.⁸⁸
- İbn Hibbân > el-Huseyn İdrîs el-Ensârî > Ahmed b. Ebû Bekr > Nâfi' > Abdullah b. Ömer > Rasûlullah.⁸⁹
- Beyhakî > Ebû Hasan el-Alevî > Abdullah b. Hasan el-Şarkî > Ahmed b. Hafs b. Abdillâh > İbrâhim b. Tahrân > Haccâc b. Haccâc > Eyyûb b. Ebî Temîm > Nâfi' > Abdullah b. Ömer > Rasûlullah.⁹⁰

⁸⁰ Ebû Abdullah Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dârü'l-İhyâ et-Turâsi'l-Arabiyye, 1406/1985, "Salât", 269 (2/176).

⁸¹ Ömer b. Ezdî el-Basrî Rabî'b Habîb, *el-Müsned* (Beyrut: y.y., 1415/1995), 93 (No. 215).

⁸² Ebû Abdullah Muhammed İdrîs eş-Şâfiî, *el-Müsned* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1400/1980), (No. 52).

⁸³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/1242 (No. 5850).

⁸⁴ Buhârî, "Ezan", 30 (No. 645, 649).

⁸⁵ Müslim, "Mesâcid", 650.

⁸⁶ İbn Mâce, "Mesâcid", 9 (No. 16).

⁸⁷ Tirmizî, "Salât", 161 (No. 215).

⁸⁸ Nesâî, "Mesâcid", 113 (No. 913).

⁸⁹ İbn Hibbân, *es-Sahih*, 5/44 (No. 1749).

⁹⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/59 (No. 5034).

1.2.3.2. Hadisin değerlendirilmesi

Tirmizî, Abdullah b. Ömer (v. 73/693) rivayeti için “hasen-sahih” değerlendirmesini yapmıştır. Tirmizî bu hususta gelen pek çok rivayette “*yirmi beş derece*” ifadesi yer alırken yalnızca İbn Ömer rivâyetinde “*yirmi yedi derece*” denildiğini söylemiştir.⁹¹ Suyûtî (v. 911/1505) ve Elbânî bu hadis için “sahih” demişlerdir.⁹² İbn Mâce ise hadis için “isnâdı sahih” ifadesinde bulunmuştur.⁹³

Bu rivâyetle cemaatle namaz kılmanın ne denli önemli olduğu vurgulanmaktadır. Hadiste geçen “yirmi yedi derece” ifadesi bazı rivâyetlerde “yirmi beş derece” bazılarında “yirmi derece” olarak geçmektedir.⁹⁴ Bu hadisin güvenilir pek çok hadis eserlerinde yer alması, cemaat olarak kılınan namazın fazileti açısından önem arz etmektedir.

İbn Hacer, cemaatle kılınan namazın tek başına kılınan namazdan yirmi beş kat daha faziletli olma konusu üzerinde durmuş, cemaatle namaz kılmanın yirmi beş ayrı faziletini dile getirmiştir. Namazı cemaatle kılma niyetiyle müezzine icabet etmek, namaz vaktinden daha önce camiye gitmek, sükunetle mescide yürümek, cemaati beklemek, ikameti beklemek, ikamet sırasında şeytandan selamette kalmak, daha düzgün bir kıyafetle olmak gibi cemaatle namaz kılmanın faziletine dair birçok sebep sıralamıştır.⁹⁵

Namaz kılmak için camiye gelen cemaatin hepsi o esnada aynı derecededir. Kimsenin kimseye üstünlüğü yoktur. Orada bulunmalarının tek amacı Allah’ın rızasını kazanmaktır. Cemaatle namaz kılmak, Hz. Peygamber’den örnek almamız gereken en önemli sünnetlerden birisidir.⁹⁶ Hz. Peygamber vefatına kadar cemaatle namaz kılmış, hastalandığında ise Hz. Ebu Bekir (ra)’in arkasında durarak cemaate

⁹¹ Tirmizî, “Salât”, 161 (No. 215).

⁹² Ebü’l Fadl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-Câmiu’s-sağîr* (Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1425/2004), 2/313 (No. 5074); Elbânî, *Sahîhu’l-Câmiu’s-Sağîr ve Ziyâdetehû*, 2/711 (No. 3820).

⁹³ İbn Mâce, “Mesâcid”, 9 (No. 16).

⁹⁴ Veli Aba, Feyzullah Zerey, “Cemaatle Kılınan Namazın Tek Başına Kılınan Namazdan Üstün Olduğuna Dair Rivayetler ve Tahlili”, *Antakiyat*, (Temmuz 2020), 210-230.

⁹⁵ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 3/119-120.

⁹⁶ Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 2/195.

katılmıştır. O, hadislerinde bu uygulamanın önemini vurgulamış ve bir hadisinde “*Ezan sesini işitip de oraya (özürsüz) gitmeyen namazı (makbul) olmaz.*”⁹⁷ buyurmuş, buradaki özürden maksadın sadece korku ve hastalık olduğunu belirtmiştir. Bir diğer rivayetinde “*Köyde ve kırdaki üç kişi bir arada olur da, namazı cemaatle kılmazlarsa şeytan mutlaka onlara gâlib gelir. Cemaate devam ediniz, çünkü sürüden ayrılan koyunu kurt yer*”⁹⁸ buyurarak birlik ve beraberliğin kıymetini, cemaatle namazın bir İslam şiarı olduğunu vurgulamıştır. Burada cemaati terketmenin, Müslümanların zarara uğramasına neden olacağını belirtmiştir.

Cemaatle namaz insanlar arasındaki sosyal iletişimi güçlendirir. Sevgiyi, dayanışmayı, kaynaşmayı artırır. İnsanların gündelik hayatın koşturmasından soluklanmalarına ve birbirlerinin sıkıntılarını öğrenmelerine vesile olur. Böylece birbirlerini desteklemeye ve yardımlaşmaya teşvik olurlar.⁹⁹ Sadece diğer insanlarla değil evde veya herhangi bir yerde aile bireylerinin de bir araya gelmesiyle cemaat oluşturulabilir. Bu da ailede huzurun sağlanması açısından önemlidir.

1.2.4. Hadis: “Namaz Kılan Kıyamette Kurtulacak...”

“Namaz kılan kıyamette kurtulacak, kılmayan perişan olur”

Bu rivayet Şehitkamil ilçesindeki Nesimi Camii’nin dış kapısında “hadis-i şerîf” ibaresi ile kayıt altına alınmıştır.¹⁰⁰ Rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Araştırmalarımız sonucunda mana olarak yakın olan *إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ* “*Kıyamet gününde kulun işlediği amellerinden ilk olarak hesap vereceği şey namazdır, namazı tam ve düzgün olursa başardı ve kurtuldu gitti, namazı bozuk olursa tamamen zarardadır.*”¹⁰¹ rivayetini tespit ettik ve bu rivayeti değerlendirmeye aldık. Bu rivâyet merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

⁹⁷ İbn Mâce, “Mesâcid”, 17 (No. 842).

⁹⁸ Ebû Dâvûd, “Salat”, 47 (No.547).

⁹⁹ Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 2/195.

¹⁰⁰ Bkz: Ekler, Resim 6.

¹⁰¹ Tirmizi, “Salat”, 193. (No. 415).

1.2.4.1. Hadisin kaynakları:

- Tirmizî > Ali b. Nasr > Sehl b. Hammâd > Hemmâm b. Yahya > Katâde > Hasan el- Basrî > Kabîsa b. Hureys > Ebû Hureyre > Rasûlullah.¹⁰²
- İbn Ebû Şeybe > Mesleme > Ebû Alî el-Hasan b. Mensûr el-Bağdadî > Ebû Seleme > Ebân > Katâde > Hasan > Enes b. Hâkim > Ebû Hureyre > Rasûlullah.¹⁰³
- Nesâî > Ebû Dâvud > Hârûn İbn İsmâîl el-Hazzâz > Hemmâm > Katâde > Hasan > Hureys b. Kabîsa > Ebû Hureyre > Rasûlullah.¹⁰⁴

1.2.4.2. Hadisin değerlendirilmesi

Elbâni, bu hadis hakkında “sahih” demiştir.¹⁰⁵ Tirmizi, “hasen garib” yorumunda bulunmuştur.¹⁰⁶ Aclûni (v. 1162/1749), *Keşfü'l-hafa* eserinde “isnadı ceyyid” demiştir.¹⁰⁷

Namaz, birçok ayette ve hadiste yer almaktadır. Dinimizin beş şartından kelime-i şهادetten sonraki ilk şartı namaz kılmaktır.¹⁰⁸ Bu da namaz kılmanın önemini bize göstermektedir.

Dışarıdan her ne kadar sadece belli hareketlerden ibaretmiş gibi gözüксе de asıl itibariyle namaz, kulun kendisini var eden Rabbiyle olan diyalogunu, yüce Rabbinin karşısındaki acziyetini ifade etmektedir. Namaz kulun tüm uzuvlarıyla hem fiziki hem de ruhani olarak Allah'ın huzurunda olması demektir. Bu sebeple namaz tüm ibadetlerden önce gelmektedir. “*Namaz dinin direğidir.*”¹⁰⁹ buyuran Hz.

¹⁰² Tirmizi, “Salat”, 193 (No. 415).

¹⁰³ Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe Abdullah b. Muhammed el-Absî, İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*. thk. Muhammed Avâme. (Riyad: Dârü'l-Kabile, 1. Basım, 1427/2006), 19/615.

¹⁰⁴ Nesai, “Salat” 9 (No. 470).

¹⁰⁵ Elbânî, *Sahîhu'l-Câmiu's-Sağîr*, 2020.

¹⁰⁶ Tirmizi “Salat” 193 (No. 415)

¹⁰⁷ İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, thk. Abdulhamîd b. Ahmed b. Yusuf b. Hindâvî (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1420/2000), 1/311.

¹⁰⁸ Hüsamettin Kaya, “*Kulun Kıyamet Günü Hesaba Çekileceği İlk Ameli Namazdır Hadisinin Metin ve İsnad Açısından Tahlili*” (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 5.

¹⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/231 (No. 3126).

Peygamber, namazdaki secde halinin kulun Rabbine en yakın olduğu durum olduğunu bizlere bildirmiştir.¹¹⁰ Allah'ı hatırlamanın en önemli ifadesi olan namaz hakkında bir âyette Allah, “*Beni anmak için namaz kıl*”¹¹¹ buyurmuştur.¹¹²

Hz. Peygamber bir hadisinde namaz kılmayı, önünden ırmak geçen bir eve ve bu ırmakta günde beş defa yıkanmaya benzetmiştir.¹¹³ Namaz kılmak Hz. Peygamber'in de bildirdiği üzere günahları yıkayıp yok eder. Yine bir ayette “*Namazı özenle kıl. Şüphesiz namaz insanı kötülüklerden men eder.*”¹¹⁴ buyurulmaktadır.

1.2.5. Hadis: “İşin Başı İslam, Direği Namaz...”

رَأْسُ الْأَمْرِ الْإِسْلَامُ ، وَعَمُودُهُ الصَّلَاةُ ، وَذُرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ
“İşin başı İslam, direği namaz ve zirvesi de cihaddır”

1.2.5.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesindeki Nesimi Camii'nin dış kapısında yer almaktadır.¹¹⁵ Rivâyet “hadis-şerîf” ibaresiyle kayıt altına alınmış olup Türkçe çevirisi yazılmıştır. Bu rivâyet merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- Ahmed b. Hanbel > Abdurrezzâk > Ma‘mer > Âsım b. Ebî'n-Necûd > Ebî Vâil > Mu‘âz b. Cebel > Rasûlullah.¹¹⁶
- Tirmizî > İbn Ebî Ömer > Abdullah b. Muâz es-San‘ânî > Ma‘mer > Âsım b. Ebî'n Necûd > Ebû Vâil > Mu‘âz b. Cebel > Rasûlullah.¹¹⁷
- Taberânî > Muhammed b. İshâk b. Râheveyh > Babası > Cerîr Taberânî > el-Hüseyin b. İshâk et-Tüsterî > Osmân b. Ebî Şeybe > Cerîr > A‘meş > el-

¹¹⁰ Nesai, “Mevakitu’s Salat”, 35 (No.579).

¹¹¹ et-Tâhâ 20/14.

¹¹² Kaya, “Kulun Kıyamet Günü Hesaba Çekileceği İlk Ameli Namazdır Hadisinin Metin ve İsnad Açısından Tahlili” 5,6.

¹¹³ Müslim, “Mesacid”, 284.

¹¹⁴ el-Ankebût 29/45.

¹¹⁵ Bkz: Ekler, Resim 7.

¹¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/344-345 (No. 22016).

¹¹⁷ Tirmizî, “İman”, 8 (No. 2825).

Hakem ve Habîb b. Ebî Sâbit > Meymûn b. Ebî Şebîb > Mu‘âz b. Cebel > Rasûlullah.¹¹⁸

- Hâkim > Ahmed b. Muhammed b. Seleme > Osman b. Saîd ed-Dârimî > Mahbûb b. Mûsâ el-Antâkî > Ebû İshâk el-Fezârî > A‘meş > Habîb b. Ebî Sâbit > Meymûn b. Ebî Şebîb > Mu‘âz b. Cebel > Rasûlullah.¹¹⁹
- Beyhakî > Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan b. Fûrek > Abdullah b. Ca‘fer el-İsbahânî > Yûnus b. Habîb > Ebû Dâvud > Şu‘be > el-Hakem > Urve b. en-Nezzâl b. Urve > Mu‘âz b. Cebel > Rasûlullah.¹²⁰
- Beyhakî > Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Tâhir ed-Dekkâk > Ahmed b. Selmân > İbrâhîm b. el-Heysem el-Beledî > Âdem b. Ebî İyâs > Şeybân > Mansûr > el-Hakem b. Uteybe > Meymûn b. Ebî Şebîb > Mu‘âz b. Cebel > Rasûlullah.¹²¹

1.2.5.2. Hadisin değerlendirilmesi

Tirmizî, bu rivayetin “hasen sahih” olduğunu ifade etmiştir.¹²² Hâkim Nisâbûrî (v. 405) “Buhârî (v. 256/870) ve Müslim’in şartlarına uyduğu halde bu hadisi eserlerine almadıklarını”¹²³ belirtmiştir.

Bu hadis aslında daha uzun bir metne sahiptir. Fakat camide sadece bizim ele aldığımız kısmı yer almaktadır. Metnin bütünü şu şekildedir: “*Bir yolculuk sırasında Muaz b. Cebel, Hz. Peygamber’den kendisini cehennemden uzaklaştıracak, cennete girdirecek bir amel söylemesini istemiştir. Hz. Peygamber ise öncelikle Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmaması gerektiğini söyleyerek, İslam’ın beş şartını yerine getirmesini, namaz kılıp, oruç tutup, zekat verip, hacca gitmesi gerektiğini söylemiştir. Daha sonra “İşin başı İslam, direği namaz, zirvesi cihaddır.” diye*

¹¹⁸ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, 20/143 (No. 292)

¹¹⁹ Ebû Abdillâh el-Hâkim Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Hakim en-Nisâbûrî. *El Müstedrek* thk. Mustafâ Abdulkâdir Atâ, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye (Beyrut: y.y., 1411/1990), 11/86 (No. 2408).

¹²⁰ Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, 4/299 (No. 2549).

¹²¹ Beyhakî, *es-Sünen*, 69/35 (No. 17797).

¹²² Tirmizî, “İman”, 8 (No. 2825).

¹²³ Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek*, 2/86.

*buyurmuş, tüm bunların özünde de “işte bunu tut” deyip eliyle dilini tutarak dilini tutması gerektiğini ifade etmiştir.*¹²⁴

Değerlendirmede ele alınan kısımda hadisin, cennete girmenin ve cehennemden kurtulmanın yolunu öğrettiği görülmektedir. İşin başı İslam denerek ilk olarak Müslüman olunması gerektiği, Allah’a teslim olunması gerektiği belirtilmektedir. İslam’ın direği namaz olarak ifade edilmiştir. Müslüman için tüm ibadetler çok önemlidir. Fakat namaz ahirette hesaba çekilecek ilk ibadettir.¹²⁵ Namaz insanın hem dünya hayatını hem de ahiret hayatını düzene sokar. İnsanlar günlük planlarını namaza göre düzenlerler. Böylece vakitlerini düzgün değerlendirmiş olurlar. Aynı zamanda namaz, ahiretlerini de kurtarmaya vesiledir. Bu konuda bir hadisi şerifte “*Cennetin anahtarı namazdır.*”¹²⁶ buyurulmaktadır.

İşin zirvesi ise cihattır. Cihatın çeşitleri vardır. El ile, dil ile¹²⁷, can ile¹²⁸ mal ile de cihat yapılabilir. Dinimize göre cihat Allah’ın rızasını kazanmak amacıyla yapılmalıdır. Kul, Rabbinin rızasına mazhar olabilmek için çaba göstermelidir. İlk olarak da bu çabasını kendi nefesine karşı göstermeli, kalbini kötü hasletlerden temizlemelidir.¹²⁹

Hadisten çıkarılacak en büyük ders Müslüman olarak üzerimize düşen kulluk vazifelerimizi hakkıyla yapmaya önem göstermektir. Başta namaz olmak üzere ibadetleri özenle yerine getirerek, her şeyin başında Allah’ın rızasını göz önünde bulundurmak gereklidir.

¹²⁴ Tirmizî, “İman”, 8 (No. 2825).

¹²⁵ Ebu Davud, “Salat”, 154 (No. 875).

¹²⁶ Tirmizî, Taharet, 3 (No. 4).

¹²⁷ Nesai, “Cihad”, 48 (No. 3205).

¹²⁸ Ebû Dâvûd, “Vitr”, 12 (No. 1451).

¹²⁹ Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 4/476.

1.3. İlim

1.3.1. Hadis: “Kim İlim Tahsil Etmek İçin...”

مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ

“Kim ilim tahsil etmek için bir yola girerse, Allah o kişiye cennetin yolunu kolaylaştırır”

1.3.1.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesindeki Nesimi Camii’nin dış kapısında yer almaktadır.¹³⁰ Rivâyet “hadis-şerîf” ibaresiyle kayıt altına alınmış olup Türkçe çevirisi yazılmıştır. Bu rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- Ahmed b. Hanbel > el-Esved b. Âmir > Ebû Bekr > el-A‘meş > Ebû Sâlih > Ebû Hureyre > Rasûlullah.¹³¹
- Dârimî > Nasr b. Ali > Abdullah b. Dâvud > Âsım b. Recâ b. Hayve > Dâvud b. Cemîl > Kesîr b. Kays > Ebü’d-Derdâ > Rasûlullah.¹³²
- Müslim > Yahyâ b. Yahyâ et-Temîmî ve Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ve Muhammed b. el-Alâi el-Hemedânî > Ebû Muâviye > el-A‘meş > Ebû Sâlih > Ebû Hureyre > Rasûlullah.¹³³
- İbn Mâce > Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ve Ali b. Muhammed > Ebû Muâviye > el-A‘meş > Ebû Sâlih > Ebû Hureyre > Rasûlullah.¹³⁴
- Ebû Dâvud > Müsedded b. Müserhed > Abdullah b. Dâvud > Âsım b. Recâ b. Hîra > Dâvud b. Cemîl > Kesîr b. Kays > Ebü’d-Derdâ > Rasûlullah.¹³⁵
- Tirmizî > Mahmûd b. Ğaylân > Ebû Esâme > el-A‘meş > Ebû Sâlih > Ebû Hureyre > Rasûlullah.¹³⁶

¹³⁰ Bkz. Ekler, Resim 8.

¹³¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/66(No. 8316).

¹³² Dârimî, “Mukaddime”, 32 (No. 351).

¹³³ Müslim, “Zikr”, 38.

¹³⁴ İbn Mâce, “Mukaddime”, 39 (No. 228).

¹³⁵ Ebû Dâvûd, “İlim”, 1 (No. 3643).

¹³⁶ Tirmizî, “İlim”, 2 (No. 2858, 2859,2860).

- İbn Ebî Şeybe > Ebû Muâviye > el-A‘meş > Ebû Sâlih > Ebû Hureyre > Rasûlullah.¹³⁷
- Bezzâr > Yahyâ b. Dâvud > Ebû Muâviye > el-A‘meş > Ebû Sâlih > Ebû Hureyre > Rasûlullah.¹³⁸

1.3.1.2. Hadisin değerlendirilmesi

Tirmizi, Ebû Hureyre rivayetinin “hasen” olduğunu söylemiş, hadisin “el-A‘meş, Ebû Sâlih ve Ebû Hureyre gibi pek çok kimse tarafından rivayet edildiğini”¹³⁹ ifade etmiştir. Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Dârimî (v. 255/869)’de bu rivayet için “isnadı sahih” yorumunda bulunmuştur.¹⁴⁰

Hadisin tam metnine bakacak olursak Allah Rasülü: *“Bir kimse, ilim elde etmek arzusuyla bir yola girerse, Allah o kişiye cennetin yolunu kolaylaştırır. Muhakkak melekler yaptığından hoşnut oldukları için ilim öğrenmek isteyen kimsenin üzerine kanatlarını gererler. Göklerde ve yerde bulunanlar, hatta suyun içindeki balıklar bile âlim kişiye Allah’tan mağfiret dilerler. Âlimin âbide karşı üstünlüğü, ayın diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir. Şüphesiz ki âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler ne dinar ne dirhem miras bırakırlar, sadece ilmi miras bırakırlar. Kim de ilim elde ederse, bol bir nasib elde etmiştir.”*¹⁴¹

Bu hadis ilim talep etmenin öneminden bahsetmektedir. İslam dini, ilim öğrenmeyi, araştırmayı, cehaleti ortadan kaldırmayı her şeyin önünde tutmuştur. Zaten Allah’ın bize ilk emri hepimizin bildiği üzere *“Oku”*¹⁴² olmuştur. Bunu yanı sıra birçok ayette de ilme önem verildiği görülmektedir. Örneğin bir ayeti kerimede, *“De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”*¹⁴³ buyurulmaktadır.

¹³⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 6/187 (No.26520).

¹³⁸ Ebû Bekr Ahmed b. Amr el-Bezzâr, *el-Müsned*, thk. Mahfûz er-Rahman Zeynullâh (Suudi Arabistan: Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hükm, 1435/2014), 16/74 (No. 9128).

¹³⁹ Tirmizî, “İlim”, 2 (No. 2858, 2859,2860).

¹⁴⁰ Ebû Dâvûd, “İlim”, 1 (No. 3643), (2 nolu dipnot); İbn Mâce “Mukaddime”, 39 (No. 228)(1 nolu dipnot); Dârimî, “Mukaddime”, 32 (No. 351).

¹⁴¹ İbn Mâce, “Mukaddime”, 39 (No. 228), Ebû Dâvûd, “İlim”, 1 (No. 3643), Tirmizî, “İlim”, 2 (No. 2858, 2859,2860).

¹⁴² el-Alak, 96/1.

¹⁴³ ez-Zümer, 39/9.

Böylece bilenlerle bilmeyenlerin aynı olamayacağı, bilginin insanı yücelttiği vurgulanmaktadır.

İnsan hangi yaşta olursa olsun öğrenmeye, kendini geliştirmeye muhtaçtır. Dünyasını ve ahiretini ancak bu yolla kurtarabilir. İslam ilmin ve âlimin şanını yüceltmıştır. Hadisin devamında da yer aldığı üzere âlimler peygamberlerin varisleri¹⁴⁴ olarak görülmektedir. Çünkü âlimler insanlara hayrı ve iyiliği öğretirler ve onları doğruya çağırırlar.

İnsanın bilgiyi elde etmesi için çaba sarf etmesi gerekir. İlim öğrenmek amacıyla mücadele eden, bu uğurda çalışan insana Allah her türlü kolaylığı sağlayarak ona yardım etmektedir. Hz. Peygamber, “İlim ancak öğrenmekle elde edilir.”¹⁴⁵ buyurarak ancak emek vererek bilgi sahibi olunacağını bize haber vermiştir. İlim sahibi olmanın en temel şartlarından birisi de istekli olmaktır. Kimse istemeyen birine bir şey öğretemez. Bu sebeple öğreten kadar öğrenenin de bu konudaki azminin önemi büyüktür.¹⁴⁶

İlim sahibi olmanın temel şartı samimi bir gayret gösterip çalışmaya bağlıdır. Nitekim Rabbimiz bir ayetinde “İnsana ancak çalıştığının karşılığı vardır.”¹⁴⁷ buyurmaktadır. Sadece öğrenmekle değil, öğrendiklerimizi yaşamakla ve başkalarına da öğretmekle sorumluyuz. Çünkü asıl tebliğ öğrendiklerimizi yaşamaktır.

¹⁴⁴ Ebû Dâvûd, “İlim”, 1 (No. 3643).

¹⁴⁵ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, 3/118 (No. 2663).

¹⁴⁶ Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 1/378-379.

¹⁴⁷ en-Necm, 53/39.

1.3.2. Hadis: “İlim Talep Etmek...”

طلب العلم فريضة على كل مسلم

“ İlim talep etmek her Müslüman’a farzdır.”

1.3.2.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şahinbey ilçesindeki Ulu Camii’nde kitaplığın üzerinde bulunmaktadır.¹⁴⁸ Rivâyet “hadis-i şerif” ibaresiyle kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- İbn Mâce > Hişam b. Ammar > Hafs b. Süleyman > Kesîr b. Şinzîr > Muhammed b. Sîrîn > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.¹⁴⁹
- Bezzâr > Hammad b. Seleme > Sabîr > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.¹⁵⁰
- Ebû Ya’lâ > Süreyc > Ebû Hafs el-Ebhâr > Şamlı bir adam > Katâde > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.
- Ebû Ya’lâ > Muhammed b. Ebî Bekr > Abdüssamed > Ziyâd > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.¹⁵¹
- Taberânî > Ahmed b. Bişr > Muhammed b. Mustafa > İsmail el-Hâşimî > el-Hakem b. Atiyye > Âsım > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.
- Taberânî > Ebû Müslim > Mâlik b. Ziyâd > Hibbân b. Ali > Ziyâd b. Meymûn > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.
- Taberânî > Ali b. Saîd > Hafs b. Ömer > Abdullah b. Abdülazîz > Eyyûb b. Âiz > İsmail b. Ebî Halid > Şa’bi > Abdullah b. Abbas > Rasûlullah.
- Taberânî > Musa b. Sehl > Hişam b. Abdülmelik > el-Muâfi > İsmail b. Ayyaş > Yunus b. Yezîd > ez-Zührî > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.
- Taberânî > Mu’az > Yahyâ b. Haşim > Mis’ar b. Kidâm > Atiyye > Ebû Saîd el-Hudrî > Rasûlullah.

¹⁴⁸ Bkz: Ekler, Resim 9.

¹⁴⁹ İbn Mâce, “Mukaddime”, 17(No. 224).

¹⁵⁰ Bezzâr, *el-Müsneid*, 1/172 (No. 94).

¹⁵¹ Ahmed b. Ali el-Müsennâ Ebû Ya’lâ, *el-Müsneid*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî (Suudi Arabistan: Dâru’l-Muğni li’n-Neşrî, 1429/2008), 5/283(No. 2903); 7/96(No. 4035).

- Taberânî > Mikdâm > Saîd b. Îsâ ve Yahyâ b. Bükeyr > Mufaddal b. Fedâle > Ebû Urve > Ziyâd b. Ammar > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.¹⁵²
- Hatîp el-Bağdâdî > Abdulvâhid b. Ali > Muhammed b. Ebi'l Fevâris > Abdullah b. Muhammed > İbn Battah > Mus'ab b. Abdullah > Mâlik b. Enes > Muhammed b. Şihâb > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.¹⁵³
- Beyhakî > Ali b. Muhammed > Hasan b. Abdullah > Yûsuf b. Yakup > Muhammed b. Ebûbekir > Hassan b. Siyah > Sabit b. Eslem > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.¹⁵⁴

1.3.2.2. Hadisin değerlendirilmesi

Aclûnî (v. 1162/1749), bu hadis için “sahih” demiştir.¹⁵⁵ Suyûtî’de hadisin “sahih li gayrih”¹⁵⁶ olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁷ Beyhakî (v. 458/1065) ise “İlmi Çin’de de olsa talep edin. Çünkü ilim talep etmek her Müslümana farzdır.”¹⁵⁸ rivayetini ele alarak “Bu, metni meşhur, ancak senedi zayıf bir hadistir.”¹⁵⁹ demiştir.

Hadisin devamında “و مسلمة” kelimesinin yer aldığı rivayetlerde bulunmaktadır. Bazı rivayetlerde bulunan “و مسلمة” “ve her kadın Müslüman’a da farzdır” ifadesi ise temel hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Çünkü “على كل مسلم” “her Müslüman’a” ifadesiyle kadın erkek tüm Müslümanlar belirtilmektedir. Bu sebeple bu ifade herkesi içerisine almaktadır. Aynı şekilde Kur’ân’daki “Ey iman edenler” ifadesinde de bu örneği görmek mümkündür.”¹⁶⁰

¹⁵² Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-avsât*, 2/289 (No.2008); 3/57(No. 2462); 4/245(No. 4096); 7/195(No. 8381); 8/258(No. 8567); 8/347-378(No. 8833).

¹⁵³ Ebû Bekr Ahmed b. Ali Sabîr Hatip el-Bağdâdî, *el-Câmi’li ahlâk’r-râvî*. (Riyad: y.y., 1404/1983), 12/105 (No.3495).

¹⁵⁴ Beyhakî, *Şu‘abü’l-îmân*, 3/195-196 (No. 1544,1545).

¹⁵⁵ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2/654.

¹⁵⁶ Sahih li gayrih: Râvilerden birinin zabtının tam olmaması gibi bir eksikliği sebebiyle sahih olamayan ancak bu eksikliği sebebiyle başka bir rivâyetle giderilirse sahih derecesine çıkan hadis. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 270.

¹⁵⁷ Ebû’l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyûtî, *el-Câmiu’s-sağîr*. (Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1425/2004), 2/325 (No. 5264).

¹⁵⁸ Beyhakî, *Şu‘abü’l-îmân*, 3/195-196 (No. 1544,1545).

¹⁵⁹ Beyhakî, *Şu‘abü’l-îmân*, 3/195-196 (No. 1544,1545).

¹⁶⁰ Bekir Tatlı, *Mimari Hadisleri*. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 170.

Gerek Kur'an ayetleri gerekse hadisler, her zaman ilim öğrenmenin önemini ve cehaletin ortadan kaldırılarak Allah'a hakkıyla kul olunması gerektiğini bildirir. İslam dini kadın ile erkeği eşit kabul eder. Bu durum bilgiye ulaşma konusunda da böyledir. Rabbimiz ilim öğrenme konusunda her kulunu sorumlu tutmuştur.

Kur'an, inananlara yol gösterecek olan bir rehberdir. Bir ayette cehaletin karanlık, bilginin ise aydınlık¹⁶¹ olduğu ifade edilmiştir. Konuyla ilgili bir diğer ayette Allah *“Sana vahyedilmesi tamamlanmadan önce Kur'an'ı okumakta acele etme. “Rabbim! İlmimi arttır” de.”*¹⁶² buyurarak Allah Rasulü'ne ve onun nezdinde bizlere ilmimizin artması için dua etmemizi istemiştir.

Ayette *“Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.”*¹⁶³ buyurulmaktadır. Burada da gördüğümüz üzere ilim öğrenmek Allah'a hakkıyla kulluk yapmaya ve ona saygı duymaya vesiledir.

İnsan birçok şey uğruna çeşitli meşakkatler çeker. İlim uğrunda sıkıntı çekmek ise insan için en değerli şeydir. İlim sahibi olmak ve Allah'ın razı olacağı bir kul olmak mücadele gerektirir. Bu yolda birtakım istek ve arzular bir kenara bırakılarak çok emek verilmelidir. Sadece dini ilimler değil her türlü yararlı bilgileri öğrenmek ve bu yolda çaba sarf etmek önemlidir. İnsanın kıymeti ancak bilgisiyle artacaktır.¹⁶⁴

İlim öğrenmek farzdır. İnsan bilgi olmadan karanlıktadır fakat bir önceki hadisin değerlendirmesinde de ifade edildiği üzere o ilimden faydalanmak için yaşamak ve yaşatmak gerekmektedir.

¹⁶¹ İbrahim, 14/1.

¹⁶² Tâhâ, 20/114.

¹⁶³ Fatır, 35/28.

¹⁶⁴ Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 1/375-376.

1.4. İyilik, Edep ve Güzel Ahlak

1.4.1. Hadis: “Temizlik İmanın Yarısıdır.”

الطُّهُورُ نِصْفُ الْإِيمَانِ

“Temizlik imanın yarısıdır.”

1.4.1.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Dülük Baba Camiinin Kur'an kursunda bulunmaktadır.¹⁶⁵ Rivâyet “hadis-i şerif” ibaresiyle kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet birbirine benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- Müslim > İshâk b. Mansûr > Habbân b. Hilâl > Ebân > Yahyâ > Zeyd > Ebû Sellâm > Ebî Mâlik el-Eş‘arî > Rasûlullah.¹⁶⁶
- Tirmizî > Hannâd > Ebu’l-Ahvas > Ebî İshâk > Cüreyy en-Nehdî > Benî Süleym’den bir adam > Rasûlullah.¹⁶⁷
- Ahmed b. Hanbel > Yahyâ b. İshâk > Ebân b. Yezîd > Affân > Ebân b. Yezîd > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Zeyd b. Sellâm > Ebî Sellâm > Ebî Mâlik el-Eş‘arî > Rasûlullah.¹⁶⁸
- Dârimî > Müslim b. İbrahim > Ebân b. Yezîd > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Zeyd > Ebî Sellâm > Ebî Mâlik el-Eş‘arî > Rasûlullah.¹⁶⁹
- İbn Ebî Şeybe > Affân > Ebân el-Attâr > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Zeyd > Ebî Sellâm > Ebî Mâlik el-Eş‘arî > Rasûlullah.¹⁷⁰
- Taberânî > İbrahim b. Duhaym ed-Dımeşkî > Babası > Muhammed b. Şuayb > Muâviye b. Sellâm > Kardeşi Zeyd b. Sellâm > Dedesi Ebî Sellâm > Abdurrahman b. Ğanm > Ebî Mâlik el-Eş‘arî > Rasûlullah.¹⁷¹

¹⁶⁵ Bkz: Ekler, Resim 10.

¹⁶⁶ Müslim, “Taharet”, 1.

¹⁶⁷ Tirmizî, “Deavât”, 91 (No. 3859).

¹⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 37/535 (No. 22902).

¹⁶⁹ Dârimî, “Taharet”, 2 (No. 678).

¹⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/16 (No. 38).

¹⁷¹ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, 3/284 (No. 3424).

- Beyhakî > Ebu'l-Hüseyn Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. el-Fadl el Kattân > Ebû Sehl Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd el-Kattân > İshâk b. el-Hüseyn el-Harbî > Affân > Ebân > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Zeyd b. Sellâm > Dedesi Memtûr > Ebî Mâlik el-Eş'arî > Rasûlullah.¹⁷²

1.4.1.2. Hadisin değerlendirilmesi

Tirmizî, bu hadisin “sahih” olduğunu belirtmiş ve “bu hadisi Şu’be ve Süfyân es-Sevrî’nin Ebû İshâk’tan rivâyet ettiğini” ifade etmiştir.¹⁷³ Suyûtî, de bu hadis hakkında “sahih” demiştir.¹⁷⁴

İslam dini temizliğe çok önem vermiş ve müminlere her şartta temziliği tavsiye etmiştir. İslam kültüründe genel anlamda ifade edilen temizlik ile ibadet şartı ile yapılan temizlik birbirini tamamlar niteliktedir. Bu nedenle İslam’da temizlik, maddi temizlik, hükmi temizlik ve çevre temizliği olarak üç kısımda ele alınmıştır.¹⁷⁵ İslam dininde belli ibadetlerin yapılmasından önce temizlik şarttır. Namazda hadesten taharet ve necasetten taharetin şart koşulması bunun bir örneğidir.¹⁷⁶

İslam’ın ilk inen ayetleri Alak suresi’nden sonra vahiy bir müddet kesintiye uğramıştır. Fetretü’l-vahiy döneminden sonra ilk indirilen ayetler Müddesir Suresi’nin ilk ayetleri olmuştur. Ayette: “*Ey bürünüp sarınan (Rasulüm)! Kalk ve (insanları) uyar. Rabbini tekbir et. Elbiseni temizle, kötülükten kaçın. Yaptığın iyiliği çok görme. Rabbin için sabret.*”¹⁷⁷ buyurulmaktadır. Kur’an’ın ilk inen ayetlerinden sonra inen ikinci ayetler İslam dininin inanç konularından sonra en büyük önemi temizliğe verdiğini göstermektedir.¹⁷⁸

¹⁷² Beyhakî, *es-Sünen*, 1/69 (No. 185).

¹⁷³ Tirmizî, “Deâvat”, 91 (No. 3859).

¹⁷⁴ Suyûtî, *el-Câmiu’s-sağîr*, 2/329-330 (No. 5343).

¹⁷⁵ Recep Aslan, “Kulleteyn İle İlgili Rivayetin İsnad ve Metin Açısından Değerlendirilmesi ”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/1 (2011), 140.

¹⁷⁶ İbrahim Sarıçam, Toplumsal Bir Sorun Olarak Temizlik, 4. *Din Şurası ve Tebliğ Müzakereleri*, (Ankara 2009) 481.

¹⁷⁷ el-Müddesir, 74/1-7.

¹⁷⁸ Neşet Çağatay, “Temizlik”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* (1961), 29.

Kur'an'da da Allah'ın temizliğe ve temiz olanlara verdiği değerle ilgili birçok ayet bulunmaktadır. Örneğin bir ayette “*Allah tertemiz olanları sever.*”¹⁷⁹ buyurulmuştur. Hz. Peygamber de bu ayete benzer bir rivayetinde “*Allah temizdir, temizliği sever*”¹⁸⁰ buyurmuştur.

Hadislerde taharet kökünden türeyen kelimelerin yer aldığı birçok rivayet bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Tirmizi, eserinin ilk bölümlerinde temizlik konusuna yer vermiştir. Müslim de aynı şekilde iman bahsinden sonra “Kitabu't Tahara” adı altında temizlik bölümüne yer vermiştir. Ebu Dâvud, temizliği ilk bölümde ele almıştır. Ebu Davud'un temizlik için ayrılan bölümü eserin yaklaşık onda birini kapsamaktadır.¹⁸¹

Müddesir Suresi'nde hem maddi hem de manevi temizliğe dikkat çekilmiştir. Bedenin ve kalbin temizliği bir arada ele alınmıştır. Müminlerin kendi bedeninin ve evinin temizliğine dikkat ederken, çevreye ve topluma da duyarlı olması, bunların yanında ahlaki temizliğinin de bir bütün olarak yer alması gerektiği ifade edilmektedir.¹⁸²

Bazı âlimler tarafından “*Temizlik imanın yarısıdır.*”¹⁸³ rivayetinde yer alan “iman” kelimesinden “وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِّعَ إِيمَانَكُمْ” “*Allah sizin imanınızı (namazınızı) boşa çıkaracak değildir.*”¹⁸⁴ ayetindeki gibi “namaz” anlamının kastedildiği ifade edilmiştir.¹⁸⁵ Böylece anlam olarak “Temizlik namazın yarısıdır.” ifadesine dönüşmektedir ki namaz için abdestin önemi göz önünde bulundurulduğunda bu yorum gayet geçerli gözükmektedir.¹⁸⁶

¹⁷⁹ et-Tevbe, 9/108.

¹⁸⁰ Tirmizi, “Edep”, 41 (No. 3029).

¹⁸¹ Sarıçam, Toplumsal Bir Sorun Olarak Temizlik, 481.

¹⁸² Süleyman Akkuş, “Çevre Kirliliği Temizlik ve İman”, *EKEV Akademik Dergisi* 12/37(Güz 2008), 153-154.

¹⁸³ Tirmizî, “Deavât”, 91 (No. 3859).

¹⁸⁴ el-Bakara, 2/143.

¹⁸⁵ Begavi, *Şerhü's-sünne*, 1/320.

¹⁸⁶ Tatlı, *Mimari Hadisleri*, 305.

Hız. Peygamber'in vefat etmeden önce yaptığı son uygulama dış misvaklamak olmuştur.¹⁸⁷ Dolayısıyla onun son anına kadar temizliğe gösterdiği hassasiyet de, ümmetine bu konuda örneklik teşkil etmesi açısından önemlidir. Koronavirüs sürecinin yaşandığı günlerde bu hadis rivayetinin Kur'an kursuna asılması insanların temizliğe önem vermelerini sağlamak için dikkat çekici olmuştur.

1.4.2. Hadis: "Gıybetten Sakının..."

"Gıybetten sakının, çünkü onda üç afet vardır: gıybet edenin duası kabul olunmaz, yaptığı hayrat kabul edilmez, gıybet edenin üzerinde günahlar birikir"

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesindeki Nesimi Camii'nin dış kapısında yer almaktadır.¹⁸⁸ Rivâyet "hadis-şerîf" ibaresiyle kayıt altına alınmış olup Türkçe çevirisi yazılmıştır. Fakat temel hadis kaynaklarında böyle bir rivayetin yer aldığını tespit edemediğimizden dolayı hadisin değerlendirmesini yapamayacağız.

1.4.3. Hadis: "Gıybet (dedikodu) yapan..."

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَاتٌ

"Gıybet (dedikodu) yapan cennete giremez"

1.4.3.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Hacıbaba taziye evinde bulunmaktadır.¹⁸⁹ Rivâyet "Buhârî" ibaresiyle kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- Buhârî > Ebû Nuaym > Süfyân es-Sevrî > Mansûr b. Mu'temir > İbrahim en-Nehaî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Buhârî, "Meğâzi", 85 (No. 4482).

¹⁸⁸ Bkz: Ekler, Resim 11.

¹⁸⁹ Bkz: Ekler, Resim 12.

¹⁹⁰ Buhârî, "Edep", 50 (No. 6125).

- Müslim > Abdullah b. Muhammed > Mehdi b. Meymûn > Vasıl el-Ahdep > Şakîk b. Seleme > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.
- Müslim > Şeyban b. Ferrûh > Mehdi b. Meymûn > Vasıl el-Ahdep > Şakîk b. Seleme > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.
- Müslim > İbn Ebû Şeybe > Muhammed b. Hazm > Süleyman b. Mihrân > İbrahim en-Nehaî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.
- Müslim > Veki' b. Cerrâh > Süleyman b. Mihrân > İbrahim en-Nehaî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.¹⁹¹
- Tirmizî > Muhammed b. Ebû Amr > Süfyân b. Uyeyne > Mansûr b. Mu'temir > İbrahim en-Nehaî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.¹⁹²
- Ebu Dâvud > İbn Ebû Şeybe > Muhammed b. Hazm > Süleyman b. Mihrân > İbrahim en-Nehaî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.
- Ebu Dâvud > Müsedded b. Müserhed > Muhammed b. Hazm > Süleyman b. Mihrân > İbrahim en-Nehaî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.¹⁹³
- Ahmed b. Hanbel > Muhammed b. Hazm > Süleyman b. Mihrân > İbrahim en-Nehaî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.
- Ahmed b. Hanbel > Yahyâ b. Saîd > Süleyman b. Mihrân > İbrahim en-Nehaî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.
- Ahmed b. Hanbel > Abdussamed b. Abdulvarîs > Mehdi b. Meymûn > Vasıl el-Ahdep > Şakîk b. Seleme > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.¹⁹⁴
- İbn Hibbân > Abdullah b. Muhammed > İshak b. Râhûye > Cerir b. Abdulhamîd > Mansur b. Mutemir > İbrahim en-Nehaî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.¹⁹⁵
- Ebu Avâne > Ahmed b. Muhammed > Veki' b. Cerrâh > Süleyman b. Mihrân > İbrahim en-Nehaî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.

¹⁹¹ Müslim, "İman", 303,304,305.

¹⁹² Tirmizî, "Birr ve Sıla", 79 (No. 2158).

¹⁹³ Ebû Dâvûd, "Edep", 38 (No. 4871).

¹⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 38/381 (No. 23359,23368).

¹⁹⁵ İbn Hibbân, *es-Sahih*, 13/78 (No. 5884).

- Ebu Avâne > Muhammed b. İbrâhim > Ya'lâ b. Ümeyye > Süleyman b. Mihrân > İbrahim en-Nehâî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.¹⁹⁶
- Nesâî > İsmail b. Mes'ûd > Bişr b. Mufaddal > Şu'be b. Haccâc > Mansur b. Mutemir > İbrahim en-Nehâî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.¹⁹⁷
- Beyhakî > Hasan b. Ali > Amr b. Abdullah > Muhammed b. Abdülvehhâb > Ya'lâ b. Ümeyye > Süleyman b. Mihrân > İbrahim en-Nehâî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.
- Beyhakî > Hâkim Nîsâbü'rî > Muhammed b. Yakup > Muhammed b. Abdulvehhâb > Ebû Nuaym > Süfyan es-Sevri > Mansur b. Mutemir > İbrahim en-Nehâî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.¹⁹⁸
- Taberânî > Abdullah b. Ahmed > Ahmed b. Hanbel > Ebû Katan > Şub'e b. Haccâc > Hâkim b. Uyeyne > İbrahim en-Nehâî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.¹⁹⁹
- Taberânî > Ali b. Kâsım > Haccâc b. Yûsuf > Muhammed b. Abdullah > İsrâîl b. Yûnus > İbrâhim b. Muhâcir > İbrahim en-Nehâî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.²⁰⁰
- Humeydî > Süfyan b. Uyeyne > Mansur b. Mutemir > İbrahim en-Nehâî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.²⁰¹
- İbn Asâkir > İsmâîl b. Ahmed > Ahmed b. Abdulvâhid > Muhammed b. Ahmed > Muhammed b. Ca'fer > Ömer b. Şebbe > Yahyâ b. Saîd > Süleyman b. Mihrân > İbrahim en-Nehâî > Hemmâm b. Hâris > Huzeyfe b. Yemân > Rasûlullah.²⁰²

¹⁹⁶ Ebû Avâne, *Müstahrecü Ebû Avâne*, 1/40 (No. 86, 87).

¹⁹⁷ Nesâî, "Tefsir", 10/310 (No. 11095).

¹⁹⁸ Beyhakî, *es-Sünen*, 8/287 (No. 16676); 10/417 (No. 21160).

¹⁹⁹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 3/168 (No. 3021).

²⁰⁰ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-sağır*, thk. Ebû Muhammed Mahmud Şekûr (Beyrut: Mektebetü'l-İslamiyye, 1405/1985), 1/203 (No. 562).

²⁰¹ Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. İsmâ el-Humeydî, *el-Müsned*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî (Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğni li'n-Neşri, 1424/2003), 1/409 (No. 429).

²⁰² Ebû'l-Kâsım Ali b. Hasan b. Asâkir, *Târîhu Dimeşk* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1418/1997), 37/269.

1.4.3.2. Hadisin değerlendirilmesi

Bu rivayet, Buhârî ve Müslim'in *Sahih* 'lerinde yer almaktadır.²⁰³ Taberânî (v. 360/971), “Bu rivayeti İbrahim b. Muhacirden, İsrailden başka kimse rivayet etmemiştir. İsrailden de Ebu Ahmet'ten başka kimse rivayet etmemiştir.” demiştir.²⁰⁴ Elbânî ve Begavî ise “sahih” yorumunda bulunmuştur.²⁰⁵

Dünya hayatında her şey zıddıyla kâimdir. İyi olduğu gibi kötü de vardır. Güzel huy olduğu gibi çirkin huy da vardır. Tüm bu kötülüklerin arasından iyiyi seçip yaşamak bizim irademizdedir. Gıybet de bu kötü huylardan biridir. Hz. Peygamber gıybeti, “*Gıybet, kardeşini hoşlanmadığı şey ile anmaktır.*”²⁰⁶ diyerek tarif etmektedir.

Gıybet toplum hayatını alt üst eder. İnsanlar arasındaki güveni zedeler, birlik ve beraberliği yok eder. Aile, arkadaş, akrabalar arasında husumet ortaya çıkarır, insanlar arasında kin ve düşmanlığa sebep olur. Bazen insanlar kendilerini zaten olan şeyleri söylüyoruz diye avuturlar fakat kendisinde olan bir şeyi söylemek gıybet, olmayan şeyleri söylemek iftira olmaktadır²⁰⁷ ki bunun günahı daha da fazladır.

Gıybetin çeşitleri vardır. Kalp ile gıybet yapmaya suizan denilmektedir. Bunun dışında söz, işaret ve ima yoluyla da gıybet yapılabilir.²⁰⁸ Gıybet sadece hayattakiler için günah kabul edilmemektedir. Hayatta olmayanların arkasından da gıybet yapmak dinimizce yasaklanmıştır. Nitekim bir hadisinde Hz. Peygamber: “*Ölülerinizin iyiliklerini yad edin, kusurlarını konuşmayın.*”²⁰⁹ buyurmuştur. Ölen kişilerin arkasından gıybet yapmanın yasaklanma sebebi ölen kişinin yakınlarının bu dedikoduları duyup üzülmelerinden dolayı olduğu bilinmektedir.²¹⁰

²⁰³ Buhârî, “Edep”, 50 (No. 6125).; Müslim, “İman”, 305.

²⁰⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 4/278 (No. 4192).

²⁰⁵ Elbânî, *Sahihu'l-Câmiu's-Sağır*, 7672; Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 6/524.

²⁰⁶ Müslim, “Birr”, 70.

²⁰⁷ Müslim, “Birr”, 70.

²⁰⁸ Ahmet Serdaroğlu, “Gıybet=Çekiştirme”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* (1963), 7.

²⁰⁹ Ebu Dâvud, “Edep”, 50 (No. 4899).

²¹⁰ Serdaroğlu, “Gıybet=Çekiştirme”, 8.

Allah, Kur'an'da birçok yerde gıybeti yasaklamıştır. Örneğin bir ayette *“Müminler, boş ve faydasız şeylerden yüz çevirirler.”*²¹¹ buyurularak bir Müslümana gıybet gibi boş işlerin yakışmayacağı vurgulanmıştır. Yine bir diğer ayette: *“Ey iman edenler! Zannın bir çoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.”*²¹² buyurularak gıybetten uzak durmanın yolları gösterilmektedir.

Gıybetle ilgili çok sayıda hadis de bulunmaktadır. Bir hadisi şerifte Allah Resulü şöyle buyurmuştur: *“Ey diliyle iman edip de kalplerine iman tam olarak yerlesmeyen kimseler! Müslümanları gıybet etmeyiniz, onların kusurlarını da araştırmayınız! Kim müslümanların kusurlarını araştırırsa Allah da onun kusurlarını araştırır. Allah kimin kusurlarını araştırırsa onu evinin içinde bile olsa rezil eder.”*²¹³

İslam'a göre gıybet bir Müslümanın karakterine terstir. Bu haslet daha çok Allah'a karşı gelenlerin tabiatlarına uygundur. Bu nedenle gıybet etmeleri sebebiyle inançsızlara hümeze, lümeze, hemmaz denilmektedir.²¹⁴

Sonuçlarının olumsuz olması sebebiyle yasaklanan dedikoduya bazı şartlarda müsaade edilmiştir. Eğer ki insanın maksadı kötü bir şeye dayanmıyorsa bu yapılan dedikodu yerine geçmemektedir. Mesela bir zanlıyı çeşitli yerlere bildirmek, etrafına zarar veren bir kimseye karşı önlem almak, yapılacak bir kötülüğü önlemek, takma adıyla bilinen bir kimseden bahsetmek gibi amaçlarla yapılan konuşmalar dedikodu yerine geçmemektedir.²¹⁵ Bunlara ek olarak hadis ilminde cerh ve tadil maksadıyla yapılan ravi değerlendirmeleri de gıybet olarak sayılmamaktadır.

²¹¹ el-Mü'minûn, 23/13.

²¹² el-Hucurât, 49/12.

²¹³ Ebu Dâvud, “Edep”, 35. (No.4880).

²¹⁴ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'an'da Gıybet Olgusu”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2006), 52.

²¹⁵ Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 3/435.

Müslüman gıybetten korunmak için önce kendi kusurlarını görüp düzeltmeye çalışmalıdır. Allah'ın kullarının her halini görüp, işittiği bilinciyle hareket etmelidir. İnsanların gıybetini yaptığı için de Allah'a tövbe etmelidir.

1.4.4. Hadis: “Gerçek Sabır Musibetin...”

إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى

“Gerçek sabır, ilk musibet anında gösterilen sabırdır ”

1.4.4.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Asri Mezarlığı'nda bulunmaktadır.²¹⁶ “Hadis-i şerîf” ibaresi ile kayıt altına alınmış olan rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- Buhârî > Âdem b. Ebû İyâs > Şu'be b. Haccâc > Sâbit b. Eslem > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.
- Buhârî > Muhammed b. Beşşâr > Muhammed b. Ca'fer > Şu'be b. Haccâc > Sâbit b. Eslem > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.²¹⁷
- Müslim > Muhammed b. Beşşâr > Muhammed b. Ca'fer > Şu'be b. Haccâc > Sâbit b. Eslem > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.
- Müslim > Ahmed b. İbrahim > Abdulvâris b. Saîd > Şu'be b. Haccâc > Sâbit b. Eslem > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.
- Müslim > Ukbe b. Mükrem > Abdulmelik b. Amr > Şu'be b. Haccâc > Sâbit b. Eslem > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.²¹⁸
- Tirmizî > Kuteybe > Leys b. Sa'd > Yezîd b. Kays > Sa'd b. Sinan > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.
- Tirmizî > Muhammed b. Beşşâr > Muhammed b. Ca'fer > Şu'be b. Haccâc > Sâbit b. Eslem > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.²¹⁹

²¹⁶ Bkz: Ekler, Resim 13.

²¹⁷ Buhârî, “Cenâiz”, 42 (No. 1314).

²¹⁸ Müslim, “Cenâiz”, 2178,2179,2180.

²¹⁹ Tirmizi “Cenâiz”, 13 (No. 1003,1004).

- Ebû Dâvûd > Muhammed b. Müsennâ > Osman b. Amr > Şu'be b. Haccâc > Sâbit b. Eslem > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.²²⁰
- İbn Mâce > Muhammed b. Rumh > Leys b. Sa'd > Yezîd b. Kays > Sa'd b. Sinan > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.²²¹
- Ahmed b. Hanbel > Muhammed b. Ca'fer > Şu'be b. Haccâc > Sâbit b. Eslem > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.
- Ahmed b. Hanbel > Ebû Dâvûd > Şu'be b. Haccâc > Sâbit b. Eslem > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.²²²
- Nesâî > Amr b. Ali > Muhammed b. Ca'fer > Şu'be b. Haccâc > Sâbit b. Eslem > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.²²³
- Beyhakî > Hâkim Nîsâbûrî > Muhammed b. Yakub > Muhammed b. Abdulvehhâb > Şu'be b. Haccâc > Sâbit b. Eslem > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.²²⁴

1.4.4.2. Hadisin değerlendirilmesi

Bu rivayet Buhârî ve Müslim'in *Sahih* 'lerinde yer almaktadır.²²⁵ Tirmizî, bu hadisin "hasen sahih" olduğunu dile getirmiştir.²²⁶ Elbânî ve Beyhaki ise bu hadise "sahih" demişlerdir.²²⁷

Hadisin tam metnine bakacak olursak: *"Bir gün Hz. Peygamber bir kabrin başında ağlayan bir kadının yanından geçti. O kadına: "Allah'tan kork ve sabırlı ol!" dedi. Kadın Rasulullah'ı tanımayarak "Beni rahat bırak! Çünkü benim başıma gelen musibet sana gelmedi, sen bunu anlamazsın" diye cevap verdi. Kadına: Bu Hz. Peygamberdir denilince, kadın Allah Rasulu'nun kapısına geldi ve içeri girerek: "Ey*

²²⁰ Ebû Dâvûd, "Cenaiz", 27 (No. 3126).

²²¹ İbn Mâce, "Cenaiz", 55 (No. 1664).

²²² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 19/326 (No. 12317).

²²³ Nesâî, "Cenaiz", 2/398 (No. 1983).

²²⁴ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, 12/185-186 (No. 9251,9252).

²²⁵ Buhârî, "Cenâiz", 42 (No. 1314); Müslim, "Cenâiz", 2178.

²²⁶ Tirmizî "Cenâiz", 13 (No. 1003,1004).

²²⁷ Elbânî, *Sahihu'l-Câmiu's-Sağîr* 3855; Beyhakî, *es-Süneni's* sağır,2/38.

*Allah'ın Rasulü! Ben seni tanıyamadım" dedi. Rasûlullah ise "Gerçek sabır, ilk musibet anında gösterilen sabırdır."*²²⁸ diye buyurdu.

Sabır, felaketlere, ibadetlere ve günahlara karşı katlanmak, nefsin heva hevesine değil dinin gereklerine uymak anlamındadır.²²⁹ Hayatın akışı içerisinde birçok zorluklarla karşılaşırız. Nefsimize ağır gelen haller yaşarız. Fakat bu dünyanın imtihan dünyası olma gerçeği bizi rahatlatır.

Sabrın iki çeşidir bulunmaktadır. Bunlardan birisi bedenî, diğeri ise nefsî sabırdır. Bedeni sabır da kişinin gücü dahilinde olan ve gücü dışında gerçekleşen durumlar olmak üzere ikiye ayrılır. Nefsî sabır ise, insanın ilgisini çeken haramlara ve yapılması insana zor gelen kulluk görevlerine karşı gösterilen sabırdır.²³⁰

Bir Müslüman Allah'ın rızasını kazanmak istiyorsa karşılaştığı her türlü durumda sabrı öncelemelidir. Hz. Peygamber bize bu konuda en önemli örnektir. Daha doğmadan babasını, daha sonra ise henüz altı yaşındayken annesini kaybetmiştir. Eşini ve altı çocuğunu kendi elleriyle toprağa vermiştir. İslamiyeti tebliğ ederken de, müşriklerin işkencelerine ve boykotlarına maruz kalmıştır. Bütün bunlara rağmen Allah Rasulu asla isyan etmemiş, Rabbine sığınmıştır.²³¹

Kur'an-ı Kerim'de *"Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınavacağız. Sabredenleri müjdele."*²³² buyurularak Allah'ın bizi imtihan edeceği bildirilmektedir. Bir diğer ayette ise *"Allah, şüphesiz ki sabredenleri sever."*²³³ buyurularak sabreden Müslümanların Allah'ın sevgisine mazhar olacakları bildirilir.

Sonuç olarak iman gereği olarak sabretmeyi ilke edinmek gerekir. İsyana, bunalıma girmek yerine Allah'ın rahmetine sığınmak Müslüman olmanın bir

²²⁸ Buhâri, "Cenaiz", 42 (No. 1314).

²²⁹ İsmail Karagöz, "Kur'an ve Hadislerin Işığında Sabır ve İnsan", *Diyanet İlmi Dergisi* (1971), 6.

²³⁰ Hasan Bulut, "Kur'an Bağlamında Sabır ve Şükür İlişkisi", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2020), 341-342.

²³¹ Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 3/209-211.

²³² el-Bakara, 2/ 155.

²³³ Âl-i İmrân, 3/146.

gereğidir. Hz. Peygamber'in ifadesiyle “*Sabır (müminin yolunu aydınlatan) bir ışıktır.*”²³⁴ Bu noktada hayatı istikamet üzere devam ettirmede sabır rehber olmalıdır.

1.4.5. Hadis: “Her Ademoğlu Hata Eder...”

كُلُّ بَنِي آدَمَ خَطَّاءٌ، وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَابُونَ

“*Her ademoğlu çokça hata eder. Çokça hata edenlerin en hayırlısı çokça tövbe edenlerdir.*”

1.4.5.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Asri Mezarlığı'nda bulunmaktadır.²³⁵ Rivâyet “hadis-i şerif” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- İbn Mâce > Ahmed b. Meni' > Zeyd b. Hubâb > Ali b. Mesade > Katâde > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.²³⁶
- Dârimî > Müslim b. İbrâhim > Ali b. Mesade > Katâde > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.²³⁷
- Tirmizî > Ahmed b. Meni' > Zeyd b. Hubâb > Ali b. Mesade > Katâde > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.²³⁸
- Ahmed b. Hanbel > Zeyd b. Hubâb > Ali b. Mesade > Katâde > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.²³⁹
- Ebi Ya'lâ > İbn Ebû Şeybe > Zeyd b. Hubâb > Ali b. Mesade > Katâde > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.²⁴⁰
- Rûyânî > Muhammed b. Beşşâr > Müslim b. İbrâhim > Ali b. Mesade > Katâde > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.²⁴¹

²³⁴ Müslim, “Taharet”, 1.

²³⁵ Bkz: Ekler, Resim 14.

²³⁶ İbn Mâce, “Zühd”, 30 (No. 4392).

²³⁷ Dârimî, “Rikak”, 18 (No. 2783).

²³⁸ Tirmizî, “Zühd”, 27 (No. 2508).

²³⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/344 (No. 13049).

²⁴⁰ Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, 3/205 (No. 2934).

²⁴¹ Rûyânî, *Müsnedü'r-Rûyânî*, 2/384 (No. 1366).

- Beyhakî > Ali b. Muhammed > İsmâil b. Muhammed > Muhammed b. Abdulmelik > Müslim b. İbrâhim > Ali b. Mesade > Katâde > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.²⁴²

1.4.5.2. Hadisin değerlendirilmesi

Tirmizî, bu hadis hakkında “garib”²⁴³ demiştir²⁴⁴. Hâkim en-Nîsâbü’rî, bu rivayet için “isnadı sahih” demiştir.²⁴⁵ Suyûtî ise hadisin “sahih” olduğunu belirtmiştir.²⁴⁶

İşlediği günahlardan pişmanlık duyan kul Allah’a tevbe eder. İslam dini fitrat dinidir. İnsan yaratılış itibarıyla hem iyilik hem kötülük yapma kabiliyetine sahiptir. İnsan irade sahibi bir varlıktır. İradesiyle iyiliği de kötülüğü de seçebilir. İnsan fitratıyla ilgili bir hadiste: “Eğer siz günah işlemeseydiniz, Allah sizi helak eder ve yerinize, günah işleyip, peşinden tevbe eden kullar yaratırdı.”²⁴⁷ buyurulmuştur. Burada da gördüğümüz üzere insanın günah işleyebilmesi kabul edilmiş ancak günahattan sonra hemen tevbe edilmesi istenmiştir.

İnsan günah işleyebilme potansiyeline sahip olduğundan fitrat olarak meleklerden farklıdır. Nefs sahibi olan insan günah işlemeye meyilli bir varlıktır. Birtakım zaaflarından dolayı günah işleme potansiyeline sahiptir.²⁴⁸ Fakat işlenen günahlardan sonra ümitsizliğe düşmek Rabbimizin istemediği bir şeydir. Bununla ilgili bir ayette “Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.”²⁴⁹ buyurulmaktadır. Kul, Allah’ın onu affedeceğinden ümidini kesmemelidir. Hz. Peygamber, işlediği günahattan sonra tevbe eden kimsenin hiç günah işlemeyen tertemiz bir kimse gibi olacağını bize haber vermektedir.²⁵⁰

²⁴² Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, 1/433 (No.269).

²⁴³ Garib Hadis: Metin veya yalnız isnâd yönünden tek kalmış yahut benzeri, başka ravîler tarafından rivâyet edilmemiş hadise denilmiştir. Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, 114.

²⁴⁴ Tirmizî, “Zühd”, 27 (No. 2508).

²⁴⁵ Hâkim en-Nîsâbü’rî, *el-Müstedrek*, 4/272.

²⁴⁶ Suyûtî, *el-Câmiu’s-sağîr*, 2/392. (No. 6292)

²⁴⁷ Müslim, “Tevbe” 9,10,11.

²⁴⁸ Ziya Kazıcı, “İslam, Günah ve Tevbe”, *İslam Medeniyeti Dergisi* (Temmuz 1973), 9.

²⁴⁹ ez-Zümer, 39/53.

²⁵⁰ İbn Mace, “Zühd”, 30 (No. 4392).

Buhârî ve Müslim’de geçen bir rivayette bu konuyla ilgili bir örnek yer almaktadır: “99 kişi öldürdükten sonra yaptığına pişman olan bir adam, bir rahibe giderek: Doksan dokuz adam öldürdüm. Tövbe etsem kabul olur mu? diye sordu. Rahip: Hayır, kabul olmaz, deyince onu da öldürdü. Böylece öldürdüğü adamların sayısını yüze tamamladı. Sonra yine yeryüzünde en büyük âlimin kim olduğunu soruşturup onun yanına giderek: Yüz kişiyi öldürdüğünü söyleyerek, tövbesinin kabul olup olmayacağını sordu. Âlim: Elbette kabul olur. İnsanla tövbe arasına kim girebilir ki! Sen falan yere git. Orada Allah’a ibadet et dedi. Adam tevbe edip köye giderken yolda vefat etti. Allah’ın rahmet ve azab melekleri gelerek adamı cennet veya cehenneme götürmek için tartıştılar. Allah onlara, adamın yürüdüğü yolu ölçmelerini, öldüğü yer hangi köye yakın ise adamı o köyün ehlinden saymalarını emretti. Yolu ölçerek, gitmek istediği salih kişilerin yaşadığı köye bir karış daha yakın olduğunu gördüler. Böylece adamı rahmet melekleri alıp, cennete götürdüler.”²⁵¹

Allah, ahirette cehenneme gireceklerden olmamaları için kullarının tevbe etmelerini istemiş ve günahlarından af dilemeleri gerektiğini onlara bildirmiştir. Kul tevbe ederek kötülüklerden temizlenmiş olacak bunun sonucunda da Allah’ın rızasını kazanarak sevdiği kullarının arasına dahil olacaktır.²⁵² Hz. Peygamber, bu konuyu şöyle anlatmaktadır: “Allah’ın kulunun tevbesine sevinmesi: “Herhangi birinizin tövbesinden dolayı Allah’ın duyduğu hoşnutluk ıssız çölde giderken üzerindeki yiyecek ve içeceği ile birlikte devesini kaybetmiş ve tüm ümitlerini de yitirmiş halde bir ağacın gölgesine uzanıp yatan, derken devesinin yanına dikiliverdiğini gören ve yularına yapışarak aşırı sevincinden dolayı ne söylediğini bilmeyerek, “Allah’ım! Sen benim Rabbim, ben de senin kulunum diyeceği yerde, sen benim kulumsun ben de senin Rabbinim” diyen kimsenin sevincinden çok daha fazladır.”²⁵³

Her insan hata edebilir. Önemli olan geçmişe takılı kalmayıp, gelecekte aynı hatayı yapmamak için içten bir tevbeyle Allah’a karşı pişmanlığını dile getirmektir.

²⁵¹ Buhârî, “Enbiya”, 57 (No. 3508); Müslim, “Tevbe”, 46-47.

²⁵² Nihat Dalgın, “İslam’da Tövbe”, *Diyanet İlmi Dergi* (Temmuz, Ağustos, Eylül 1996), 3/32, 42.

²⁵³ Müslim, “Tevbe”, 31.

Mümin acaba yaptığım tevbe kabul oldu mu diye kuşkuya yer vermemeli, Rabbinin bağışlayıcı olduğunu aklından çıkarmamalıdır.

1.4.6. Hadis: “Müslüman Hayatı Boyunca...”

“ Müslüman hayatı boyunca hata edebilir. Yanılabilir, şeytana uyabilir, günah işleyebilir ama asla yalancı olmaz her işinde ve her hareketinde doğru ve dürüsttür, yalana asla bulaşmaz.”

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesindeki Nesimi Camii’nin dış kapısında “hadis-şerîf” ibaresiyle kayıt altına alınmıştır.²⁵⁴ Müslümanın yalancı olmayacağı ile ilgili bir rivayette Hz. Peygamber’e: “Mü ’min korkak olur mu?” diye sorulduğunda: “Evet” diye cevap vermiştir. “Mü ’min yalancı olur mu?” diye sorulunca da: “Hayır” buyurmuştur.²⁵⁵ Ancak biz, temel hadis kaynaklarında böyle bir hadisin varlığını tespit edemedik. Dolayısıyla bu rivayetin sened ve metin kritiğini yapmayağız.

1.4.7. Hadis: “Din Nasihattir...”

الدِّينُ النَّصِيحَةُ

“ Din nasihattir”

1.4.7.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Ulu Camiinin vaaz kürsüsünde bulunmaktadır.²⁵⁶ Rivâyet “Kâle’n nebiyyu aleyhi selam” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup Arapça şeklinde yazılmıştır. Rivâyet birbirine yakın lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

²⁵⁴ Bkz: Ekler, Resim 15.

²⁵⁵ İmam Mâlik, Kelam, 19.

²⁵⁶ Bkz: Ekler, Resim 16.

- Humeydî > Süfyân b. Uyeyne > Süheyl b. Ebî Salih > Atâ b. Yezîd > Temîm ed-Dârî > Rasûlullah.²⁵⁷
- İbn Ca'd > Ali > Züheyr > Süheyl b. Ebî Salih > Atâ b. Yezîd > Temîm ed-Dârî > Rasûlullah.²⁵⁸
- İbn Ebî Şeybe > Ebû Nuaym > Süfyân b. Uyeyne > Süheyl b. Ebî Salih > Atâ b. Yezîd > Temîm ed-Dârî > Rasûlullah.²⁵⁹
- Ahmed b. Hanbel > Safvan b. İsa > Muhammed b. Aclân > el-Ka'ka' b. Hâkim > Ebî Salih > Ebû Hureyre > Rasûlullah.
- Ahmed b. Hanbel > Zeyd b. Hubâb > Abdurrahman b. Sevbân > Amr b. Dînâr > Abdullah b. Abbâs > Rasûlullah.²⁶⁰
- Dârimî > Ca'fer b. Avn > Hişâm b. Sa'd > Zeyd b. Eslem ve Nâfi' > Abdullah b. Ömer > Rasûlullah.²⁶¹
- Buhârî > Müsedded > Yahyâ > İsmail > Kays b. Ebî Hâzım > Cerîr b. Abdullah > Rasûlullah.²⁶²
- Müslim > Muhammed b. Abbâs el-Mekkî > Süfyân b. Uyeyne > Süheyl b. Ebî Salih > Atâ b. Yezîd > Temîm ed-Dârî > Rasûlullah.²⁶³
- Ebû Dâvûd > Ahmed b. Yunus > Züheyr b. Muâviye > Süheyl b. Ebî Salih > Atâ b. Yezîd > Temîm ed-Dârî > Rasûlullah.²⁶⁴
- Tirmizî > Muhammed b. Beşşâr > Safvan b. İsa > Muhammed b. Aclân > el-Ka'ka' b. Hâkim > Ebî Salih > Ebû Hureyre > Rasûlullah.²⁶⁵
- Bezzâr > Muhammed b. Beşşâr > Safvan b. İsa > Muhammed b. Aclân > el-Ka'ka' b. Hâkim > Ebî Salih > Ebû Hureyre > Rasûlullah.²⁶⁶
- Nesâî > Yakûb b. İbrâhim > Abdurrahman > Süfyân b. Uyeyne > Süheyl b. Ebî Salih > Atâ b. Yezîd > Temîm ed-Dârî > Rasûlullah.²⁶⁷

²⁵⁷ Humeydî, *el-Müsned*, 2/85(No. 859).

²⁵⁸ İbn Ca'd, *el-Müsned*, 1/392(No. 2681).

²⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/320(No. 820).

²⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/135(No. 3281); 5/318(No. 3281).

²⁶¹ Dârimî, "Rikâk", 41 (No.2796).

²⁶² Buhârî, "İmân", 40(No. 57).

²⁶³ Müslim, "İmân", 95 (1/53).

²⁶⁴ Ebû Dâvûd, "Edeb", 66 (No. 4944).

²⁶⁵ Tirmizî, "Birr ve Sıla", 17 (No. 1926).

²⁶⁶ Bezzâr, *el-Müsned*, 15/359(No. 8935).

²⁶⁷ Nesâî, "Biat", 31 (No. 4208).

- Ebû Ya'lâ > Mansûr b. Ebî Müzâhim > İsmail b. Ayyâş > Süheyl b. Ebî Salih > Atâ b. Yezîd > Temîm ed-Dârî > Rasûlullah.²⁶⁸
- Rûyânî > Amr b. Ali > Muhammed b. Mehdî > Süfyân b. Uyeyne > Süheyl b. Ebî Salih > Atâ b. Yezîd > Temîm ed-Dârî > Rasûlullah.²⁶⁹
- İbn Hibbân > el-Hasan b. Süfyân > Muhammed b. Rumh > el-Leys b. Sa'd > Yahyâ b. Saîd el-Ensârî > Süheyl b. Ebî Salih > Atâ b. Yezîd > Temîm ed-Dârî > Rasûlullah.²⁷⁰
- Taberânî > Ali b. Mübarek es-San'ânî > İsmail b. Ebî Üveys > Süleyman b. Bilâl > Muhammed b. Aclân > el-Ka'kâ' b. Hâkim > Ebî Salih > Ebû Hureyre > Rasûlullah.²⁷¹
- Kudâî > Ebû Muhammed et-Tücîbî > Ebû Saîd el-A'râbî > Abdullah b. Eyyûb > Süfyân b. Uyeyne > Süheyl b. Ebî Salih > Atâ b. Yezîd > Temîm ed-Dârî > Rasûlullah.²⁷²
- Beyhakî > Ebû Tâhir Muhammed b. Mihneş > Hâcib b. Ahmed et-Tûsî > Abdurrahîm b. Münîb > Cerîr b. Münîb > Cerîr b. Abdilhamîd > Süheyl b. Ebî Salih > Ebû Hureyre > Rasûlullah.²⁷³
- İbn Asâkir > Abdullah b. Ali Sehl b. Abbâs > Ebû Bekr Muhammed b. İsmail Ebû Ya'lâ Hamza b. Abdülazîz > Süfyân b. Muhammed el-Cevherî > Ahmed b. Hâzım > Ca'fer b. Avn > Hişâm b. Sa'd > Zeyd b. Eslem ve Nâfî' > Abdullah b. Ömer > Rasûlullah.²⁷⁴

1.4.7.2. Hadisin değerlendirilmesi

Ebû Dâvûd, bu hadise “sahih” demiştir.²⁷⁵ Tirmizî ise rivâyet ettiği hadisin “hasen-sahih” olduğunu dile getirmiştir.²⁷⁶ Taberânî, “bu hadisi İsmail b. Üveys'den

²⁶⁸ Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, 13/100(No. 7164).

²⁶⁹ Rûyânî, *Müsned*, 2/486(No. 1511).

²⁷⁰ İbn Hibbân, *es-Sahih*, 10/435 (No. 4574).

²⁷¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsât*, 4/122(No. 4574).

²⁷² Ebû Abdillâh Muhammed b. Sellâme el-Kudâî, *Müsnedu's-şihâb*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1409/1986),1/44(No. 17).

²⁷³ Beyhakî, *es-Sünen*, 8/163 (No. 16754).

²⁷⁴ Ebû'l-Kâsım Ali b. Hasan İbn Asâkir, *el-Mu'cemu's-şuyûh*, thk. Vefa Takiddîn. (Dîmeşk: Dâru'l-Beşâir, 1421/2000), 1/470 (No.568).

²⁷⁵ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 66 (No. 4944).

²⁷⁶ Tirmizî, “Birr ve Sıla”, 17 (No. 1926).

İbn Aclân ve Süleyman b. Bilâl ‘den başkası rivâyet etmemiştir’²⁷⁷ şeklinde ifade etmiştir. İbn Asâkir (v. 571/1176), rivâyet ettiği hadis hakkında “hasen-sahih” olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁸

Rivâyet kaynaklarda: “*Din nasihattir. Kim için dedik. Buyurdu ki: Allah için, kitabı için, peygamberi için, Müslümanların emirleri için ve bütün Müslümanlar için.*”²⁷⁹ şeklinde yer almaktadır.

“*Din nasîhattir.*”²⁸⁰ rivayetinde yer alan “nasihat” kavramı için farklı yorumlar yapılmıştır. Burada kastedilenin samimiyet ve içtenlik olacağı gibi nasihat anlamına da gelebileceği ifade edilmiştir. Ancak Hz. Peygamber’in diğer hadislerini de ele alarak düşünüldüğünde nasihat kelimesinden maksadın samimiyet olduğunu fark etmek zor olmamaktadır. O nedenle “din samimiyettir” şeklinde anlamak daha doğru olacaktır.²⁸¹

“Din nasîhattir” söylemi tüm insanlığın iyileştirilmesi, insanlar arasında huzur ve güven ortamının gerçekleştirilmesini içeren bir kaidedir.²⁸² Hadisin samimiyet ilkesine göre sorumlu olunan beş grup vardır. İlki “*Allah için nasihat*” tir. Allah’ı tanımak ve bilmek demektir. İkincisi “*Kur’an için nasihat*” tir. Kur’an’ı hayatımıza rehber edinmek ve onun ayetlerini muhafaza etmektir. Üçüncüsü “*Hz. Peygamber için nasihat*” tir. Allah Rasûlü’nün de emir ve tavsiyelerine uymaktır. Dördüncüsü “*Müslüman liderler için nasihat*” tir. Liderleri orta yollu olmaları konusunda ikaz ederek, huzur ve güven ortamını sağlamaları için destek olmaktır. Sonuncusu ise “*tüm müminler için nasihat*” tir. Onların doğru yolda olmaları için mücadele etmek, hayırlı işlerde bulunmaları için yardımcı olmaktır. Dinimize göre

²⁷⁷ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsât*, 4/122(No. 4574).

²⁷⁸ İbn Asâkir, *el-Mu’cemu’s-şuyûh*, 1/470 (No. 568).

²⁷⁹ Müslim, “İmân”, 95 (1/53).

²⁸⁰ Buhârî, “İmân”, 40(No. 57).

²⁸¹ Mehmet Görmez, “Hz. Peygamber’in Bir Din Tanımı –Bir Hadisin Semantik Tahlili Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav), Özel Sayı, *Diyanet İlmî Dergisi* (2003), 331-338.

²⁸² Nizamettin Çelik, “Din Nasihattir Hadisinin Çok Boyutlu Gerçekliği”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2023), 41.

yapılacaklar arasında en kıymetli vazife ise toplumun iman üzere olmaları ve doğru yolda sebat göstermeleri için mücadele etmektir.²⁸³

Bu rivayet üzerinde durulması ve düşünülmesi gereken bir hadistir. Müslüman olarak hem insanlara İslamı tebliğ etme hem de yaşayarak rol model olma dikkat edilmesi gereken iki önemli husustur. Bu hususların ise samimiyetle yapılması gerektiği bizlere bildirilmiştir.

1.5. Kur'ân-ı Kerîm'in Fazileti

1.5.1. Hadis: “Ümmetimin Yaptığı İbadetlerin...”

أفضل عبادة أمتي قراءة القرآن نظرا

“ Ümmetimin yaptığı ibadetlerin en kıymetlisi, Kur'ân-ı kerimi, Mushaf'a bakarak okumaktır.”

Bu rivâyet Şehitkamil İlçesi Asri Mezarlıkta bulunmaktadır.²⁸⁴ Rivâyet “hadis-i şerif” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Ancak hadis kaynaklarında bu rivayetin isnadını bulamadık. Suyuti'nin eserinde hadis “نظرا” kısmı olmadan yer almaktadır.²⁸⁵ Elbani bu hadis için “zayıf” demiştir.²⁸⁶ Fakat biz senedini bulamadığımız bu rivayeti temel hadis kitaplarında tespit edemediğimiz için hadisin değerlendirmesini yapmayağız.

²⁸³ Halil Günenç, *İmam Nevevî 40 Hadis Tercüme ve Açıklama* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 32-36.

²⁸⁴ Bkz: Ekler, Resim 17.

²⁸⁵ Suyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, 2/572 (No. 1276).

²⁸⁶ Elbani, *Daîfu'l-Câmiu's-Sağîr*, 1027.

1.5.2. Hadis: “Kim Kur’an’ı Hatmederse...”

إِنَّ الدُّعَاءَ يُسْتَجَابُ عِنْدَ خَتْمِ الْقُرْآنِ

“ Kim Kur’ân’ı hatmederse, onun kabul olunmuş bir duası vardır.”

1.5.2.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil İlçesi Asri Mezarlıkta bulunmaktadır.²⁸⁷ Rivâyet, “hadis-i şerif” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet birbirine yakın lafızlarla şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- Beyhakî > Hüseyin b. Bişran > Abdussamed b. Ali > İmla’ > İbn Ebü’d-Dünyâ > Ali b. Ca’d > Şu’be > Hâkim > Mücâhid > Ebû Lübâbe > Rasûlullah.²⁸⁸
- Dârimi > Sa’d b. Rebi > Şu’be > Hâkim > Mücâhid > Rasûlullah.²⁸⁹

1.5.2.2. Hadisin değerlendirilmesi

İbn Hacer (v. 852/1449) bu hadis için sahih” demiştir.²⁹⁰

Kur’an-ı Kerim’i baştan sona kadar okuyarak bitirmeye hatim denir. Hz. Peygamber’in Cebrail (a.s) ile her sene Ramazan’da o vakte kadar inmiş olan ayetleri karşılıklı olarak okudukları bilinmektedir. Bu uygulama bir nevi hatim indirmektir. Müminler de daha çok Ramazan ayında Kur’ân okuyarak veya dinleyerek hatim indirmeye devam etmektedirler. Kur’an’ı hatmetmenin sevabı çok büyüktür. Hz. Peygamber’in Kur’anı hatmettikten sonra hatim duası yaptığı söylenmektedir. Allah Rasulu’nün sünnetlerinden birisi de Kur’an’ı okumayı bitirdikten hemen sonra en baştan Fatiha’yı ve Bakara Suresi’nin ilk beş ayetini okumaktır. Kur’an’ı bitirdikten sonra hemen baştan okumaya devam etmek Allah’ın hoşnut olduğu bir durumdur. Bu

²⁸⁷ Bkz: Ekler, Resim 18

²⁸⁸ Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, 2/368 (No. 970).

²⁸⁹ Dârimî, “Fezâilü’l-Kur’ân”, 33 (No.3546).

²⁹⁰ İbn Hacer, *Netaicü’l Efkar Fi Tahrici Ehadisi’l Ezkar*, thk. Muhammed Ali Semek (Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1420/2001), 3/177.

uygulamanın amaçlarından birisi de Kur'an'ı okuyup bir kenara bırakmak değil yeni bir hatme başlayarak okumaya devam etmek içindir.²⁹¹

İbni Abbas'ın rivayetine göre: “Bir adam gelip: “Ya Resulallah, Allah'ın en çok sevdiği amel hangisidir?” diye sormuş. Peygamber Efendimiz (sav) ise, “Konup göçendir” buyurmuştur. Adam “Konup göçen kimdir?” diye sorunca, Hz. Peygamber (sav) şöyle cevap verdiler: “Kur'ân'ı başından sonuna kadar okuyan, bitirince hemen başlayandır. Her konuştuğunda hemen göçer.”²⁹² diye buyurmuştur.

“Kur'an'ı, kalbiniz ülfet ettiği müddetçe kıraatına devam edin, ihtilâf ettiğiniz zaman ise okumayı bırakın.”²⁹³ hadisine göre Kur'an'ı hatmetmenin belli bir vakti yoktur. Kur'ân, Allah'ın kullarına vermiş olduğu en yüce mucizedir. Kur'an okumaya özen göstermek ve hatim etmeye önem vermek Müslümanlığın bir gereğidir.

1.6. Muamelât (Günlük Hayat)

1.6.1. Hadis: “ Kim Allah’a ve Ahiret Gününe...”

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ

“ Kim Allah’a ve ahiret gününe inanırsa komşusuna iyilik etsin.”

1.6.1.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivayet Şehitkamil ilçesindeki Nesimi Camii’nin dış kapısında yer almaktadır.²⁹⁴ Rivâyet “hadis-şerîf” ibaresiyle kayıt altına alınmış olup Türkçe çevirisi yazılmıştır. Bu rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdla nakledilmiştir:

²⁹¹ Abdurrahman Çetin, “Hatim İndirme ve Hükümleri I”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1992), 29-31.

²⁹² Dârimi, “Fezâilü'l Kur'an”, 33 (No.3546).

²⁹³ Buhârî, “Fezâilü'l Kur'an”, 37 (No. 5115).

²⁹⁴ Bkz: Ekler, Resim 19.

- Buhârî > Abdullah b. Yûsuf > el-Leys > Saîd el-Makburî > Ebî Şurayh el-Adevî > Rasûlullah.²⁹⁵
- Müslim > Hermele b. Yahyâ > İbn Vehb > Yûnus > İbn Şihâb > Ebî Seleme b. Abdurrahman > Ebû Hureyre > Rasûlullah.²⁹⁶
- İbn Mâce > Ebû Bekr b. Ebî Şeybe > Süfyân b. Uyeyne > Amr b. Dînâr > Nâfi' b. Cübeyr > Ebî Şurayh el-Huzâi > Rasûlullah.²⁹⁷
- Ahmed b. Hanbel > Haccâc ve Ebû Kâmil > Leys(İbn Sa'd) > Saîd b. Ebî Saîd > Ebî Şurayh el-Adevî > Rasûlullah.²⁹⁸
- Dârimî > Yezîd b. Hârûn > Muhammed b. İshâk > Saîd b. Ebî Saîd > Ebî Şurayh el-Huzâi > Rasûlullah.²⁹⁹
- Humeydî > Süfyân > Amr b. Dînâr > Nâfi' b. Cübeyr b. Mut'im > Ebî Şurayh el-Ka'bî > Rasûlullah.³⁰⁰
- İbn Hibbân > Ömer b. Saîd b. Sinân > Ahmed b. Ebî Bekr > Mâlik > Saîd b. Ebî Saîd el-Makburî > Ebî Şurayh el-Ka'bî > Rasûlullah.³⁰¹
- Taberânî > Muttalib b. Şuayb el-Ezdî > Abdullah b. Sâlih > el-Leys > Yahyâ b. Eyyûb > Ya'kûb b. İbrahim > Abdurrahman b. Cübeyr > Muhammed b. Sâbit b. Şurahbîl el-Kuraşî > Abdullah b. Yezîd el-Hatmî > Ebî Eyyûb el-Ensârî > Rasûlullah.³⁰²
- Hâkim > Ebû Abdullah eş-Şeybânî > Yahyâ b. Muhammed b. Yahyâ > Müsedded > Bişr b. Müfaddal > Abdurrahmân b. İshâk > Saîd el-Makburî > Ebû Hureyre > Rasûlullah.³⁰³
- Kudâî > Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ömer es-Saffâr > Ahmed b. İbrahim b. Câmi' > Ali b. Abdilazîz > Haccâc > Hammâd b. Seleme > Âsım b. Behdele > Ebî Sâlih > Ebû Hureyre > Rasûlullah.³⁰⁴

²⁹⁵ Buhârî, "Edep", 31 (No.6087), "Rikâk", 23 (No. 6553).

²⁹⁶ Müslim, "İmân", 74,75,77.

²⁹⁷ İbni Mâce, "Edeb", 4 (No. 3803).

²⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 45/138 (No. 27161).

²⁹⁹ Dârimî, "Et'ime", 11 (No. 2087).

³⁰⁰ Humeydî, *Müsned*, 1/490 (No. 585)

³⁰¹ İbn Hibbân, "Et'ime", (No: 5287, 5597).

³⁰² Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 4/124, (No:3873).

³⁰³ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 4/160 (No.7361).

³⁰⁴ Kudâî, *Müsnedü's-şihâb*, 1/286, (No:467).

- Beyhakî > Ebû Abdullah el-Hâfız > Ebu'n-Nadr el-Fakîh > Muâz b. Necde b. El-Uryân el-Kuraşî > Âsım b. Ali > Leys b. Sa'd > Saîd el-Makburî > Ebî Şurayh el-Adevî > Rasûlullah.³⁰⁵

1.6.1.2. Hadisin değerlendirilmesi

Bu rivayet Buhari ve Müslim'in *Sahih*'lerinde yer almaktadır. Dârimî'de yer alan rivayet için Hüseyin Selîm Esed "isnadı sahih" yorumunda bulunmuştur.³⁰⁶ İbn Mâce de bu hadis için "isnadı sahih" değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁰⁷ Suyûtî ise "sahih" demiştir.³⁰⁸

Rivayetin tam metni şu şekildedir: Hz. Peygamber, *"Allah'a ve ahiret gününe iman eden kişi mutlaka ya hayır söylesin ya da sussun. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kişi komşusuna ikramda bulunsun. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kişi misafirine ikramda bulunsun."*³⁰⁹ buyurmaktadır.

Komşuluk, İslâm dininde mühim bir yere sahiptir; çünkü gündelik hayatta akrabalardan sonra komşular gelir. Hatta çoğu zamanda birbirimize yakınlığımızdan dolayı komşularımızla daha fazla iletişim halinde oluruz. Dinimiz, insanlarla olan iletişimimizi yakından uzağa doğru sıralamıştır. Bu sebeple Hz. Peygamber'in de belirttiği üzere daha yakın olanın daha fazla hakkı vardır.³¹⁰

Dünya hayatında yerine getirmemiz gereken birçok vazifemiz ve sorumluklarımız bulunmaktadır. Komşularımıza karşıda sorumlu olduğumuz birtakım durumlar vardır. Hz. Peygamber, *"Komşusunun, şerrinden emin olmadığı kimse cennete giremez."*³¹¹ buyurmuş, komşularımıza karşı nasıl bir yaklaşım içinde olmamız gerektiğini bize haber vermiştir. İnsanlar arasındaki iletişimin güçlü olması

³⁰⁵ Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, 12/ 84, (No:9084).

³⁰⁶ Dârimî, "Et'ime", 11 (No. 2087).

³⁰⁷ İbni Mâce, "Edeb" 4 (No. 3803).

³⁰⁸ Suyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, 2/540.

³⁰⁹ Buhârî, "Edep", 31 (No.6087).

³¹⁰ Buhârî, "Şuf'a", 3 (No. 2030).

³¹¹ Müslim, "İman", 73.

için insanların birbirine itimat etmesi gerekir. Ancak bu şekilde huzurlu ve rahat bir hayat sürülebilir.³¹²

Hız. Peygamber, komşuluk haklarını sık sık hatırlatmış hatta bir rivayetinde: *“Cebrâîl bana, dâimâ komşu hakkını tavsiye ederdi. Öyle ki ben, komşuları birbirine mîrasçı kılacak zannetmiştim.”*³¹³ buyurarak konunun önemini vurgulamıştır. Yemek yerken dahi komşularımızı hatırmıza getirmenin hassasiyeti hadislerde yer almıştır. *“Çorba pişirdiğin zaman suyunu çok koy. Sonra da komşularını gözden geçir ve gerekli gördüklerine güzel bir şekilde ikrâm et.”*³¹⁴ rivayeti bunlardan biridir.

Kur'an ayetlerinde de komşuluk haklarına vurgu yapılmış, komşuluk ilişkileri uzak komşu ve yakın komşu olarak ikiye ayrılmıştır: *“Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşla, yolcuya ve mâliki bulunduğunuz kimselere iyi davranın.”*³¹⁵

Komşularla iyi geçinmek en önemli sorumluluklarımızdandır. İnsan sosyal bir varlıktır ve tek başına yaşayamaz. O nedenle çevremize, arkadaşlarımıza, akrabalarımıza ve komşularımıza karşı duyarlı yaşamamız gerekmektedir.

1.6.2. Hadis: “Benim Huzuruma Ne İle...”

“ Benim huzuruma ne ile gelirsiniz gelin ancak kul hakkıyla gelmeyin.”

Şehitkamil ilçesindeki Nesimi Camii'nin dış kapısında “Benim huzuruma ne ile gelirsiniz gelin ancak kul hakkıyla gelmeyin” şeklindeki bir ibare “kudsî hadis”³¹⁶

³¹² Nedim Öz, “Örnek Bir Toplum Oluşturmak İçin Yapılması Gereken Sorumluluklar”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2021), 617.

³¹³ Buhârî, “Edep”, 28 (No. 6082).

³¹⁴ Müslim, “Birr”, 143.

³¹⁵ en-Nisâ, 4/ 36.

³¹⁶ Kudsi Hadîs: Hız. Peygamber'in söz olarak Rabbine izafe ettiği hadislerdir. Koçyiğit, *Hadis Istılahları*, 123.

kaydıyla yer almaktadır.³¹⁷ Ancak temel hadis kaynaklarımızda böyle bir hadisin varlığını tespit edemedik. Dolayısıyla hadisin değerlendirmesini yapamayacağız.

1.6.3. Hadis: “Birbirinize Buğz Etmeyin...”

لَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا، وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ

“ Birbirinize buğz etmeyin, birbirinize hased etmeyin, birbirinize arka çevirmeyin;
Ey Allah'ın kulları, kardeş olun. Bir müslümana, üç günden fazla (din) kardeşi ile
dargın durması helal olmaz ”

1.6.3.1. Hadisin kaynakları

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesindeki Nesimi Camii'nin dış kapısında yer almaktadır.³¹⁸ Rivâyet “Buhârî” ibaresiyle kayıt altına alınmış olup Türkçe çevirisi yazılmıştır. Bu rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdla nakledilmiştir:

- Buhârî > Hakem b. Nâfi' > Şuayb b. Ebû Hamza > Şihâb ez-Zührî > Enes bin Mâlik > Rasûlullah.
- Buhârî > Abdullah b. Yusuf > Mâlik b. Enes > Şihâb ez-Zührî > Enes bin Mâlik > Rasûlullah.³¹⁹
- Müslim > Amr b. Muhammed > Süfyân b. Uyeyne > Şihâb ez-Zührî > Enes bin Mâlik > Rasûlullah.
- Müslim > Fudayl b. Hüseyin > Yezîd b. Zeri' > Ma'mer b. Râşid > Şihâb ez-Zührî > Enes bin Mâlik > Rasûlullah.
- Müslim > Yahya b. Yahya > Mâlik b. Enes > Şihâb ez-Zührî > Enes bin Mâlik > Rasûlullah.
- Müslim > Muhammed b. Müsennâ > Ebû Dâvûd Tayalisi > Şube b. Haccâc > Katâde > Enes bin Mâlik > Rasûlullah.³²⁰

³¹⁷ Bkz: Ekler, Resim 20.

³¹⁸ Bkz: Ekler, Resim 21.

³¹⁹ Buhârî, “Edep”, 59 (No. 5624).

³²⁰ Müslim, “Birr”, 24.

- Ahmed b. Hanbel > Süfyân b. Uyeyne > Şihâb ez-Zührî > Enes bin Mâlik > Rasûlullah.
- Ahmed b. Hanbel > Ravh b. Ubâde > Şu'be b. Haccac > Katâde > Enes bin Mâlik > Rasûlullah.³²¹
- Humeydî > Süfyân b. Uyeyne > Şihâb ez-Zührî > Enes bin Mâlik > Rasûlullah.³²²
- Ebû Ya'lâ > İbn Ebî Şeybe > Yezîd b. Hârûn > Süfyan b. Huseyn > Şihâb ez-Zührî > Enes bin Mâlik > Rasûlullah.
- Ebû Ya'lâ > Züheyr b. Harb > Süfyân b. Uyeyne > Şihâb ez-Zührî > Enes bin Mâlik > Rasûlullah.³²³
- Beyhakî > Hâkim en-Nisâbûrî > Ahmed b. Abdullah > Ali b. Muhammed > Hakem b. Nâfi' > Şuayb b. Ebu Hamza > Şihâb ez-Zührî > Enes bin Mâlik > Rasûlullah.³²⁴

1.6.3.2. Hadisin değerlendirilmesi

Bu rivâyet sahabeden Enes b. Mâlik (v. 93/711), Ebû Eyyûb el-Ensârî (v. 49/669) ve Ebû Hureyre (v. 58/678) tarafından nakledilmiştir. Taberânî, bu hadis hakkında “bu rivâyeti Âsım sadece Ebû Bekr b. Ayyâş’dan rivâyet etmedi” değerlendirmesinde bulunmuştur.³²⁵ Suyûtî, hadis hakkında “sahih” yorumunu yapmıştır.³²⁶

Hadis, Nesimi Camii’nde “*Birbirinizle dostluğunuzu kesmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, birbirinize kin tutmayın, birbirinizi kıskanmayın, ey Allah’ın kulları! Kardeş olun.*”³²⁷ لَا تَقَاطِعُوا ، وَلَا تَدَابَرُوا ، وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا ، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا şeklinde yer almaktadır. Hacı Nazife Zıylan Camii’nde ise “*Birbirinize buğz etmeyin, birbirinize hased etmeyin, birbirinize arka çevirmeyin; Ey Allah’ın kulları,*

³²¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 21/64 (No. 13324).

³²² Humeydî, *Müsned*, 2/303 (No. 1133).

³²³ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 1/251 (No. 3549).

³²⁴ Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn el- Beyhakî, *el-Adab*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye , 1406/1986), 1/183 (No. 220).

³²⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsât*, 1/283 (No. 926).

³²⁶ Suyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, 2/371 (No. 6774).

³²⁷ Müslim, “Birr”, 30.

kardeş olun. Bir müslümana, üç günden fazla (din) kardeşi ile dargın durması helal olmaz.”³²⁸ olarak bulunmaktadır. “وَلَا تَبَاغُضُوا، وَلَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا،” Biz iki hadis de aynı manaları taşıdığı için birlikte değerlendirmeyi uygun gördük.

Buhari’de, “وَلَا تَنَاجَشُوا” şeklinde yer alan bir rivayet daha yer almaktadır. Müslim’de ise bu kelime yerine “وَلَا تَنَافَسُوا” ibaresi yer almaktadır. Anlam olarak aynı manayı taşıyan rivayet lafızlarda farklılık göstermektedir.³²⁹

Hased kelimesi, kendisinde olmayan şeyin bir başkasında olmasına tahammül edememek anlamına gelir.³³⁰ Buğz kelimesi ise, insanın bir başkasına duyduğu kin ve çekememezlik hali anlamındadır.³³¹

Din kardeşi olmanın gerektirdiği birtakım vazifeler yer almaktadır. Bu rivayette de Müslümanların birbiriyle olan ilişkilerinde ahlak boyutu üzerinde durulmuştur. Haset yasaklanmıştır. Bir müminin kendisinde olmayıp başkasında olan bir şey için kıskançlık yapmayacağı belirtilmiştir. Kin tutmak yasaklanmıştır. Müminler kardeş olmakla emrolunmuşlardır.³³²

İslam birlik ve beraberlik dinidir. Dinimiz her zaman için bizi iyiliğe ve güzelliğe, iyi işler yapmaya teşvik etmiştir. Müslümanların da birbirleriyle dostça hatta kardeşçe geçinmeleri gerekir. Allah ayetinde, Müslümanları birbirine kardeş ilan etmiştir.³³³

İslam kardeşliği, Allah’ın ayetlerine ve Hz. Peygamber’in sünnetine sıkı sıkıya bağlanmakla mümkündür. Dinimiz, müminlerin birbirlerinden kopmalarını yasaklamıştır. Hz. Peygamber de aynı şekilde insanların birbirinden uzaklaşmasını hoş karşılamamış, bir rivayetinde dinen makul görülen bir sebep olmadığı müddetçe üç günden fazla küs kalmayı yasaklamıştır: “*Bir Müslüman’ın din kardeşine üç*

³²⁸ Buhârî, “Edep”, 59 (No. 5624).

³²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz: İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 18/447.

³³⁰ Mustafa Çağrı, “Haset”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 378-380.

³³¹ Mustafa Çağrı, “Kin”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 30-31.

³³² Erul, *Hadislerin Dili*, 220-221.

³³³ el-Hucurât 49/10.

*günden fazla küs durması, karşılaştıklarında birbirlerinden yüz çevirmeleri helâl olmaz. Bunların en hayırlısı, önce selâm verendir.”*³³⁴ buyurarak, küskünlüğün sürdürülmemesi gerektiği söylenerek bu yolda ilk adımı atanın önde olduğu vurgulanmıştır.

Hiz. Peygamber, “İyi şeyler söyleyerek iyi sözler taşıyarak (küs) insanların arasını bulmaya çalışan kimse yalancı sayılmaz.”³³⁵ buyurarak arası bozuk olan kişilerin arasını yapmak amacıyla yalan söylemeye müsaade edildiğini ifade etmiştir. Dinimizce uzlaştırıcı olmak tavsiye edilen bir durumdur. Başka bir rivayetinde ise, “Bir haramı helâl, bir helâli de haram kılmadıkça Müslümanlar arasında yapılan antlaşmalar geçerlidir.”³³⁶ buyurarak bu konudaki ince noktaya dikkat çekmiştir.³³⁷

Dinimiz, Müslümanları kardeş ilan etmiştir. Kardeşlik kavramına uygun olmayan kin, nefret ve çekememezlik gibi tüm bu kötü duygular İslam’a göre helal sayılmamıştır. Müslümanların kendi aralarındaki kuvvetli bağın temelinde Allah olmalıdır. Birbirlerini Allah için severek koruyup kollamalılardır. Çünkü dünya üzerindeki tüm kötü durumlara karşı gelmek, her durumda birlikte hareket etmek ancak bu şekilde mümkündür.³³⁸

1.6.4. Hadis: “Kolaylaştırınız, Güçleştirmeyiniz...”

يَسِّرُوا وَلَا تَعْسِرُوا، وَبَشِّرُوا وَلَا تَنْفَرُوا

“Kolaylaştırınız! Zorlaştırmayınız! Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz!”

1.6.4.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şahinbey ilçesi Ömer Özmimar Anadolu İmam Hatip Lisesi giriş katında bulunmaktadır.³³⁹ Rivâyet “hadis-i şerif” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup

³³⁴ Buhârî, “İsti’zan”, 9 (No. 6309).

³³⁵ Tirmizi, “Birr”, 26 (No. 2603).

³³⁶ İbn Mace, “Ahkam”, 23 (No. 2443).

³³⁷ Özağşar vd., *Hadislerle İslâm*, 3/365.

³³⁸ Özağşar vd., *Hadislerle İslâm*, 3/353.

³³⁹ Bkz: Ekler, Resim 22.

rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- Buhârî > Muhammed b. Beşşâr > Yahyâ b. Saîd > Şu'be b. Haccâc > Yezîd b. Humeyd > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.
- Buhârî > Âdem b. Ebû İyâs > Şu'be b. Haccâc > Yezîd b. Humeyd > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.³⁴⁰
- Müslim > İbn Ebû Şeybe > Ubeydullah b. Saîd > Şu'be b. Haccâc > Yezîd b. Humeyd > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.
- Müslim > Ubeydullah b. Muâz > Muâz b. Muâz > Şu'be b. Haccâc > Yezîd b. Humeyd > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.
- Müslim > Muhammed b. Velid > Muhammed b. Ca'fer > Şu'be b. Haccâc > Yezîd b. Humeyd > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.³⁴¹
- Ahmed b. Hanbel > Haccâc b. Muhammed > Şu'be b. Haccâc > Yezîd b. Humeyd > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.³⁴²
- Ebû Avâne > Ya'kûb b. İshak > Yûnus b. Habîb > Ebû Dâvûd Tayâlisi > Şu'be b. Haccâc > Yezîd b. Humeyd > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.³⁴³
- İbn Ca'd > Abdullah b. Sâbûr > Ali b. Ca'd > Şu'be b. Haccâc > Yezîd b. Humeyd > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.³⁴⁴

1.6.4.2. Hadisin değerlendirilmesi

Bu rivayet, Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde yer almaktadır.³⁴⁵ Elbani de "sahih" demiştir.³⁴⁶ Ebû Nuaym (v. 430/1038), ise hadis hakkında "sahihliği üzerine ittifak vardır" demiştir.³⁴⁷ Bu hadis Ahmed b. Hanbel (v. 241/855)'in eserinde يَسِّرُوا وَلَا تَعْسِرُوا، وَأَسْكِنُوا وَلَا تَنْفِرُوا şeklinde yer almaktadır.

³⁴⁰ Buhârî, "İlim" 11, (No. 68).

³⁴¹ Müslim, "Cihâd", 6-7.

³⁴² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/409 (No. 13175).

³⁴³ Ebû Avâne, *Müstahrec*, 4/214 (No. 137).

³⁴⁴ İbn Ca'd, *el-Müsned*, 1/212 (No. 1404).

³⁴⁵ Buhârî, "İlim" 11 (No. 68); Müslim, "Cihâd", 6-7.

³⁴⁶ Elbani, *Sahihu'l-Câmiu's-Sağır*, 8086.

³⁴⁷ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l evliyâ*, 3/99.

İmam Nevevî, Hz. Peygamber'in kolaylaştırma ve zorlaştırma kavramlarını bir arada kullanarak bu iki zıt kelimeyi birleştirdiğine değinmektedir. Çünkü bu iki zıt kavram farklı zamanlarda yapılmaktadır. Eğer sadece "kolaylık gösterin" demiş olsaydı, bir veya birkaç defa kolaylık gösterip, çoğu zaman zorluk çıkaran kişi, bu rivayete göre hareket ettiğini söyleyebilirdi. Rivayette "zorlaştırmayın" ibaresinin de yer alması, her türlü durumda tüm çeşitleriyle zorlaştırmayı yasaklamaktadır.³⁴⁸

İnsan yaratılış itibariyle zorluklara gelemmez. Kolayı seçmek ister. İslam da kolaylık dinidir. Ayetlerde de bu konu desteklenmektedir. *"O sizi seçti ve dinde sizin için bir güçlük kılmadı."*³⁴⁹ ve *"Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez."*³⁵⁰ ayetleri bu konudaki birkaç örnektir. Hz. Peygamber de bu konuyla ilgili olarak *"Muhakkak ki din kolaylıktır. Hiç kimse dini zorlaştırmaya kalkmasın, mağlup olur."*³⁵¹ buyurmuştur.

Rabbimiz *"Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar."*³⁵² ayetinde de belirttiği üzere insanlara kaldırabileceklerinden fazlasıyla vazifelendirmemiştir. Dinde her şeyin bir kolay yolu vardır. Ancak insanlar kendilerine bu durumları zorlaştırmaktadır. İslam dini ifrat ve tefriti yasaklamıştır. Ayette "vasat bir ümmet"³⁵³ olarak yaratıldığımız bildirilmektedir. İfrat ve tefrite kaçmadığımız sürece dini yaşamak daha da kolaylaşacaktır. Zaten Allah'ın da gerek ibadetlerde gerekse diğer sorumluluklar konusunda istediği ölçü bellidir. Hz. Peygamber döneminde yaşayanlar da onun ibadetlerini yetersiz görmüşler ve bu konuda ona düşüncelerini belirtmişlerdir. Allah Resûlü de bu konularda ölçüyü aşmanın doğru olmadığını söyleyerek onları ikaz etmiştir.³⁵⁴

Hz. Aişe'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber de günah olmadığı müddetçe iki durum arasında kendisi için kolay olanı tercih etmiştir.³⁵⁵ Bir hadisinde *"Allah*

³⁴⁸ Ebû Zekerıyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim el-Haccâc*, thk. Şeyh Halil Memûn b. Şihâ (Beyrut: Dâr'ül-Ma'rife, 1427), 12/41.

³⁴⁹ el-Hac, 22/ 78.

³⁵⁰ el-Bakara, 2/185.

³⁵¹ Nesai, "İman", 28 (No. 5051).

³⁵² el-Bakara, 2/286.

³⁵³ el-Bakara, 2/143.

³⁵⁴ Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 2/569-570.

³⁵⁵ Müslim, "Fedail", 77.

*beni zorlaştırıcı ve şaşırtıcı olarak değil, aksine muallim ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi.”*³⁵⁶ buyurması kolaylık ilkesini tavsiye etmenin de görevleri arasında olduğunu göstermektedir.³⁵⁷

İslam’da azimet ve ruhsat olarak görülen durumlar vardır. Dinimize göre yapılması veya yapılmaması kesin olarak istenen durumlar “azimet” olarak adlandırılmıştır. Ancak bazen bu hükümlerin gerçekleştirilemeyeği durumlar için çeşitli kolaylıklar sağlanmıştır. Bu gibi imtiyazlara ise “ruhsat” denilmektedir. Dinimizde sadece ibadet konusunda değil inanç konusunda da ruhsat verilen durumlar olmuştur. Örneğin Ammar b. Yasir bu ruhsatı kullanarak müşriklerin elinden kurtulmuştur.³⁵⁸

Zorluklar ve aşırılıklardan uzak durarak itidal ve kolaylık yolunu seçmek lazımdır. Zaten insan tabiatı ve psikolojisi de kolay olana meyletmektedir. Her zaman olduğu gibi İslam dininin buyruklarına ve Hz. Peygamber’in tavsiyelerine uyduğumuz sürece hayatı da kendimiz için kolaylaştırır ve güzelleştirebiliriz.

1.6.5. Hadis: “Hakkında Pek Çok İnsanın...”

نِعْمَتَانِ مَغْبُورٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ: الصِّحَّةُ، وَالْفَرَاغُ

“ İki nimet vardır ki, insanların çoğu bu nimetleri kullanmakta aldanmıştır: Sıhhat ve boş vakit. ”

1.6.5.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil İlçesi Hacıbaba Taziye evinde yer almaktadır.³⁵⁹ Rivâyet “Buhârî” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

³⁵⁶ Müslim, “Talak”, 29.

³⁵⁷ Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 2/560-561.

³⁵⁸ Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 2/557-561.

³⁵⁹ Bkz. Ekler, Resim 23.

- Buhârî > el-Mekkî b. İbrahim > Abdullah b. Saîd (İbn Ebî Hind) > Babası > İbn Abbâs > Rasûlullah.³⁶⁰
- İbn Mâce > el-Abbâs b. Abdilazîm el-Anberî > Safvân b. Îsâ > Abdullah b. Saîd b. Hind > Babası > İbn Abbâs > Rasûlullah.³⁶¹
- Tirmizî > Sâlih b. Abdullah ve Süveyd b. Nasr > Abdullah b. El-Mübârek > Abdullah b. Saîd b. Ebî Hind > Babası > İbn Abbâs > Rasûlullah.³⁶²
- Bezzâr > İbrahim b. el-Müstemir > Amr b. Âsım el-Bürcümî > Humeyd b. El-Hakem > el-Hasan > Enes > Rasûlullah.³⁶³
- Taberânî > Muhammed b. Hanîfe el-Vâsıtî > İbrahim b. Müstemirr el-Urûkî > Amr b. Âsım el-Kilâbî > Humeyd b. el-Hakem el-Cüraşî > el-Hasan > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.³⁶⁴
- Kudâî > Hibetullah b. İbrahim el-Havlânî > Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl > Ebû Şeybe el-Bağdâdî > İshâk b. İsrâîl > Abdullah b. el-Mübârek > Abdullah b. Saîd b. Ebî Hind > Babası > İbn Abbâs > Rasûlullah.³⁶⁵
- Beyhakî > Ebû Tâhir el-Fakîh > Ebû Bekr Muhammed b. el-Hüseynî'l-Kattân > Ali b. el-Hasan ed-Derâbicirdî > Abdullah b. Osmân > İbnu'l-Mübârek > Abdullah b. Saîd b. Ebî Hind > Babası > İbn Abbâs > Rasûlullah.³⁶⁶
- İbn Asâkir > Atîkullah b. Ebi'l-Abbâs b. Ebî Bekr Ebû Bekr el-Meysemî el-Mervezî el-Hanîfî > Ebu'l-Fadl Muhammed b. el-Fadl el-Ersâbindî > el-Hakem ez-Zâhid Ebû Amr Muhammed b. Abdilazîz el-Kantarî > el-Hakem el-İmâm Ebu'l Fadl Muhammed b. el-Hüseyn el-Haddâdî > Ebu'l-Kâsım Hammâd b. Ahmed b. Hammâd b. Recâ el-Kâdî ve Ebû Abdurrahman Abdullah Mahmûd es- Su'dî > Ebû İshâk İbrahim b. Abdullah b. Ahmed el-Hilâl > Abdullah b. El Mübârek el-Hanzalî Ebû Abdurrahman > Abdullah b. Saîd b. Ebî Hind > Babası > İbn Abbâs > Rasûlullah.³⁶⁷

³⁶⁰ Buhârî, "Rikak", 1 (No. 6487).

³⁶¹ İbn Mâce, "Zühd", 15 (No. 4309).

³⁶² Tirmizî, "Zühd", 1 (No. 2473).

³⁶³ Bezzâr, *el- Müsned* , 13/224 (No.6708)

³⁶⁴ Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, 6/193, (No. 6163)

³⁶⁵ Kudâî, *Müsnedü's-şihâb*, 1/196, (No. 295)

³⁶⁶ Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, 6/ 301,(No :4223)

³⁶⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk* ,2/ 673, (No :835)

1.6.5.2. Hadisin değerlendirilmesi

Tirmizi, bu hadisi için “hasen sahih” demiştir.³⁶⁸ İbn Mâce, İbn Abbâs rivayetine “isnadı sahih” yorumunda bulunmuştur.³⁶⁹ Elbânî ve Suyûtî ise hadisin “sahih” olduğunu söylemişlerdir.³⁷⁰

Hiz. Peygamber sağlığınıza gereken değeri vermemizi, hastalığa yakalanmadan tedbir almamız gerektiğini: “*Yedi şey gelmeden önce (salih) ameller işlemede acele edin! Ne bekliyorsunuz? Her şeyi unutturan yoksulluğu mu, azdırıp saptıran zenginliği mi, sıhhati bozan hastalığı mı, bunaklaştıran ihtiyarlığı mı, ansızın geliveren ölümü mü, beklenenlerin en şerlisi olan Deccâl’i mi? Yoksa kıyameti mi? Ki kıyamet (hepsinden) daha dehşetli ve daha acıdır.*”³⁷¹ buyurarak ifade etmiştir. Sağlık ve boş vakit Müslümanın farkında olmasını gerektiren iki önemli husustur. Atalarımızın da dediği gibi her işin başı sağlıktır. Fakat insanoğlu her şeyde olduğu gibi bu konuda da aldanmıştır. Ne yazık ki insanlar çoğu şeyin kıymetini kaybedince veya elinden gidince anlamaktadır. Sağlık da bu konuların başında yer almaktadır.

Sağlığın değerini bilmek pek çok ayette yer almaktadır. İnsan sağlığına zarar veren şeylerin haram olduğu ayetlerde vurgulanmaktadır. Kur’an, “*İnsanlara verilen rızıkların temiz ve helâlden yenilmesini*”³⁷² buyurarak ve “*Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız.*”³⁷³ diye emrederek insanların kendi sağlığını korumakla görevli olduğu bildirilmektedir. Çünkü ibadetlerin yerine getirilmesi ve günlük hayatın devam edebilmesi, hem dünya hem de ahiret hayatının kazanılabilmesi için insan sağlığının yerinde olması gereklidir.

Zaman kavramının önemi Asr Suresi’nde geçen “*Asr’a (zamana) yemin olsun ki!*”³⁷⁴ ayetinde vurgulanmıştır. Ayetin devamında insanların ziyan içinde oldukları

³⁶⁸ Tirmizi, “Zühd”, 1 (No. 2473).

³⁶⁹ İbn Mâce, “Zühd”, 15 (No. 4309).

³⁷⁰ Elbânî, *Sahihu’l-Câmiu’s-Sağîr*, 2/1147 (No:6778); Suyûtî, *el-Câmiu’s-sağîr*, 2555 (No:9280)

³⁷¹ Tirmizi, “Zühd”, 3 (No. 2476).

³⁷² el-Bakara, 2/172.

³⁷³ el-Bakara, 2/195.

³⁷⁴ el-Asr, 103/1.

ancak iman ederek salih amel işleyip, hakkı ve sabrı tavsiye edenlerin kurtuluşa erdiği³⁷⁵ belirtilmektedir. İnsanlar zaman kavramının önemini gerektiği gibi anlayıp hayatını ona göre devam ettirirlerse ahiret yurdunda kurtuluşa ereceklerdir.

Zaman yönetimi insanların en büyük sorunlarından biridir. Müslüman vaktini planlı geçirmeli, faydasız işlerden yüz çevirmelidir. İslam'da boş zaman yoktur. Allah İnşirah suresinde, “*Bir işi bitirince, hemen başka bir işe giriş, onunla uğraş! Hep Rabbine yönel ve O'na yaklaş.*”³⁷⁶ buyurarak dinlenirken bile çalışmamızı, boş vakit geçirmemizi bize bildirmiştir.

Sonuç olarak Müslüman için boş vakit kavramı yoktur. Zamanı en doğru şekilde kullanmamız gerekir. Beden sağlığımızı bunun yanı sıra ruh sağlığımızı koruyarak dünya ve ahiret hayatımız için faydalı işler yapmamız şarttır. Çünkü bu ömür bize bir kez sunulmuş bir fırsattır.

1.6.6. Hadis: “Konstantiniye Mutlaka...”

لَتُفْتَحَنَّ الْقُسْطَنْطِينِيَّةُ، فَانْعَمَ الْأَمِيرُ أَمِيرُهَا، وَلِنَعَمَ الْجَيْشُ ذَلِكَ الْجَيْشُ

“*İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden kumandan ne güzel kumandan; o ordu ne güzel ordudur.*”

1.6.6.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Gaziantep Üniversitesi Ali Eruslu Camii içerisinde bulunmaktadır.³⁷⁷ Rivâyet “hadis-i şerif” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup rivâyetin hem Arapça hem Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

³⁷⁵ el-Asr, 103/1-3.

³⁷⁶ el-İnşirâh, 94/ 7-8.

³⁷⁷ Bkz: Ekler, Resim 24.

- Ahmed b. Hanbel > İbn Ebû Şeybe > Zeyd b. Hubâb > Velîd b. Muğîre > Abdullah b. Bişr > Bişr el-Ganevî > Rasûlullah.³⁷⁸
- Hâkim Nîsâbûrî > Muhammed b. Abdullah > İbn Huzeyme > Ubâde b. Abdullah > Abdeh b. Abdullah > Velîd b. Muğîre > Abdullah b. Bişr > Bişr el-Ganevî > Rasûlullah.³⁷⁹
- Taberânî > Muaz b. Müsennâ > Ali b. Medînî > Zeyd b. Hubâb > Velîd b. Muğîre > Abdullah b. Bişr > Bişr el-Ganevî > Rasûlullah.
- Taberânî > Hüseyin b. İshâk > Osman b. Ebû Şeybe > Zeyd b. Hubâb > Velîd b. Muğîre > Abdullah b. Bişr > Bişr el-Ganevî > Rasûlullah.³⁸⁰
- Buhârî > Muhammed b. Alâ' > Zeyd b. Hubâb > Velîd b. Muğîre > Abdullah b. Bişr > Bişr el-Ganevî > Rasûlullah.
- Buhârî > Abdeh b. Abdullah > Velîd b. Muğîre > Abdullah b. Bişr > Bişr el-Ganevî > Rasûlullah.³⁸¹
- İbn Asâkir > Abdurrahman b. Ahmed > Cafer b. Abdullah > Muhammed b. Hârûn > Muhammed b. Ala' > Zeyd b. Hubâb > Velid b. Muğîre > Abdullah b. Bişr > Bişr el-Ganevî > Rasûlullah.³⁸²

1.6.6.2. Hadisin değerlendirilmesi

Suyuti bu hadis için “sahih” yorumunda bulunmuştur.³⁸³ Elbanî ise bu rivayet için “zayıf” demiştir.³⁸⁴

Abdullah bin Bişr'den rivayet edildiğine göre: “*Bir gün Emevî valisi Mesleme bin Abdülmelik beni çağırdı ve bu hadisi sordu. Ben de ona bu hadisi naklettim. Bunun üzerine Mesleme hemen Kostantiniyye üzerine sefere çıktı.*”³⁸⁵

³⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 31/287 (No. 18957).

³⁷⁹ Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, 4/422 (No.8368)

³⁸⁰ Taberani, *Mu'cemu'l Kebir*, 2/38 (No. 1216).

³⁸¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Mu'allimi el-Yemâni Muhammed (Dimeşk, 1407/1986), 2/67.

³⁸² İbn Asâkir, *Târihu Dimeşk*, 34/58 (No. 62244).

³⁸³ Suyuti, *el-Câmiu's-sağîr*, 7209.

³⁸⁴ Elbani, *Daifu'l-Câmiu's-Sağîr*, 4655.

³⁸⁵ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, 2/67.

Bu rivâyet, Bişr el-Ğanevî, Abdullah b. Bişr el-Ğanevî ve el-Velîd b. el-Muğire tarafından nakledilmiştir. Bu hadis, Buhârî'nin *et-Târihu'l-Kebîr* ve *et-Târihu's-Sagîr* adlı iki eserinde de yer almaktadır. Bunlara ek olarak lafızları aynı olmasa da benzer manalarda İstanbul'un fethedilmesiyle ilgili rivayetler Kütüb-i Sitte'de bulunmaktadır.³⁸⁶ Örneğin İbn Mace'de İstanbul'un fetholunacağı rivayeti, "Eğer dünyanın ömründen yalnız bir gün bile kalsa, benim ehli beytim'den bir adam Deylem dağına ve Kostantiniyye'ye mâlik oluncaya kadar Allah o günü uzatacaktır"³⁸⁷ ifadesiyle yer almaktadır.

İstanbul, asırlarca herkes için kıymetli bir şehir olmuştur. Konumunun ve kendisinde yer alan tarihi ve doğal güzelliklerin bunda rolü büyüktür. Hatta İstanbul için bu nedenle "Şehirlerin kraliçesi" denilmiş, bazı alimler tarafından ise Kur'an'daki "beldetu'n tayyibetun"³⁸⁸ kelimesinin İstanbul'un fethi için söylendiği ifade edilmiştir.³⁸⁹

Hiz. Peygamber'in fetih hadisi müminleri bu konuda heyecanlandırmış ve bu rivayetten dolayı İstanbul'a birçok sefer düzenlenmiştir. İlki Hiz. Osman döneminde olmak üzere Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u almasına kadar on bir defa fetih denemesi olmuştur. Ancak İstanbul'u fethedip "Fatih" unvanını kazanmak 2. Mehmet'e nasip olmuştur.³⁹⁰

³⁸⁶ Mustafa Karataş, "İstanbul'un Fethi İle İlgili Hadisler ve Yorumları", İstanbul Müftülüğü Dergisi, (2010), 15.

³⁸⁷ İbn Mace, Cihad, 11 (No:2884).

³⁸⁸ es-Sebe, 34/15.

³⁸⁹ Mehmet Ali Kulat, "İstanbul'un Fethini Müjdeleyen Hadisin Değerlendirilmesi", *Diyanet İlmî Dergi*, (2001), 16.

³⁹⁰ Karataş, "İstanbul'un Fethi İle İlgili Hadisler ve Yorumları", 17.

1.6.7. Hadis: “Babaya İtaat Allah’a İtaattir”

طَاعَةُ اللَّهِ طَاعَةُ الْوَالِدِ

“ Babaya İtaat Allah’a İtaattir.”

1.6.7.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Vahide-Osman Nakıboğlu Camii’inde bulunmaktadır.³⁹¹ Rivâyet Arapça olarak yazılmıştır. Rivâyet şu isnâdla nakledilmiştir:

- Taberânî > Ahmed b. İbrâhim > İsmâil b. Amr > Leys b. Sa’d > Saîd b. Ebû Saîd > Ebû Hureyre > Rasûlullah.³⁹²

1.6.7.2. Hadisin değerlendirilmesi

Taberânî, “bu hadisi İsmail b. Amr dan, Leys b. Sad’dan başka kimse rivayet etmemiştir” demiş ve “Ahmed b Yezid isnadı dışında Ebu Hureyreden başka rivayet eden yok” değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁹³ Elbâni, bu rivayet için “zayıf” demiştir.³⁹⁴ Suyuti “hasen” olduğunu ifade etmiştir.³⁹⁵

Allah’a itaat her şeyden önce gelir. Rivayette ise babaya itaat Allah’a itaatle eş değer görülmüştür. Baba, bir çocuk için sırtını dayabileceği bir dağdır. Babanın çocukları için çalışması sadakadır.³⁹⁶ Genelde anneler daha yumuşak huylu ve merhametli görülürken; babalar daha ciddi bir konumdadır. Fakat Kur’an’da da yer aldığı üzere Hz. İbrahim³⁹⁷ ve Hz. Yakub³⁹⁸ peygamber başta olmak üzere çocuklarına şefkatle yaklaşan babaların varlığı da söz konusudur.³⁹⁹

³⁹¹ Bkz: Ekler, Resim 25.

³⁹² Taberânî, *Mu‘cemu’l Evsat*, 2/369 (No. 2255).

³⁹³ Taberani *Mucemu’l Evsat*, 2/369.

³⁹⁴ Elbâni, *Daîfu’l-Câmiu’s-Sağîr*, 3605.

³⁹⁵ Suyuti, *el-Câmiu’s-sağîr*, 5227.

³⁹⁶ Buhâri, İman, 42 (No. 55).

³⁹⁷ es-Sâffât, 37/102.

³⁹⁸ es-Sâffât, 37/102.

³⁹⁹ Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 4/187.

Dinimiz, anne ve baba konusunda çok hassas davranmış, onlara gereken hürmeti göstermemizi istemiştir. Dinimizde anne babaya itaat etmenin, kişiyi cennete veya cehenneme götürebileceği ifade edilmiştir. Bir hadisinde Hz. Peygamber: *“Anne ve babasına veya onlardan sadece birine yaşlılık günlerinde yetişip de cennete giremeyen kimse perişan olsun, perişan olsun, perişan olsun.”*⁴⁰⁰ buyurmuştur. Anne babanın rızasını kazanmak cehenneme girmekten koruyan sebeplenden sayılmış, onlara asi gelmek ise cehenneme girme sebeplerinden görülmüştür.

Hz. Peygamber, hiçbir şekilde anne babamızın hakkını ödemeyeceğimizi şu şekilde ifade etmiştir: *“Hiçbir evlât ana babasının hakkını ödeyemez. Ancak onu köle olarak bulup satın alır ve azat ederse belki.”*⁴⁰¹ Hz. Peygamber, babası vefat edince evladının babasının arkadaşlarıyla görüşmesinin önemi hakkında da: *“İyiliklerin en iyisi, evlâdın baba dostlarını ziyaret etmesidir.”*⁴⁰² buyurmuştur.

Allah da ayetlerinde kendisine itaatten sonra anne babaya itaat etmemizi emretmiş ve: *“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti”*⁴⁰³ buyurmuştur. Ayrıca *“Şefkatle, tevazu ile onlara (anne-babaya) kol kanat ger ve şöyle dua et: “Ya Rabbî, onlar küçüklüğümde nasıl beni ihtimamla yetiştirdilerse, ona mükâfat olarak sen de onlara merhamet buyur.”*⁴⁰⁴ buyurarak onlara her zaman dua etmemiz gerektiğini bize bildirmiştir.

Dinimizin anne baba hakkına verdiği önemin farkına vararak, davranışları buna göre şekillendirmek gerekmektedir. Allah’ın rızasını kazanmak, anne babanın razı olacağı işler yapmanın önkoşuludur. Ancak bu konuda bilinçli hareket ederek dünya ve ahiret hayatının huzuru sağlanabilir.

⁴⁰⁰ Müslim, “Birr”, 9.

⁴⁰¹ Müslim, “Itk”, 25.

⁴⁰² Müslim, “Birr”, 11.

⁴⁰³ el-İsrâ, 17/23.

⁴⁰⁴ el-İsrâ, 17/24.

1.7. Ölüm ve Ahîret Hayatı

1.7.1. Hadis: “İnsanların En Akıllısı...”

يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ الْمُؤْمِنِينَ أَفْضَلُ؟ قَالَ: " أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا ، قَالَ: فَأَيُّ الْمُؤْمِنِينَ أَكْيَسُ؟ قَالَ: " أَكْثَرُهُمْ لِلْمَوْتِ ذِكْرًا، وَأَحْسَنُهُمْ لِمَا بَعْدَهُ اسْتِعْدَادًا، أُولَئِكَ الْأَكْيَاسُ

“Yâ Resûlallah! Müminlerin hangisi daha faziletlidir? diye sordu. Hz. Peygamber (sav): Huy bakımından en güzel olanı, buyurdu. Adam: Peki, müminlerin hangisi daha akıllıdır? diye sordu. Hz. Peygamber (sav): “Ölümü en çok hatırlayanı ve ölümden sonraki (hayatı) için en güzel şekilde hazırlananı. İşte onlar en akıllı olanlardır, buyurdu.”

1.7.1.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Asri Mezarlığında bulunmaktadır.⁴⁰⁵ Rivâyet “hadis-i şerif” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- İbn Mâce > Zübeyr b. Bekkâr > Enes b. İyâz > Nâfi b. Abdullah > Ferve b. Kays > Atâ b. Ebû Rebâh > Abdullah b. Ömer > Rasûlullah.⁴⁰⁶
- Rûyânî > Ahmed b. Abdurrahman > Abdullah b. Vehb > Osman b. Atâ > Atâ b. Ebû Rebâh > Abdullah b. Ömer > Rasûlullah.⁴⁰⁷
- Taberânî > Ebû Zür’a > Muhammed b. Osman > Heysem b. Humeyd > Hafs b. Gaylan > Atâ b. Ebû Rebâh > Abdullah b. Ömer > Rasûlullah.⁴⁰⁸
- Ebû Nuaym > Abdurrahman b. Abbas > İbrâhim b. İshâk > Hakem b. Musâ > İsmâil b. Ayyâş > Alâ b. Utbe > Atâ b. Ebû Rebâh > Abdullah b. Ömer > Rasûlullah.⁴⁰⁹

⁴⁰⁵ Bkz: Ekler, Resim 26.

⁴⁰⁶ İbn Mâce, “Zühd”, 31, (No: 4400)

⁴⁰⁷ Rûyânî, *Müsned*, 4/215 (No. 1423).

⁴⁰⁸ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-sağir*, 2/87, (No.1005)

⁴⁰⁹ Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, 1/313 (No. 1140).

1.7.1.2. Hadisin değerlendirilmesi

Elbani, bu rivayet için “hasen” demiştir ve ilk cümlelerin sahih olduğunu söylemiştir.⁴¹⁰ Münziri ve Heysemi (v. 807/1405) isnadı hasen demiştir.⁴¹¹

İmanın şartlarından bir tanesi de ahirete imandır. Her insan doğar, büyür ve ölür. Kimse bu dünyada kalıcı değildir. Hepimiz faniyiz. Müslümana göre ölüm her şeyin bitmesi ya da yok olması değildir. Asıl yaşamın başlayacağı, bu dünyadaki lezzetlerin kat kat fazlasının yaşanacağı saadet yurduna bir geçiş vesilesidir. İnanan insanlar için ahiretin varlığı bir müjde, bir ümit demektir. Çünkü ahirete iman eden bir mümin zorluklarla sabreder, ümitsizliğe düşmez. Allah’ın onun için hazırladığı cennet nimetlerini düşünerek gayretle ahireti için çalışır.

Akıllı olan bir mümin her gün kendini kontrol eder, ebedi dünya için hazırladıklarını ölçer. Çünkü insanın ahiretini kazanması ancak bu dünyada yapmış olduğu salih amellere bağlıdır. Nitekim bir ayetinde Allah, *“Ey iman edenler! Allah’ın azabına maruz kalmaktan korunun. Herkes yarın âhireti için ne gönderdiğine dikkat etsin”*⁴¹² buyurmaktadır.

Yaratılanların dünyaya gönderiliş sebebi bellidir: Allah’a kulluk etmek. Fıtratımıza uygun olarak Allah’a iman etmeli ve bizden istediği ibadetleri yerine getirmeliyiz. *“Ben, cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”*⁴¹³ buyuran Allah, bizim yaratılma amacımızı belirtmiştir. Buna göre mümin kul ibadetlerini yaparak karşılığını alacağı Allah’ın rızasına ve ahiretindeki nimetlerine kavuşma amacına uygun hareket etmelidir. Müslüman ahiret ve dünya hayatının dengesini sürdürmeli ve denge içerisinde bir yaşam sürmelidir. Dünya ve ahiret hayatı arasındaki hassas çizgiyi korumak akıllı ve hikmet sahibi bir insanın yapacağı bir iştir.

⁴¹⁰ Muhammed Nâsirüddîn Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahiha*, (Riyad: Mektebetü’l-Meârif, y.y., 1. Basım, 1420/2000), 1384.

⁴¹¹ Münziri, *Tergîb ve’t-terhîb* 4/197, Heysemi, *Mecmau’z-zevâid*, 10/312.

⁴¹² el-Haşr, 59/18.

⁴¹³ ez-Zâriyât, 51/56.

Hız. Peygamber'in bu konuda birçok hadisi bulunmaktadır. Bir rivayetinde *“Lezzetleri yok eden ölümü çok anın.”*⁴¹⁴ buyurmuş, ölüm gerçeğini hatırimızdan çıkarmamamızı tavsiye etmiştir. Yine bir başka rivayetinde Bera (ra) şöyle anlatmaktadır: *“Biz Rasûlullah (sav) ile bir cenâze teşyîinde bulunmuştuk. Efendimiz (sav), kabrin kenarına oturup ağladılar, öyle ki gözyaşlarıyla toprak ıslandı. Sonra da: “Ey kardeşlerim! İşte (hepimizin başına gelecek olan) şu ölüme iyi hazırlanın!” buyurdular.”*⁴¹⁵

Ölüm gerçeğine ne kadar hazırlık yaparsak yapalım tam bir şekilde hazır olmak mümkün değildir. Bu nedenle ölüm gelmeden sorumluluklar yerine getirilmeli, Allah'ın rahmetini kazanmak için salih ameller yapılmalıdır.

1.7.2. Hadis: “Kim Allah'ın Kitabından...”

مَنْ اسْتَمَعَ إِلَى آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ، كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“ Kim Allah'ın kitabından bir ayet dinlerse, o Kıyamet günü kendisi için bir nur olur.”

1.7.2.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Asri Mezarlığında bulunmaktadır.⁴¹⁶ Rivâyet “hadis-i şerif” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- Dârimî > İbn Humejd > Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' > İbn Cüreyc > Atâ b. Eslem > Abdullah b. Abbas > Rasûlullah.⁴¹⁷
- Ahmed b. Hanbel > Ebû Saîd > Abbâd b. Meysere > Hasan el-Basrî > Ebû Hureyre > Rasûlullah.⁴¹⁸

⁴¹⁴ Tirmizi, “Zühd”, 4 (No. 2477).

⁴¹⁵ İbn Mace, “Zühd”, 19 (No.4400).

⁴¹⁶ Bkz: Ekler, Resim 27.

⁴¹⁷ Dârimî, “Fezâilü'l Kur'an”, 10 (No. 3430).

⁴¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/191 (No. 8494).

- Abdürrezzâk b. Hemmâm > Ma'mer b. Râşid > Eban b. Ebi Ayyâş > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.⁴¹⁹

1.7.2.2. Hadisin değerlendirilmesi

Dârimi'de “يَوْمَ الْقِيَامَةِ” “kıyamet günü” ibaresi yoktur. Elbani, Ebû Hureyre rivayeti için zayıf demiştir.⁴²⁰ Münziri ise “Abbad b. Meysere'nin Hasan-ı Basri'den bu hadisi rivayet etmesinde ihtilaf olduğunu, cumhur ulemanın Hasan-ı Basri'nin bu hadisi Ebû Hureyre'den işitmediğinde ittifak ettiğini”⁴²¹ söylemiştir.

Kur'an-ı Kerim Müslümanların kutsal kitabıdır. O bizim rehberimizdir. Bize doğruyu yanlış, iyiyi kötüyü ayırt etmemiz için Allah tarafından gönderilmiş bir kitaptır. Evrensel bir kitap olan Kur'an, indirildiği günden günümüze kadar korunarak gelmiş olması sebebiyle de diğer kutsal kitaplardan farklıdır.

Kur'an-ı Kerim'i okumak kadar dinlemek de çok sevaptır. Bu hususta ayetler ve hadisler bize Kur'an okumanın ve dinlemenin önemini hatırlatır. Hz. Peygamber'in, “Sizin en hayırlınız Kur'an öğrenen ve öğretenidir.”⁴²² buyurması da bu konu açısından önemlidir.

Kur'an okunması ibadet olan bir kitaptır. Ayette “Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık sarfedenler asla tükenmeyecek bir kazanç umabilirler.”⁴²³ buyurulmuş, Kur'an okuyan müminin dünya ve ahirette kazanç sağlayacağını haber vermiştir.

Allah, “Gerçekten müminler ancak, o müminler ki, Allah anıldığı zaman yürekleri ürperir, karşılarda ayetleri okunduğu zaman imanlarını artırırlar. Onlar

⁴¹⁹ Abdurrezzak, Ebû Bekr Abdurrezzak b. Hemmâm b. Nâfi', *el-Musannef*. thk. Hâbiburrahman el-A'zamî, (Beyrut: el-Meclisu'l-İlmi, 1. Basım, 1390/1970), 3/373(No. 6012).

⁴²⁰ Elbani, *Daîfu'l-Câmiu's-Sağîr*, 5408.

⁴²¹ Münziri, *Tergîb ve't-terhîb*, 2/297.

⁴²² Buhârî, “Fezailu'l Kur'an”, 21 (No. 5079).

⁴²³ el-Fâtır, 35/29.

ancak Rableri 'ne dayanıp güvenirler."⁴²⁴ buyurarak Kur'an dinlemenin insanın imanını artırdığını vurgulamıştır.

Hiz. Peygamber de Kur'an'ı okumayı ve dinlemeyi de çok severdi. *"Bir gün Rasûlullah (s.a.v) Abdullah bin Mesûd'tan kendisine Kur'an okumasını istemiş, O da: "Ey Allah'ın Rasûlü, Kur'an size indirilmişken ben mi size Kur'an okuyacağım?" demiştir. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.v): "Ben, Kur'an'ı başkasından dinlemeyi de severim" buyurmuştur. Nisâ Sûresi'ni 41. âyete okuduktan sonra "Her ümmetten bir şâhit getirdiğimiz ve seni de onlara şâhit olarak gösterdiğimiz zaman hâlleri nice olacak!" diye okuyunca "Şimdilik yeter!" deyip gözünden yaşlar akmaya başlamıştır.*⁴²⁵

Kur'an'ı görünen ve görünmeyen tüm zararlı durumlardan arınmış bir şekilde dinlemek lazımdır. Kur'an'ı sessiz bir şekilde dinlemek, kavrayış gücümüzün yükselmesine; kavrayışımız ve idrakimiz Allah'a tam bir teslimiyet göstermeye; teslimiyet ise, Allah'ın razı olacağı kullar arasında olmaya ulaştırır.⁴²⁶

⁴²⁴ el-Enfâl, 8/2.

⁴²⁵ Buhârî, "Tefsir", 9 (No. 4625).

⁴²⁶ Aydın, "Kur'an-ı Kerim Okumanın ve Dinlemenin Fazilet ve Adabı", 150.

1.7.3. Hadis: “Bir Kimse Tanıdığının...”

مَا مِنْ عَبْدٍ يَمُرُّ بِقَبْرِ رَجُلٍ كَانَ يَعْرِفُهُ فِي الدُّنْيَا فَيَسَلِّمُ عَلَيْهِ إِلَّا عَرَفَهُ وَرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ

“ Bir kimse tanıdığı kabir yanına gelip selam verirse, meyyit de onu tanır ve selam verir. Tanımadığı kabrin başına gelip selam verirse, selamına cevap verir”

1.7.3.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Asri Mezarlığında bulunmaktadır.⁴²⁷ Rivâyet “hadis-i şerif” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- İbn Asâkir > Muhammed b. Ahmed > Ebu'l Fazl > Ahmed b. Hasan > Muhammed b. Yakub > Rebi' b. Süleyman > Bişr b. Bekr > Abdurrahman b. Zeyd > Zeyd b Eslem > Atâ b. Yesâr > Ebû Hureyre > Rasûlullah.
- İbn Asâkir > Muhammed b. Abdurrahman > Ebu'l Fazl > Ahmed b. Hasan > Muhammed b. Yakub > Bekr b. Sehl > Muhammed b. Mahled > Abdurrahman b. Zeyd > Zeyd b Eslem > Atâ b. Yesâr > Ebû Hureyre > Rasûlullah.⁴²⁸

1.7.3.2. Hadisin değerlendirilmesi

Bu rivayet için Elbani ve Suyuti “zayıf” demiştir.⁴²⁹ İbn Asâkir, Nesai (v. 303/915)'nin Bekr b. Sehl için “zayıf” dediğini söylemiştir.⁴³⁰

Kabir ziyareti, insana ölüm gerçeğini hatırlatır. İnsanlar dünya hayatının gafletine düşerek bir gün öleceğini unutarak yaşamaya devam ederler. Hz.

⁴²⁷ Bkz: Ekler, Resim 28.

⁴²⁸ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 10/379 (No. 8627).

⁴²⁹ Elbani, *Daîfu'l-Câmiu's-Sağîr*, 5208, Suyuti, *el-Câmiu's-sağîr*, 8043.

⁴³⁰ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 10/379.

Peygamber ise, “Kabirleri ziyaret ediniz. Zira kabir ziyareti, ölümü hatırlatır, düşünme fırsatı verir”⁴³¹ buyurarak kabir ziyareti yapmanın önemine değinmiştir.

“Bedir Savaşı’nda savaşın sonunda Kureyş’den ölenler bir kuyuya dolduruldu. Allah Resulü onlara hitap ederek: *Ey filan oğlu filan ve falan oğlu falan! Allah ve Resulünün size va’d ettiklerini gerçek buldunuz mu? Ben Allah’ın bana va’d ettiğini gerçek buldum, dedi. Hz. Ömer: Ey Allah’ın Resulü! Ruhsuz cesetlere nasıl hitap ediyorsunuz? diye sorunca Peygamberimiz: “Benim söylediklerimi siz onlardan daha iyi duyamazsınız. Şu kadar var ki, onlar cevap veremezler.”*⁴³² diye yanıt verdi. Bu rivayet bize Allah’ın dilediği takdirde kabirdekilere bizim sesimizi duyurabileceğini göstermektedir.

Yine Hz. Peygamber’in kabrin yanından geçerken, “*Ey müminler ve Müslümanlar diyarının ahalisi, sizlere selâm olsun. İnşallah, biz de sizlere katılacağız. Allah’tan bize ve size afiyet dilerim.*”⁴³³ diyerek selam vermiştir. Yanındakilere de böyle selam vermelerini söylemiştir.⁴³⁴

Dinimizde mezarlıkları ziyaret etmek için sabit bir vakit yer almamaktadır. Mezarlığa ulaşıldığında rivayetlerden de öğrendiğimiz üzere mevtayı selâmlamak gerekir. Kabristanda dualar ister ayakta, isterse de kibleye yönelerek yapılabilir. İslam kabir ziyaretlerinde mezar taşlarının öpülmesini, mezarın etrafında dönülmesini ve ölüden medet umulması gibi uygulamaları yasaklanmıştır. Kur’an’da bu durum, “*Mescitler şüphesiz Allah’ındır. O halde Allah ile birlikte kimseye yalvarmayın.*”⁴³⁵ denilerek ifade edilmiştir.⁴³⁶

Hz. Peygamber’in de rivayetlerinde görüldüğü gibi kabir ziyaret adabının nasıl olması gerektiği Müslümanlara öğretilmiştir. Kabir ziyareti yaparken bu hususları uygulamak önemlidir.

⁴³¹ İbn Mace, “Cenaiz”, 47 (No. 1636).

⁴³² Müslim, “Cennet”, 76, 77.

⁴³³ Müslim, “Cenâiz”, 104; İbn Mâce, “Cenâiz”, 36 (No. 1614).

⁴³⁴ Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 7/581.

⁴³⁵ el-Cin, 72/18.

⁴³⁶ Özdoğan, *Kahramanmaraş Merkez İlçelerdeki Mimari Eserlerde Kullanılan Hadislerin Değerlendirilmesi*, 60.

1.7.4. Hadis: “Kabir Ya Cennet Bahçelerinden...”

إِنَّمَا الْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفْرِ النَّارِ

“ Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur.”

1.7.4.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Asri Mezarlığında bulunmaktadır.⁴³⁷ Rivâyet “hadis-i şerif” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- Tirmizî > Muhammed b. Ahmed (İbn Meddüveyh) > el-Kâsım b. el-Hakem el-Uranî > Ubeydullah b. el-Velîd el-Vessâfî > Atiyye > Ebî Saîd > Rasûlullah.⁴³⁸
- Taberânî > Mes‘ûd b. Muhammed er-Remlî > Muhammed b. Eyyûb b. Süveyd > Babası > el-Evzâî > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Ebî Seleme > Ebû Hureyre > Rasûlullah.⁴³⁹

1.7.4.2. Hadisin değerlendirilmesi

Tirmizî, bu hadisin “hasen-garib” olduğunu dile getirmiştir.⁴⁴⁰ Elbânî ise bu rivayetin “zayıf”⁴⁴¹ olduğunu söylemiştir.⁴⁴² Suyûtî “hasen” demiştir.⁴⁴³ Taberânî, “Bu hadisi el-Evzâî’den Eyyûb b. Süveyd’den başkası rivayet etmemiş, oğlu onunla teferrüd etmiştir”⁴⁴⁴ değerlendirmesinde bulunmuştur.

⁴³⁷ Bkz: Ekler, Resim 29.

⁴³⁸ Tirmizî, “Sıfatü’l-Kıyâme”, 26 (No. 2648).

⁴³⁹ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Evsat*, 8/272-273, (No.:8613).

⁴⁴⁰ Tirmizî, “Sıfatü’l-Kıyâme”, 26 (No. 2648).

⁴⁴¹ Zayıf Hadis: Sahîh ve hasen hadisin şartlarını kendisinde cemetmeyen hadisin adıdır. Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, 467.

⁴⁴² Elbânî, *Daîfu’l-Câmiu’s-Sağîr*, 1231.

⁴⁴³ Suyuti, *el-Câmiu’s-sağîr*, 1/99, (No:1598).

⁴⁴⁴ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Evsat*, 8/272-273.

Dünya hayatından sonra ahiret hayatını yaşamaya başlamadan önce kabir hayatı bulunur. Kur'an'da da Allah şöyle buyurmaktadır: *“Nihayet onlardan birine ölüm gelip çattığında; “Rabbim! Beni geri gönder. Tâ ki boşa geçirdiğim dünyada sâlih ameller işleyeyim” der. Hayır! Bu, onun ağzından çıkan (boş) bir lâftan ibarettir. Onların arkasında, tekrar dirilecekleri güne kadar (devam edecek, bu dünyaya dönmelerine mânî olan) bir berzah (perde) vardır.”*⁴⁴⁵

Yine bir rivayette Hz. Osman'ın kabir başında ağladığı nakledilir. *“Hz. Osman'ın azatlı kölesi Hani'nin anlattığına göre bir gün Hz. Osman, bir kabrin yanında durunca sakalı ıslanıncaya kadar ağlamış. Bir defasında kendisine: “Cennet ve Cehennem hatırlatılınca ağlamıyorsun, fakat kabri hatırlayınca niçin ağlıyorsun?” diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir. “Çünkü Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu işittim: “Kabir, âhiret menzillerinin ilkidir. Kişi ondan kurtulabilirse, sonrakiler daha kolaydır. Ondan kurtulamazsa sonraki menziller kabirden daha zor ve daha şiddetlidir.”*⁴⁴⁶ diye yanıt vermiştir. Bu rivayetten de gördüğümüz gibi kabir hayatı ahirete irtihal etmeden önceki en önemli duraktır.

İnsanın dünya hayatında yapıp ettiklerinin sonucuna göre kabri kendisi için ya güzelleşecek ya da insanın orada kalmak istemeyeceği kadar onu sıkacaktır. *“Abdullah b. Ömer (ra) 'dan rivâyet olunduğuna göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Sizden biriniz öldüğü zaman sabah-akşam, (Cennet ve Cehennem'de ona ait olan) varıp yerleşeceği yeri ona gösterilir. Eğer ölü Cennet ehlinen ise, kendisine Cennet ehlinin varıp yerleşeceği yer gösterilir. Eğer ölü Cehennem ehlinen ise, kendisine Cehennem ehlinin varıp yerleşeceği yer gösterilir. Ona: “Allah seni kıyamet günü diriltinceye kadar senin yerin burasıdır, denir.”*⁴⁴⁷

⁴⁴⁵ el-Mü'minun, 23/ 99-100.

⁴⁴⁶ Tirmizi, “Zühd”, 5 (No. 2478).

⁴⁴⁷ Buhârî, “Cenâiz”, 83, (No. 1395), “Rikâk”, 42 (No. 6594); Müslim, “Cennet”, 17.

1.7.5. Hadis: “Ölülerinizin Ardından Yasin Suresi...”

اقْرَأْ يَسَّ عَلَى مَوْتَاكُمْ

“Ölülerinizin ardından Yasin okuyun”

1.7.5.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Asri Mezarlığında bulunmaktadır.⁴⁴⁸ Rivâyet “hadis-i şerif” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- Ebu Dâvud > Muhammed b. Mekkî > İbn Mübârek > Süleyman b. Et-Tesmi > Ebû Osman > Babası > Ma’kıl b. Ye’sâr > Rasûlullah.
- Ebu Dâvud > Ebu’l Alâ el- Hemedânî > İbn Mübârek > Süleyman b. Et-Tesmi > Ebû Osman > Babası > Ma’kıl b. Ye’sâr > Rasûlullah.⁴⁴⁹
- İbn Mâce > İbn Ebû Şeybe > Ali b. Hasan > İbn Mübârek > Süleyman b. Et-Tesmi > Ebû Osman > Babası > Ma’kıl b. Ye’sâr > Rasûlullah.⁴⁵⁰
- Ahmed b. Hanbel > Muhammed b. Fazl > İbn Mübârek > Süleyman b. Et-Tesmi > Ebû Osman > Babası > Ma’kıl b. Ye’sâr > Rasûlullah.
- Ahmed b. Hanbel > Ali b. İshak > İbn Mübârek > Süleyman b. Et-Tesmi > Ebû Osman > Babası > Ma’kıl b. Ye’sâr > Rasûlullah.
- Ahmed b. Hanbel > Attâb b. Ziyâd > İbn Mübârek > Süleyman b. Et-Tesmi > Ebû Osman > Babası > Ma’kıl b. Ye’sâr > Rasûlullah.⁴⁵¹
- İbn Hibbân > İmrân b. Mûsâ > İbn Hallâd > Yahyâ el-Kattân > Süleyman b. Et-Tesmi > Ebû Osman > Ma’kıl b. Ye’sâr > Rasûlullah.⁴⁵²
- Beyhakî > Hâkim en- Nîsâbûrî > Muhammed b. Ya’kub > Muhammed b. İshak > İbrâhim b. İshak > İbn Mübârek > Süleyman b. Et-Tesmi > Ebû Osman > Ma’kıl b. Ye’sâr > Rasûlullah.⁴⁵³

⁴⁴⁸ Bkz: Ekler, Resim 30.

⁴⁴⁹ Ebu Davud, “Cenâiz”, 24 (No. 3123).

⁴⁵⁰ İbn Mâce, “Cenâiz”, 4 (No. 1515).

⁴⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 33/417 (No. 20301)

⁴⁵² İbn Hibbân, *es-Sahih*, 7/270 (No. 3002)

- Hâkim en- Nîsâbûrî > Muhammed b. Abdullah > Hasan b. Ali > Muhammed b. Fazl > İbn Mübârek > Süleyman b. Et-Tesmi > Ebû Osman > Babası > Ma'kıl b. Ye'sâr > Rasûlullah. ⁴⁵⁴

1.7.5.2. Hadisin değerlendirilmesi

İbn Hibbân (ö. 354/965) ve İbn Hacer bu hadis için “sahih” yorumunda bulunmuşlardır.⁴⁵⁵ Ali b. Medînî (ö. 234/849), Ebû Osman’dan, Süleyman et-Tesmî dışında kimsenin rivayetinin bulunmadığını söylemektedir.⁴⁵⁶

Tüm insanlar bir gün ölüm gerçeğiyle yüzleşeceklerdir. İnsanlar için bu durumu kabullenmek zor olsa da bu durum kaçınılmazdır. Yakınlarının vefatı kişiyi psikolojik olarak etkiler ancak ölümün ne kadar yakın olduğu hakikatini hatırlamalarına sebep olur. Ölen akrabalarını anmak için bazı dini ritüeller uygularlar. Her ne kadar birbirinden farklı uygulamaları içerse de bu durum her din için geçerlidir. Müslümanlar da vefat eden yakınları için Kur’ân okurlar. Yâsîn sûresinin okunması ise bir örf adet gibi hayatımıza yerleşmiştir.⁴⁵⁷

Kurtubî, mezarların üzerine dikilen bitkilerin, ölen kişinin çekeceği sıkıntıyı azaltacağı düşüncesinden yola çıkarak vefat eden kişiler için Kur’an okumanın da kabirde çekilecek sıkıntıları azaltacağını ifade etmiştir. Aynı düşüncayı savunanlar, Allah Rasulü’nün: “Sizden biri vefat ettiğinde onu fazla bekletmeden kabre götürünüz. Defnettiğiniz zaman da biriniz, başucunda Fâtiha Sûresi’ni, ayak ucunda da Bakara Sûresi’nin son kısmını okusun.”⁴⁵⁸ rivayetini, bu konuyu destekleyici rivayetler olarak ileri sürmüşlerdir.⁴⁵⁹

⁴⁵³ Beyhakî, *es-Sünenü'l Kübra*, 3/383 (No. 6096).

⁴⁵⁴ Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, 1/565 (No.2006)

⁴⁵⁵ Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-tehziib*, (Suriye-Haleb: Dâru'rRaşîd 1996), 657. (No. 8240) .

⁴⁵⁶ Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed Bedruddîn el-Aynî, *Şerhu Süneni Ebî Dâvud*, thk. Hâlid b. İbrahim el-Misrî (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1999), 6/40.

⁴⁵⁷ Mustafa Cihad Bakkal, “Sure Faziletleri Bağlamında Ölülere Yasin Suresi Okunmasıyla İlgili Hadisin Değerlendirilmesi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2020), 456.

⁴⁵⁸ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 12/340.

⁴⁵⁹ Semih Acet, *Hadislerde Ölüm Karşısında Müslüman Tavrı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 112-113.

Yine Hz. Peygamber'in bir hadisinde, “İnsanoğlu vefat edince, şu üç şeyden başka ameli sona erer: Devam eden sadaka (hayır), faydalanılan bilgi, ona dua eden hayırlı evlat.”⁴⁶⁰ buyurması, ölünün ardından yapılacak duanın ona fayda sağlayacağı yönündedir. Bir başka rivayetinde ise, “Ölüye namaz kıldığınız zaman ona gönülden dua edin.”⁴⁶¹ buyurulmaktadır.

Hız. Peygamber vefat eden yakınlarımızın (anne-baba özelinde) arkasından neler yapmamız gerektiğini “Onlara hayır duada bulunmak ve onların bağışlanmalarını dilemek, vasiyetlerini yerine getirmek, onların sadık arkadaşlarına ikram etmek ve akrabaya iyilik etmek.”⁴⁶² olarak sıralamış, yakınlarımızı öldükten sonra unutmuyarak onların arkasından hayırlı işler yapmayı tavsiye etmiştir. Bizler de bir vefa borcu olarak ölülerimizin arkasından dua etmeli, Kur'an'dan ayetler okumalıyız. Çünkü bizler de bir gün bu gerçekte yüzleşeceğiz ve arkamızdan bizi iyi anan, hakkımızda hayır hasenat işleyerek dualar okuyan yakınlarımıza muhtaç olacağız.

1.7.6. Hadis: “Ana Babanın Kabrini...”

مَنْ زَارَ قَبْرَ ابَوَيْهِ وَالِدَيْهِ أَوْ أَحَدَهُمَا فِي كُلِّ جُمُعَةٍ غُفِرَ لَهُ وَكُتِبَ بَارًا

“ Ana-babanın kabrini, cuma günleri ziyaret edenin günahları affolur, haklarını ödemiş olur”

1.7.6.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Asri Mezarlığında bulunmaktadır.⁴⁶³ Rivâyet “hadis-i şerif” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

⁴⁶⁰ Müslim, “Vasiyyet”, 14; Ebu Davud, “Vesâyâ”, 14.

⁴⁶¹ Ebu Davud, “Cenaiz”, 60 (No. 3201).

⁴⁶² Buhârî, *el-Edebül Müfred*, 35.

⁴⁶³ Bkz: Ekler, Resim 31.

- Taberânî > Muhammed b. Muhammed > Numân b. Şiblî > Muhammed b. Numân > Yahyâ b. Alâ > Abdulkerîm b. Ebi Muhârik > Mücâhid b. Cebr > Ebû Hureyre > Rasûlullah.⁴⁶⁴

1.7.6.2. Hadisin değerlendirilmesi

Heysemi, Abdulkerim b. Muharrîk'ten dolayı senedin zayıf olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁵

Allah'a itaatten sonra anne babaya itaat konusu gelmektedir. O yüzden kul hakları içerisinde en büyük hak anne baba hakkıdır. Anne babamıza bu dünyada yaşarken yapmamız gereken görev ve sorumluluklarımız olduğu gibi öldükten sonra da onlar için yapmamız gereken sorumluluklar vardır. Onların kabirlerini ziyaret etmek, onların arkasından dua etmek işleyeceğimiz en büyük sevaplardandır.⁴⁶⁶

Anne baba vefat ettikten sonra onların arkasından yapacağımız işlerle ilgili olarak bir rivayette; *“Mâlik bin Rebîa (r.a.) şöyle anlatır: Birgün biz Resûlullah'ın huzûrunda otururken bir adam çıkageldi ve: “Yâ Resûlallah! Anamla babam öldükten sonra onlara yapabileceğim bir iyilik var mı?” diye sordu. Allah Resûlî: “Evet, onlara duâ ve istiğfarda bulunursun, vasiyetlerini yerine getirirsin, akrabâsını koruyup gözetirsin, dostlarına da ikramda bulunursun.”*⁴⁶⁷ diye buyurmuştur. Yine bu konuyla ilgili bir hadiste: *“İnsanoğlu öldüğü zaman, bütün amellerinin sevabı da sona erer. Şu üç şey bundan müstesnadır: Sadaka-i câriye, istifade edilen ilim, kendisine dua eden hayırlı evlat.”*⁴⁶⁸ buyurulmaktadır.

Hadisin devamında cuma günü yapılan kabir ziyaretinin anne babanın haklarını ödeyeceğine vesile olacağından bahsetmektedir. Her ne kadar öldükten sonra onları unutmayıp, arkalarından hayır hasenat işleyerek, rızalarına mazhar olmaya çalışsak da mezarlarını ziyaret ederek dualarını yapsak da haklarını ödeme

⁴⁶⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-sağir*, 2/360 (No. 953)

⁴⁶⁵ Heysemi, *Mecmau'z-zevaid*, 3/62.

⁴⁶⁶ Ömer Sabuncu, *Hz. Peygamber ve Anne-Baba Sevgisi*, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (Haziran 2007) 17/17, 231-236.

⁴⁶⁷ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 119-120 (No. 5142).

⁴⁶⁸ Müslim, “Vasiyyet” 14.

konusu biraz zor gözükmektedir. Nitekim anne babanın evlâtları üzerindeki hakları o kadar büyüktür ki, hadîs-i şerîflerde de bu konu hakkında şöyle buyurulmaktadır:

“Hiçbir evlât, babasının hakkını ödeyemez. Şayet onu köle olarak bulur ve satın alıp âzâd ederse, babalık hakkını (ancak o zaman) ödemiş olur.”⁴⁶⁹

Anne baba hakkının öneminin büyüklüğü sebebiyle Allah rızası için yapacağımız hayırlı işlerde ilk olarak anne babayı düşünmek gerekir. Bu dünyada rızalarını almak için çabaladığımız gibi ebedi dünyaya irtihal ettiklerinde de onların kabirlerini ziyaret ederek arkalarından dua eden hayırlı bir evlat olmamız gerekmektedir.

1.7.7. Hadis: “Lezzetleri Kesen Ölümü...”

أَكْثَرُوا ذِكْرَ هَازِمِ النَّدَاتِ

“Lezzetleri kökünden kesip atan ölümü çokça zikredin”

1.7.7.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Asri Mezarlığında bulunmaktadır.⁴⁷⁰ Rivâyet “hadis-i şerif” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- Tirmizî > Mahmûd b. Gaylân > Fadl b. Musa > Muhammed b. Amr > Ebû Seleme > Ebû Hureyre > Rasûlullah .⁴⁷¹
- Nesâî > Muhammed b. Abdullah > Yezîd b. Hârûn > İbrahim b. Osman > Muhammed b. Amr > Ebû Seleme > Ebû Hureyre > Rasûlullah .
- Nesâî > Huseyn b. Hurays > Fadl b. Musa > Muhammed b. Amr > Ebû Seleme > Ebû Hureyre > Rasûlullah .⁴⁷²
- İbn Mâce > Mahmud b. Gaylan > Fadl b. Musa > Muhammed b. Amr > Ebû Seleme > Ebû Hureyre > Rasûlullah.⁴⁷³

⁴⁶⁹ Müslim, “İtk”, 25; Tirmizî, “Birr”, 8 (No.1906).

⁴⁷⁰ Bkz: Ekler, Resim 32.

⁴⁷¹ Tirmizî, “Zühd”, 4 (No. 2477).

⁴⁷² Nesai, “Cenaiz”, 3 (No. 1835).

⁴⁷³ İbn Mâce, “Zühd”, 31 (No. 4399).

- Ahmed b. Hanbel > Yezid b. Harun > Muhammed b. İbrahim > Muhammed b. Amr > Ebû Seleme > Ebû Hureyre > Rasûlullah.⁴⁷⁴
- İbn Hibbân > Abdullah b. Muhammed > Yahya b. Eksem > Fadl b. Musa > Muhammed b. Amr > Ebû Seleme > Ebû Hureyre > Rasûlullah .
- İbn Hibbân > Abdullah b. Muhammed > Mahmud b. Gaylan > Fadl b. Musa > Muhammed b. Amr > Ebû Seleme > Ebû Hureyre > Rasûlullah.⁴⁷⁵

1.7.7.2. Hadisin değerlendirilmesi

Tirmizi’de, bu rivayet için “hasen garib” demiştir.⁴⁷⁶ Hâkim ise “sahih” olduğunu belirtmiştir.⁴⁷⁷

İnsanoğlunun her canlı gibi sınırlı bir ömre sahip olduğunu daha önceki hadis değerlendirmelerinde bahsetmiştik. İnsanlara ölümü hatırlamak huzursuzluk verir. Bu hadiste de belirtildiği üzere ölüm dünya hayatındaki lezzetleri keser. Ağızların tadını kaçıır. Çünkü insanlar bu gerçeğe yüzleşmek istemez. Ölümü yaşayacak olma korkusu bile insanı endişelendirir.

Hz. Peygamber hayâyı, “*baş ve başta bulunan organlarla, karın ve karnın içine aldığı organları (her türlü günah ve haramdan) korumak, ölümü ve (toprak altında) çürümeyi daima hatırlamak.*”⁴⁷⁸ ifadeleriyle tarif etmiş ve böyle olunması gerektiğini söylemiştir. Namaz kılmak için mescide girdiğinde insanların aşırı gülmeleri durumundan husursuz olan Hz. Peygamber: “*Aslında sizler ölümü çok sık hatırlamış olsaydınız şu gördüğüm vaziyette olmazdınız. Öyleyse lezzetleri yok edeni (yani ölümü) çok hatırlayın.*”⁴⁷⁹ buyurarak onları uyarmıştır.⁴⁸⁰

⁴⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/301 (No. 7925).

⁴⁷⁵ İbn Hibbân, *es-Sahih*, 7/260 (No. 2992).

⁴⁷⁶ Tirmizî, “Zühd”, 4 (No.2477).

⁴⁷⁷ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek* 4/357.

⁴⁷⁸ Tirmizî, “Sıfatü’l- kıyâme”, 24 (No. 2646).

⁴⁷⁹ Tirmizî, “Sıfatü’l- kıyâme”, 26 (No. 2646).

⁴⁸⁰ Özafşar vd., *Hadislerle İslâm*, 7/ 551.

Bir rivayete göre; “Efendimiz (sav) yere bir çubuk dikmiş sonra bunun yanına ikinci bir çubuk sonra biraz ilerisine de üçüncü bir çubuk dikmiştir. Daha sonra ashâbına dönerek:

“Bunun ne demek olduğunu biliyor musunuz?” diye sordular.

Onlar her zaman yaptıkları üzere: “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir!” diye cevap verdiler. Hz. Peygamber (sav), ise onlara:

“Bu birinci çubuk insan, ikincisi onun eceli, üçüncüsü de istek ve arzularıdır. İnsan, kuruntular peşinde koşup dururken ecel önünü keser ve onu alıp götürür.”⁴⁸¹ buyurarak insanın geleceğe dair ne kadar planları olsa da, ölüm gerçeğinin henüz istek ve arzularını gerçekleştiremeden kendisini bulabileceğini hatırlatmak istemektedir.

Yine bir başka rivayetinde Hz. Peygamber, “Dünyada tıpkı bir garip hatta bir yolcu gibi davran.”⁴⁸² buyurarak dünyada nasıl bir yol izlememiz gerektiğini bize öğretmiştir. Ölüm konusu korkutucu olsa da bu gerçeğe yüzleşeceğimizi hatırimızdan çıkarmadan ona hazırlıklı olmalıyız.

1.7.8. Hadis: “İsteddiğini Yap Ölümü Tadacaksın...”

عَنْ مَا شِئْتَ فَإِنَّكَ مَيِّتٌ، وَأَحِبِّبْ مَنْ أَحَبَّبْتَ فَإِنَّكَ مَفَارِقُهُ، وَاعْمَلْ مَا شِئْتَ فَإِنَّكَ مَجْزِيٌّ بِهِ

“ İsteddiğini yap ölümü tadacaksın, dilediğin gibi yaşa sonunda ayrılacaksın ”

1.7.8.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Asri Mezarlığı’nda bulunmaktadır.⁴⁸³ Rivâyet “hadis” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

⁴⁸¹ Ahmed İbn-i Hanbel, el-Müsned, 3/18.

⁴⁸² Tirmizî, “Zühd” 25 (No. 2523); İbn Mâce, “Zühd” 3 (No. 4253).

⁴⁸³ Bkz: Ekler, Resim 33.

- Taberânî > Abdullah b. Ahmed > Muhammed b. Humeyd > Zâfir b. Süleyman > Muhammed b. Uyeyne > Ebû Hâzîm > Sehl b. Sa'd > Rasûlullah.⁴⁸⁴
- Ebû Nuaym > Muhammed b. İsâ > Muhammed b. İbrâhim > Muhammed b. Humeyd > Zâfir b. Süleyman > Muhammed b. Uyeyne > Ebû Hâzîm > Sehl b. Sa'd > Rasûlullah.⁴⁸⁵
- Hâkim en-Nisâbü'rî > Muhammed b. Ahmed > Abdullah b. Abdulkerîm > İsâ b. Subeyh > Zâfir b. Süleyman > Muhammed b. Uyeyne > Ebû Hâzîm > Sehl b. Sa'd > Rasûlullah.⁴⁸⁶

1.7.8.2. Hadisin değerlendirilmesi

Hâkim bu rivayet hakkında, “Bu hadisin senedi sahih olmasına rağmen Buhârî ve Müslim onu eserlerine almamıştır.”⁴⁸⁷ demiştir. Münziri ise, Taberânî’de yer alan rivayetin “hasen” olduğunu ifade etmiştir.⁴⁸⁸

Her canlı için ölüm haktır. Kimse ölümden kaçamaz. Allahu Teala birçok ayetinde insanlara ölümden bahsetmektedir. Birçok mezarlığın önünde yazılı olduğu gibi “*Her can ölümü tadıcıdır.*”⁴⁸⁹ buyurulmaktadır. Yine bir başka ayette “*Onlar için bir ecel tayin ettik ki onda hiç şüphe yoktur.*”⁴⁹⁰ buyurulur. Allahu Teala hiçbir kulunun baki kalamayacağını, “*Biz senden önce de hiçbir beşere dünyada ebedilik vermedik. Şimdi sen ölürsen, onlar baki mi kalacaklardır?*”⁴⁹¹ diyerek belirtmekte, tüm yaratılanların fani olduğunu “*Yeryüzünde bulunan her canlı fanidir*”⁴⁹² diyerek vurgulamaktadır.

İnsanlar için bir gün bu dünyadan ayrılacağı hakikatiyle yüzleşmek zordur. Her ne kadar Müslümanlar bu konuda daha biliçli olsalar da, ölüm onlar için dahi

⁴⁸⁴ Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-evsat*, 4/306 (No.4278)

⁴⁸⁵ Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, 3/253 (No.4098)

⁴⁸⁶ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 4/325 (No. 7995).

⁴⁸⁷ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 4/325.

⁴⁸⁸ Münziri, *et-Tergib ve’t Terhib*, no: 929 ve 1223.

⁴⁸⁹ Âl-i İmrân, 3/ 185.

⁴⁹⁰ el-İsrâ, 17/ 99.

⁴⁹¹ el-Enbiyâ, 21/34.

⁴⁹² er-Rahmân, 55/26.

istenmeyen bir durumdur. İnsan tabiatı gereği dünyanın zevklerinin ve nimetlerinin güzelliğine kapılır ve ne kadar yaşayacağı belli olmasa da biraz daha bu lezzeti sürdürmek ister.⁴⁹³

Zihnimizin kavramakta zorlandığı en önemli durumlardan biri ölümdür. Kişi yaşadıkları anıları ve yaşamak istediklerini düşünerek mutlu olur. Bu dünyadan göçecek olmayı hatırına getirmez. Fakat Müslüman bir insan için bu durum daha farklıdır. Çünkü İslam inancında yer alan ahiretin varlığı insana huzur verir. Ahiret inancı, insanlardaki tedirginliği yok eder.⁴⁹⁴

İnsan bir gün mutlaka bu hayata veda edeceğinin farkında olarak yaşamalı, kendini ölüme hazırlamalı, ebedi olarak hayat süreceği ahiret için bu dünyada hayırlı işler yapmalıdır. İnsan ölümden değil ölüme hazır olamamaktan korkmalıdır. Ölümden kaçış yoktur. Ayette de buyrulduğu gibi, “*Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile, ölüm size ulaşacaktır.*”⁴⁹⁵

1.7.9. Hadis: “Hesaba Çekilmeden...”

حَاسِبُوا أَنْفُسَكُمْ قَبْلَ أَنْ تُحَاسَبُوا

“*Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekiniz.*”

1.7.9.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Asri Mezarlığı’nda bulunmaktadır.⁴⁹⁶ Rivâyet “hadîs-i şerîf” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyette her ne kadar “Hz. Peygamber (s.a.v.)” sözü olarak rivayet

⁴⁹³ Erul, *Hadislerin Dili*, 372.

⁴⁹⁴ Muhammed Çelik, “Kur’an’da Ölümden Sonra Dirilişin Akli Temelleri”, *Diyanet İlmi Dergi*, (2004), 195.

⁴⁹⁵ en-Nisa, 4/ 78.

⁴⁹⁶ Bkz: Ekler, Resim 34.

edilse de araştırmalarımız sonucunda rivâyetin Hz. Ömer’e⁴⁹⁷ isnad edildiğini tespit ettik. Hadis benzer lafızlarla mevkûf⁴⁹⁸ olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- Tirmizî > Abdullah b. Abdurrahman > Amr b. Avn > Abdullah b. Mübârek > Ebû Bekr b. Ebû Meryem > Damra b. Habib > Şeddâd b. Evs.
- Tirmizî > Süfyân b. Veki’ > İsâ b. Yûnus > Ebû Bekr b. Ebû Meryem > Damra b. Habib > Şeddâd b. Evs.⁴⁹⁹

1.7.9.2. Hadisin Değerlendirilmesi

Bu rivâyet sahabilerden Şeddad b. Evs (v. 58/678) tarafından nakledilmiştir.

Müslüman bir kişi her gün sonunda kendisinin yaptıklarının ve yapmadıklarının çetelesini tutmalı, bugününü, yarınını veya tüm bir yılını düşünerek ömür sermayesinin muhasebesini yapmalıdır.

Ayette, “*Ey iman edenler! Allah’ın azabına maruz kalmaktan korunun. Herkes yarın âhireti için ne gönderdiğine dikkat etsin*”⁵⁰⁰ buyurulmaktadır. Bizim bu dünyada yapıp ettiklerimizin tamamı ahiret hayatına hazırlıktır. Asıl gerçek mutluluk diyarına kavuşmanın ve ebedi hayata sahip olmanın tek şartı bu dünyada yaptığımız hayırlı işlerdedir.

Yine ele aldığımız hadise manen yakın olan bir diğer hadîs-i şerîfte: “*Akıllı kişi, nefesine hâkim olan ve ölüm sonrası için çalışandır. Âciz kişi de, nefisini duyularına tâbi kılan ve Allah’tan dileklerde bulunup duran (bunu yeterli gören) dir.*”⁵⁰¹ buyurulmaktadır.

Sonu olan bir dünyada yaşamaktayız ve sınırlı bir ömüre sahibiz. Ölüm sonrası için hazırlık yapmak gerçekten nefesine hâkim olma yetkisine sahip bir Müslümanın yapacağı bir iştir. Hiçbir çaba göstermeden Allah’tan istekte bulunmak

⁴⁹⁷ Tirmizî, “Sıfatu’l-Kıyâme”, 25 (No. 2647).

⁴⁹⁸ Mevkûf Hadis: Sahabeden rivâyet edilen söz, fiil ve takrirlerdir. Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 181.

⁴⁹⁹ Tirmizî, “Sıfatu’l-Kıyâme”, 25 (No. 2647).

⁵⁰⁰ el-Haşr, 59/18.

⁵⁰¹ Tirmizî, “Kıyâmet” 25 (No. 2647), İbni Mace, “Zühhd”, 31 (No. 4399).

ve bağışlanma dilemek dinimizce tasvip edilmemiştir. Allah’tan istekte bulunmadan önce çalışmak ve iyi işler yapmak gereklidir.

Nefis sürekli kontrol altında tutularak hesaba çekilmelidir. Yerine getirmemiz gereken amelleri yaparak, Allah’ın huzuruna kendimizi hesaba çekmiş bir şekilde, hazır bir vaziyette bulundurmamız lazımdır.

1.7.10. Hadis: “Kim Mezarlıklardan Geçer...”

مَنْ مَرَّ عَلَى الْمَقَابِرِ فَقَرَأَ فِيهَا إِحْدَى عَشْرَةَ مَرَّةً : {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ} ثُمَّ وَهَبَ أَجْرَهُ لِلْأَمْوَاتِ؛ أُعْطِيَ مِنَ الْأَجْرِ بِعَدَدِ الْأَمْوَاتِ

“ Kim mezarlıklardan geçer ve orada 11 defa İhlâs sûresini okur da sevabını ölmüşlere bağışlarsa ölümler adedince ona sevap yazılır.”

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Asri Mezarlığı’nda bulunmaktadır.⁵⁰² Rivâyet “hadis-i şerif” ibaresiyle kayıt altına alınmış olup Türkçe çevirisi yazılmıştır.” Rivayetin sened zincirine ulaşamadık. Rivayet Suyuti’nin kitabında⁵⁰³ yer almaktadır fakat Suyuti rivayetin sıhhat durumu hakkında bir açıklama yapmamıştır. Acluni ise Keşfü’l-Hafâ’da bu rivâyetin sıhhat durumuna dair herhangi bir bilgi vermemektedir.⁵⁰⁴

⁵⁰² Bkz. Ekler, Resim 35.

⁵⁰³ Ebü’l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *Cem’u’l-cevâmî*’ (Kahire: Dâru’s-Sa’âde, 1426/2005), 10/216 (No. 23304).

⁵⁰⁴ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, 2/282.

1.7.11. Hadis: “Kim Bir Müminin...”

مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

“ Kim bir mü'minin dünyevi sıkıntılarından birini giderirse, Allah da onun kıyamet günü sıkıntılarından birini giderir.”

1.7.11.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Vahide-Osman Nakıboğlu Camii'nde bulunmaktadır.⁵⁰⁵ Rivâyet Arapça şeklinde yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- Müslim > Yahyâ b. Yahyâ > Muhammed b. Hazm > Süleyman b. Mihrân > Ebû Sâlih es-Semmân > Ebû Hureyre > Rasûlullah.
- Müslim > İbn Ebû Şeybe > Muhammed b. Hazm > Süleyman b. Mihrân > Ebû Sâlih es-Semmân > Ebû Hureyre > Rasûlullah.
- Müslim > Nasr b. Ali > Hammâd b. Esame > Süleyman b. Mihrân > Ebû Sâlih es-Semmân > Ebû Hureyre > Rasûlullah.⁵⁰⁶
- Tirmizî > Kuteybe b. Saîd > Ebû Avâne > Süleyman b. Mihrân > Ebu Sâlih es-Semmân > Ebû Hureyre > Rasûlullah.
- Tirmizî > Ubeyd b. Esbât > Esbât b. Muhammed > Süleyman b. Mihrân > Ebû Sâlih es-Semmân > Ebû Hureyre > Rasûlullah.⁵⁰⁷
- Ebu Dâvud > İbn Ebû Şeybe > Muhammed b. Hazm > Süleyman b. Mihrân > Ebû Sâlih es-Semmân > Ebû Hureyre > Rasûlullah.
- Ebu Dâvud > Osman b. Ebû Şeybe > Cerîr b. Abdulhamîd > Süleyman b. Mihrân > Ebû Sâlih es-Semmân > Ebû Hureyre > Rasûlullah.⁵⁰⁸
- İbn Mâce > Ali b. Muhammed > Muhammed b. Hazm > Süleyman b. Mihrân > Ebû Sâlih es-Semmân > Ebû Hureyre > Rasûlullah.⁵⁰⁹

⁵⁰⁵ Bkz: Ekler, Resim 36.

⁵⁰⁶ Müslim, “Birr”, 58.

⁵⁰⁷ Tirmizî, “Hudûd”, 3 (No. 1491).

⁵⁰⁸ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 46 (No. 4893).

⁵⁰⁹ İbni Mâce, “Mukaddime”, 39 (No. 239).

- Ahmed b. Hanbel > Muhammed b. Hazm > Süleyman b. Mihrân > Ebû Sâlih es-Semmân > Ebû Hureyre > Rasûlullah.
- Ahmed b. Hanbel > Abdullah b. Nümeyr > Süleyman b. Mihrân > Ebû Sâlih es-Semmân > Ebû Hureyre > Rasûlullah.
- Ahmed b. Hanbel > Ravh b. Ubâde > Hişâm b. Hassân > Muhammed b. Vâsi > Muhammed b. Münkedir > Ebû Sâlih es-Semmân > Ebû Hureyre > Rasûlullah.⁵¹⁰
- Taberânî > Muhammed b. Abdullah > Muhammed b. İshak > Abdullah b. Mûsâ > İbrâhim b. İsmâil > Abdullah b. Zekvân > Ebû Sâlih es-Semmân > Ebû Hureyre > Rasûlullah.⁵¹¹
- Tayâlisî > Ebû Avâne > Süleyman b. Mihrân > Ebû Sâlih es-Semmân > Ebû Hureyre > Rasûlullah.⁵¹²
- Beyhakî > Hâkim Nisâbûrî > Muhammed b. Yakup > Ahmed b. Abdulcebbâr > Muhammed b. Hazm > Süleyman b. Mihrân > Ebû Sâlih es-Semmân > Ebû Hureyre > Rasûlullah.⁵¹³

1.7.11.2. Hadisin değerlendirilmesi

Bu rivayet Müslim'in *Sahih*'inde yer almaktadır.⁵¹⁴ Elbani, bu hadis için "sahih" demiştir.⁵¹⁵

İslam dininde belirlenmiş hak ve sorumluluklarımız vardır. Toplum olarak huzur içerisinde yaşayabilmemiz için bu sorumluluklarımızı yerine getirmemiz gerekir. Bu sorumluluklardan birisi de birlik ve beraberlik içerisinde yaşamak, birbirimize iyilikler yapmaktır.

Bu hadise benzer bir rivayete bakacak olursak Hz. Peygamber, "*Kim bir mü'minin dünyevi sıkıntılarından birini giderirse, Allah da onun kıyamet günü*

⁵¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/393 (No. 7428).

⁵¹¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 19/158 (No. 350).

⁵¹² Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/183 (No. 2561).

⁵¹³ Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, 13/533 (No. 10737).

⁵¹⁴ Müslim, "Birr", 58.

⁵¹⁵ Elbani, *Sahihu'l-Câmiu's-Sağîr*, 6577; Müslim, "Birr", 58.

sıkıntılarından birini giderir. Kim bir fakire kolaylık gösterirse, Allah da ona dünyada ve ahirette kolaylık gösterir. Kim bir Müslümanı örterse, Allah da onu dünya ve ahirette örter. Kişi kardeşinin yardımında olduğu müddetçe, Allah da onun yardımındadır. Kim ilim aramak düşüncesiyle bir yola düşerse, Allah onun cennete olan yolunu kolaylaştırır. Bir grup, Allah'ın kitabını okumak ve aralarında tedris etmek üzere Allah'ın evlerinden birinde toplanırsa, üzerilerine mutlaka sekine iner ve onları rahmet kaplar, melekler onları sarar. Allah da onları yanında bulunan mukarreb meleklerle anar. Bir kimseyi ameli yavaşlatırsa, nesebi hızlandıramaz.”⁵¹⁶ buyurmuştur. Yine benzer lafız ve manalarla rivayet edilen diğer hadisi şerifte ise “Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, haksızlık yapmaz, onu düşmana teslim etmez. Müslüman kardeşinin ihtiyacını gideren kimsenin Allah da ihtiyacını giderir. Kim bir Müslümandan bir sıkıntıyı giderirse, Allah Teâlâ o kimsenin kıyamet günündeki sıkıntılarından birini giderir. Kim bir Müslümanın ayıp ve kusurunu örterse, Allah Teâlâ da o kimsenin ayıp ve kusurunu örter.”⁵¹⁷ buyurarak Müslümanların kardeş olduğunu, birbirleriyle yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olmaları gerektiğini vurgulamıştır.

Allah ayette, “Şüphesiz müminler birbiri ile kardeşler.”⁵¹⁸ buyurarak müminleri birbiriyle kardeş ilan etmiştir. Ayetten de anlaşıldığı üzere kardeş olmak için kan bağına gerek olmadığı görülmektedir.

Her insan hayatında pek çok sıkıntıyla karşılaşır. Müslümanlar, her konuda birbirlerine destek olmalıdırlar. İnsanlar birbirlerine maddi veya manevi her anlamda muhtaçtır. Birbirlerinin sıkıntılarını dert edinen ve yardımlaşan insanlar Allah'ın rahmetini kazanmış olurlar. Ahiret gününde hiç kimsenin birbirine yardım edemeyeceği günde Allah, mümin kulunun sıkıntısını gidereceğini teahhüt etmiştir. İnanan insanlar için bundan daha büyük bir mutluluk yoktur.

Yine bir başka hadiste, “Müslümanların işleriyle ilgilenmeyen kimse onlardan değildir”⁵¹⁹ buyurulmakta, Müslümanların birbirlerine her konuda destek

⁵¹⁶ Müslim, “Zikr” 38; Ebû Dâvud, “Edeb” 68 (No. 4946).

⁵¹⁷ Buhârî, “Mezâlim” 3 (No. 2482); “İkrâh” 8 (No. 7037); Müslim, “Birr” 58.

⁵¹⁸ el-Hucurât, 49/10.

olmaları gerektiği belirtilmektedir. Birbirlerinin sıkıntısından ve gündeminden bihaber olan, sorunlarına ortak olmak yerine arkasını dönüp gidenlerin hakiki manada bir mümin olmayacağı ifade edilmiştir.⁵²⁰

Bir mümin, “*Emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker*”⁵²¹ ilkesini göz önünde bulundurarak hareket etmelidir.⁵²² Allah'ın birlik ve beraberlik içinde olma emrine tam bir teslimiyetle uymalı, mutluluk ve huzurun temini olan Allah'ın rızasını kazanmaya çalışmalıdır.

1.7.12. Hadis: “Ölüyü Mezara Kadar...”

يَتَّبِعُ الْمَيِّتَ ثَلَاثَةٌ: أَهْلُهُ وَمَالُهُ وَعَمَلُهُ، فَيَرْجِعُ اثْنَانِ وَيَبْقَى وَاحِدٌ: يَرْجِعُ أَهْلُهُ وَمَالُهُ، وَيَبْقَى عَمَلُهُ

“ Ölüyü, (mezara kadar) üç şey takip eder: Ailesi, malı ve ameli. Bunlardan ikisi geri döner, biri (onunla) kalır; ailesi ve malı geri döner, ameli kendisiyle kalır”

1.7.12.1. Hadisin kaynakları:

Bu rivâyet Şehitkamil ilçesi Hacıbaba Taziye evinde yer almaktadır.⁵²³ Rivâyet “Buhârî” ibaresi ile kayıt altına alınmış olup rivâyetin Türkçe çevirisi yazılmıştır. Rivâyet benzer lafızlarla merfû olarak şu isnâdlarla nakledilmiştir:

- Humeydî > Süfyân b. Uyeyne > Abdullah b. Ebûbekir > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.⁵²⁴
- Buhârî > Humeyd Abdullah > Süfyân b. Uyeyne > Abdullah b. Ebûbekir > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.⁵²⁵
- Müslim > Züheyr b. Harb > Süfyân b. Uyeyne > Abdullah b. Ebûbekir > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.

⁵¹⁹ Taberânî, *el-Mu'cemu's-Sağîr*, 2/131 (No:907).

⁵²⁰ Özdoğan, *Kahramanmaraş Merkez İlçelerdeki Mimari Eserlerde Kullanılan Hadislerin Değerlendirilmesi*, 110.

⁵²¹ Ali İmran, 3/104.

⁵²² Özdoğan, *Kahramanmaraş Merkez İlçelerdeki Mimari Eserlerde Kullanılan Hadislerin Değerlendirilmesi*, 110.

⁵²³ Bkz: Ekler, Resim 37.

⁵²⁴ Humeydî, *el-Müsned*, 2/303 (No. 1220).

⁵²⁵ Buhârî, “Rikak”, 42 (No. 6593).

- Müslim > Yahyâ b. Yahyâ > Süfyân b. Uyeyne > Abdullah b. Ebûbekir > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.⁵²⁶
- Tirmizî > Suveyd b. Nasr > Abdullah b. Mübârek > Süfyân b. Uyeyne > Abdullah b. Ebûbekir > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.⁵²⁷
- Nesâî > Kuteybe b. Saîd > Süfyân b. Uyeyne > Abdullah b. Ebûbekir > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.
- Nesâî > Suveyd b. Nasr > Abdullah b. Mübârek > Süfyân b. Uyeyne > Abdullah b. Ebûbekir > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.⁵²⁸
- Ahmed b. Hanbel > Süfyân b. Uyeyne > Abdullah b. Ebûbekir > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.⁵²⁹
- İbn Hibbân > Muhammed b. Abdullah > Abdulvâris b. Ubeydullah > Abdullah b. Mübârek > Süfyân b. Uyeyne > Abdullah b. Ebûbekir > Enes b. Mâlik > Rasûlullah.⁵³⁰

1.7.12.2. Hadisin değerlendirilmesi

Bu rivayet, Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde yer almaktadır.⁵³¹ Tirmizi bu hadis için hasen sahih demiştir.⁵³² Elbani, "şeyhanın şartına göre isnadı sahih" demiştir.⁵³³ Ebu Nuaym da "sahih" değerlendirmesinde bulunmuştur.⁵³⁴

İnsanın cennet veya cehenneme gideceği, dünya ve ahiret mutluluğunu kazanıp kazanmayacağı bu dünyada yaptığı işlere bağlıdır. Hz. Peygamber, bu hadiste bir kimsenin dünyadayken nelere önem vermesi gerektiğini söyleyerek ebedî hayatta mutlu olmamız için iyi işler yapmamızı tavsiye etmiştir.

Hz. Peygamber'in insanın hayattayken yaptıkları amellerin vefat ettikten sonra hesabını göreceğini bildiren ve hayattayken salih ameller yapmamızı tavsiye

⁵²⁶ Müslim, "Zühd" 5.

⁵²⁷ Tirmizî, "Zühd" 46 (No. 2553).

⁵²⁸ Nesâî, "Cenâiz" 52 (No. 1949).

⁵²⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 19/135 (No. 12080).

⁵³⁰ İbn Hibbân, *es-Sahih*, 7/374 (No. 3105).

⁵³¹ Buhârî, "Rikak", 42 (No. 6593); Müslim, "Zühd" 5.

⁵³² Tirmizî, "Zühd" 46 (No. 2553).

⁵³³ Elbani, *Silsiletü'l-ehâdisi's- sahiha*, (No.3299).

⁵³⁴ Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 7/361.

eden birçok rivayeti vardır. Bir hadisinde, “*Mümin’e ölümünden sonra amel ve hasenatından ulaşacak şey: Öğretip yaydığı ilim, bıraktığı salih evlat, miras bıraktığı Mushaf, yaptığı mescit, yolcu için yaptığı ev, akıttığı ırmak ve sağlığında malından verdiği sadakadır.*”⁵³⁵ buyurmuştur. Daha önce ele aldığımız hadisi şerifte “*Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe yahut cehennem çukurlarından bir çukurdur.*”⁵³⁶ buyurulmaktadır. Bu hadisten de anladığımız üzere kabrimizi cennet bahçelerine veya da cehennem çukuruna dönüştürmek bizim elimizdedir.

Rabbimiz, “*İnsan için ancak çalıştığı vardır. Şüphesiz onun çalışması ileride görülecektir. Sonra çalışmasının karşılığı kendisine tastamam verilecektir.*”⁵³⁷ buyurmuş, dünya hayatındayken çalışmanın ne kadar önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Yine Hz. Peygamber bir başka hadisinde de, “*İnsanların hayırlısı, ömrü uzun olup ameli güzel olanıdır.*”⁵³⁸ diyerek amellerimizin güzel olmasının bizim en hayırlı insan olmamıza vesile olduğunu ifade etmiştir.

Her insanın yaşayacağı ve karşılaacağı sonucun iyi ve kötü olması kendi elindedir. Nasıl ki bu dünyada girdiğimiz sınavlardan aldığımız sonuçlar bizim sınav esnasındaki yaptıklarımıza göre şekilleniyorsa gerçek bir hayat olan ahiret için de bu dünyada imtihanda olduğumuz bilinen bir gerçektir.

⁵³⁵ İbn Mâce, “Mukaddime”, 42 (No. 249).

⁵³⁶ Tirmizî, “Kıyamet”, 26 (No. 2648).

⁵³⁷ en-Necm, 53/39-41.

⁵³⁸ Tirmizî, “Zühd”, 21/22 (No. 2499-2500).

SONUÇ

Hadislerin Müslüman hayatındaki yeri çok önemlidir. Başta mimari eserler olmak üzere hayatın birçok alanında hadislere yer verilmiştir. Çalışmada Türk-İslâm mimarisine ait çeşitli yapılarda yer alan hadislerin tespiti yapılarak, değerlendirmeleri yapılmaya çalışılmıştır. Araştırmalarımız neticesinde en fazla hadislerin camilerde bulunduğunu saptanılmıştır. Mezarlıklar, mescitler, taziye evleri ve insanların çoğunlukla yer aldığı merkezi noktalar hadislerin kullanıldığı diğer alanlardır. Halka açık bu alanlarda hadislere yer verilmesi ise bilinçli yapılan bir uygulama olduğu düşüncesi uyandırmaktadır.

Çalışma sonucunda tespit edilen rivayetlerin dua, namaz, iyilik, edeb, güzel ahlâk, Kur'ân-ı Kerîm okumanın ve öğretmenin fazileti, ölüm ve ahiret hayatı gibi konularla ilişkili olduğu dikkat çekmektedir. Buradaki hadislerin yer aldıkları mekâna uygunluğu göz önünde bulundurulmalıdır. Hadisler biliçli bir şekilde uygun mekânlara yerleştirilmiş ve toplumun birçok konuda farkındalığının artmasının amaçlandığı görülmektedir.

Araştırmada Şehitkamil ve Şahinbey ilçelerinde toplam 37 adet hadis tespit edilmiştir. Bu rivayetlerin çoğunluğunun Türkçe çevirisinin yazılmış olduğu görülmüştür. Tespit edilen 37 hadisteki eksiklikler veya yanlışlar giderilmeye gayret edilmiştir.

Ele aldığımız 37 hadisten 5 tanesinin temel hadis kitaplarında kaynağını bulamadık. Tespit ettiğimiz rivayetlerin sıhhat derecelerine gelecek olursak: “Hasen-sahih” grubunda yer alan hadis sayısı 27, “zayıf” grubunda yer alan hadis sayısı 7’dir. “Sıhhat durumu bilinmeyen” hadis sayısı ise 1’dir. Oranlarla ifade edecek olursak: Hadisler %80 oranında “hasen-sahih”, %20 oranında ise “zayıf” ve “kaynağı olmayan” rivayetlerden meydana gelmektedir. Zayıf hadislerin çoğunluğu ahlak ve

amellerin faziletleri konularıyla alakalıdır. Bu hadislerin manaları itibariyle dinimizin temel esaslarına ters düşmediğini göz önünde bulundurursak amel edilebilir rivayetlerin oranı %85'lere çıkmaktadır ki bu da, oldukça önemlidir.

Çalışma sonucunda gördüğümüz üzere kaynak ve senedindeki problemlerden dolayı Hz. Peygamber'e dayandırılması uygun olmayan hadisler bulunmaktadır. Bu hadislerin mevzû (uydurma) olması mümkün olabileceği gibi sahabeye, tâbiûna ve ulemâya ait bir söz olması da mümkündür. Ayrıca tespit edilen hadislerin Türkçe tercümelerinin altına hadisler hakkında yalnızca "hadis-i şerif" kaydı bulunmaktadır. Bu hadisleri kaynakları belirtilirken yer aldıkları kaynakların isimlerinin de yazılması insanların okudukları hadislerin kaynağını öğrenme ve temel hadis kaynakları hakkındaki bilgi dağarcıklarını genişletme konusunda önemli gözükmektedir. Öte yandan çalışma sırasında ziyaret edilen camilerden bir caminin dış kapısında "hadis-i şerif" ibaresiyle bir ayet yazılı bulunmaktadır. Bu durum Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dikkate alması gereken bir durumdur. Halka açık olan camilere asılan hadis yazıları, tabelalar denetlenmelidir. Halkın yanlış bilgilendirilmesine sebep olacak her türlü duruma engel olunmalıdır. Bu konudaki sorumluluk dini kurumlarımıza ait olduğundan bu duruma daha hassas davranmalarını temenni ediyoruz.

Türkçe tercüme bulunan hadislerin çoğunlukta olmasının, toplumdaki her kesime hitap etmesi açısından gerçekleştiği görülmektedir. Hadisleri tespit ederken buralarda -yer alan insanların ve cemaatin Arapça olarak yer alan hadislerden veya ayetlerden bihaber olmaları bu durumun gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber'in hayatının, ikazlarının, nasihatlerinin ve evrensel mesajlarının yer aldığı hadisler, halkın bir arada bulunduğu yaşam alanlarında bilhassa da camilerde bulunmaktadır. Allah Rasûlünün hayatının bir yansıması olan hadislerin bu mekânlarda yer alması içinde bulunduğumuz alanları güzelleştirmektedir. Hadislerin sadece oralarda asılı kalmasına razı olmayarak hayatımızın bir parçası olarak yaşamaya çalışmak bizim için en büyük vazife olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aba, Veli- Zerey, Feyzullah “Cemaatle Kılınan Namazın Tek Başına Kılınan Namazdan Üstün Olduğuna Dair Rivayetler ve Tahlili”, *Antakiyat*, (Temmuz 2020), 210-230.
- Abdurrezzak, Ebû Bekr Abdurrezzak b. Hemmâm b. Nâfi’. *el-Musannef*. thk. Hâbiburrahman el-A’zamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Meclisu’l-İlmi, 1. Basım, 1390/1970.
- Acet, Semih. *Hadislerde Ölüm Karşısında Müslüman Tavrı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed. *Keşfu’l-hafâ*. thk. Abdulhamîd b. Ahmed b. Yusuf b. Hindâvî. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü’l-Asriyye, 1. Basım, 1420/2000.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Ahmed Ma’bûd Abdulkerim. 12 Cilt. Lübnan: Dârü’l-Minhâc, 1. Basım, 1429/2008.
- Akkuş, Süleyman. “Çevre Kirliliği, Temizlik ve İman”. *EKEV Akademik Dergisi* 12/37 (Güz 2008), 149-162.
- Altın, Alper. “*Gaziantep Türk-İslam Mimarisi (Eyyubiler’den Cumhuriyet’e)*” Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Aslan, Recep. “Kulleteyn İle İlgili Rivayetin İsnad ve Metin Açısından Değerlendirilmesi ”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/1 (Haziran 2011), 139-162.
- Aydın, Akif. “Kur’an-ı Kerim Okumanın ve Dinlemenin Fazilet ve Adabı”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2002), 127-152.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis Istılahları Sözlüğü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, 8. Basım, 2015.
- Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed. *Şerhu Süneni Ebî Dâvud*. thk. Hâlid b. İbrahim el-Mısırî. 6 cilt. Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1. Basım, 1999.

- Bakkal, Mustafa Cihad. “Sure Faziletleri Bağlamında Ölülere Yasin Suresi Okunmasıyla İlgili Hadisin Değerlendirilmesi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2020), 456.
- Beğâvî, Ebû Muhammed el-Hüseyn el-Ferrâ. *Şerhu's-sünne*. thk. Züheyr eş-Şâvîş-Şuayb el-Arnaût. 16 Cilt. Beyrut: y.y., 1.Basım, 1403/1983.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyin. *Şu'abu'l-îmân*. thk. Muhammed Said b. Besyuni Zaglul. 8 Cilt. Riyad: Mektebeü'r-Rüşd, 1. Basım, 1423/2003.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyin. *es-Sünenu'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadîr Atâ. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1424/2003.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyin, *el-Adab*. thk. Muhammed Abdulkadîr Atâ. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1406/1986.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr. *el- Müsned*. thk. Mahfûz er-Rahman Zeynullâh. 18 Cilt. Suudi Arabistan: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hükm, 1. Basım, 1435/2014.
- Bilgiz, Musa “Kur'an'da Amellerin Değer Yönünden Mukayesesi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2003), 126-155.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir. 9 Cilt. Beyrut: Darû Tûku'n-Necât, 1. Basım, 1422/2002.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Edebü'l-Müfred*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1409/1989.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *et-Târihu'l-kebir*. thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Mu'allimi el-Yemâni Muhammed. Dimeşk, 1407/1986.
- Bulut, Hasan. “Kur'an Bağlamında Sabır ve Şükür İlişkisi”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2020), 341-342.
- Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman Ali. *el-Mevzûât*. thk. Nureddin Boyacılar. Riyad: Edvâu's-Selef, 1418/1997.
- Cilacı, Osman. “Dua”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/529-530. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Çağatay, Neşet. “Temizlik”. *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* (1961), 29-35.
- Çağrııcı, Mustafa. “Tevekkül”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/1-2 İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Çağrııcı, Mustafa. “Haset”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/378-380 İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

- Çağrıcı, Mustafa. “Kin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/30-31
İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Çam, Nusret. “Gaziantep (Mimari)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.
İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Çelik, Muhammed. “Kur’an’da Ölümden Sonra Dirilişin Akli Temelleri”, *Diyanet
İlmi Dergi*, (2004), 41-62.
- Çelik, Nizamettin “Din Nasihattir Söyleminin Çok Boyutlu Gerçekliği”, *Fırat
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2023), 35-54.
- Çetin, Abdurrahman. “Hatim İndirme ve Hükümleri I”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi Dergisi* (1992), 29-31.
- Çınar, Hüseyin. “18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntab Şehri’nin Sosyal ve Ekonomik
Durumu” İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora
Tezi, 2000.
- Dalgın, Nihat. “İslam’da Tevbe”, *Diyanet İlmi Dergi* (Temmuz, Ağustos, Eylül 1996),
3/32, 39-63.
- Dârekutnî, Ebu’l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed. *es-Sünen*. Şuayb el-Arnaût. 4 Cilt.
Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1. Basım, 1424/2004.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman. *es-Sünen*. thk. Hüseyin Selim
Esed ed-Dârânî. Suudi Arabistan: Dâru’l-Muğnî li’n-Neşrî, 1421/2000.
- Deylemî, Ebû Şucâ’ Siruye b. Şehradâr. *el-Firdevs*. 5 Cilt. Beyrut: y.y., 1. Basım,
1406/1986.
- Ebû Avâne, Yakûb b. İshâk el-İsferâyînî. *Müstahrecü Ebû Avâne*. Beyrut: Dâru’l-
Ma’rife, 1362/1943.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî. *Sünenü Ebû Dâvûd*. thk. Muhammed
Muhyiddîn Abdulhamîd. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetü’l-Asriyye, 1. Basım,
1432/2011.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah b. İshâk b. Nuaym el-İsfahânî. *Hilyetü’l-evliyâ*.
Mısır: es-Saâde, 1394/1974.
- Ebû Ya’lâ, Ahmed b. Ali el-Müsennâ. *el-Müsned*. thk. Hüseyin Selim Esed ed-
Dârânî. 16 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru’l-Muğnî li’n-Neşrî, 1.
Basım, 1429/2008.
- Edip, Eşref “İslam’da Cemaatle Kılınan Namazlar”, *Diyanet Dergisi* 78-79 (Kasım-
Aralık 1968), 277-281.

- Elbânî, Muhammed Nâsirüddîn. *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahiha*. 11 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, y.y., 1. Basım, 1420/2000.
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddîn. *Daîfu'l-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetehû*. 939 sf. Riyad: el-Mektebetü'l-İslâmî y.y. ts.
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddîn. *Sahîhu'l-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetehû*. 2 Cilt. Riyad: el-Mektebetü'l-İslâmî y.y. ts.
- Erul, Bünyamin. *Hadislerin Dili*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 11. Basım, 2019.
- Görmez, Mehmet. "Hz. Peygamber'in Bir Din Tanımı –Bir Hadisin Semantik Tahlili Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav), Özel Sayı, Diyanet İlmi Dergisi (2003), 331-338.
- Güneç, Halil. *İmam Nevevî 40 Hadis Tercüme ve Açıklama*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Hâkim, Ebû Abdillâh el-Hâkim Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Nîsâbü'rî. *el-Müstedrek*. 4 Cilt. Beyrut: y.y., 1. Basım, 1411/1990.
- Hatîb, Ebû Bekr Ahmed b. Ali Sabî't el-Bağdâdî. *el-Câmi'li ahlâkı'r-râvî*. 2 Cilt. Riyad: y.y., 1. Basım, 1404/1983.
- Heysemî, Nureddin Ali b. Ebû Bekr. *Mecmau'z-zevâid*. 10 Cilt. Kahire: y.y., 1. Basım, 1351-1357/1932-1938.
- Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. ez-Züheyr b. Îsâ. *el-Müsned*. thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî. 2 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğnî li'n-Neşrî, 1. Basım, 1424/2003.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. Hasan. *Târîhu Dimeşk*. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1418/1997.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. Hasan. *el-Mu'cemu's-şuyûh*. thk. Vefa Takiddîn. Dimeşk: Dâru'l-Beşâir, 1421/2000.
- İbn Ca'd, Ali b. el-Ca'd b. Ubeyd el-Bağdâdî. *Müsnedü İbnü'l- Ca'd*. thk. Âmir Ahmed Haydar. Beyrut: Müessesetü'n-Nâdir, 1410/1990.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe Abdullah b. Muhammed el-Absî. *el-Musannef*. thk. Muhammed Avâme. 26 Cilt. Riyad: Dâru'l-Kabile, 1. Basım, 1427/2006.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî. *Fethu'l-bârî*. 13 Cilt. Beyrut: y.y., 1. Basım, 1379.

- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî. *et-Takrîbü't-tehzîb*. 2 Cilt. Suriye-Haleb: Dâru'r Raşîd, 1. Basım, 1419/1996.
- İbn Hacer, *Netaicü'l Efkar Fi Tahrici Ehadisi'l Ezkar*, thk. Muhammed Ali Semek. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1420/2001.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî. *Sahîhu İbn Hibbân*. thk. Şuayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1414/1993.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî. *es-Sahîh*. thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1. Basım, 1390/1970.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünenu İbn Mâce*. thk. Şuayb el-Arnaüd. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâletü'l-Alemiyye, 1. Basım, 1434/2013.
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takıyüddîn Ahmed. *Mecmû'u fetâvâ*. nşr. Abdurrahman Muhammed b. Kâsım en-Necdî. Beyrut: Dâru'l-İmân, 1412/1992.
- Karagöz, İsmail "Kur'an ve Hadislerin Işığında Sabır ve İnsan", *Diyanet İlmi Dergisi* (1971), 6.
- Karataş, Mustafa. "İstanbul'un Fethi İle İlgili Hadisler ve Yorumları", *İstanbul Müftülüğü Dergisi*, (2010), 14-17.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'da Gıybet Olgusu", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2006), 51-70.
- Kaya, Hüsamettin. *Kulun Kıyamet Günü Hesaba Çekileceği İlk Ameli Namazdır Hadisinin Metin ve İsnad Açısından Tahlili*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Kazıcı, Ziya "İslam, Günah ve Tevbe", *İslam Medeniyeti Dergisi* (Temmuz 1973), 9-15.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Istılahları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1980.
- Kudâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sellâme. *Müsnedü's-şihâb*. thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefî. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle. 1. Basım, 1409/1986.
- Kudâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sellâme. *Şihâbü'l-ahbâr*. Bağdat: y.y., 1327.
- Kulat, Mehmet Ali. "İstanbul'un Fethini Müjdeleyen Hadisin Değerlendirilmesi", *Diyanet İlmi Dergi*, (2001), 5-24.

- Kur'ân-ı Kerîm Meâli.* çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Külünkoğlu, Gülnur. "Kur'an'da Vekil Kavramının Anlam Alanı" *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi* 4/8 (Ekim 2021), 173-188.
- Mâlik, Ebû Abdullah Mâlik b. Enes. *el-Muvatta*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İhyâ et-Turasi'l-Arabiyye, 1. Basım, 1406/1985.
- Ma'mer b. Râşid, Ebû Ürve Ma'mer b. Râşid el-Basrî. *el-Câmi'*. thk. Hâbiburrahman el-A'zamî. 2 Cilt. Beyrut: el-Meclisu'l-İlmi, 1. Basım, ts.
- Martı, Huriye. *İslam Nedir?*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019.
- Müberakfurî, Ebu'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm, *Tuhfetu'lAhvezî bi Şerhi Câmi'i't-Tirmizî*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye tsz.
- Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyüddîn Abdulazîm b. Abdulkavî b. Abdillâh. *et-Tergîb ve't-terhîb*. çev. Ahmet Muhtar Büyükçınar. 7 Cilt. İstanbul: Huzur Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî. *Sahîh-u Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Mısır: Dârü'l-İhyâ el-Kütübü'l-Arabiyye, 1. Basım, 1431/2010.
- Müttakî el-Hindî, Alâiddîn Ali Müttakî el-Hindî. *Kenzu'l-ummâl*. thk. Bekrî Hayyanî. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Bahr. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Yaser Hasan. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1435/2014.
- Nevevi, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim el-Haccâc*, thk. Şeyh Halil Memûn b. Şihâ. Beyrut: Dâr'ül-Ma'rife, 1427.
- Oral, Osman. "Trafik Kazaları ve Kader İlişkisi -Dua, Sadaka ve Tevekkül Bağlamında", *Mütefekkir, Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* (2016), 129-155.
- Öz, Nedim. "Örnek Bir Toplum Oluşturmak İçin Yapılması Gereken Sorumluluklar", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2021), 601-623.
- Özafşar, Mehmet Emin vd. *Hadislerle İslâm*. 7 Cilt Anlara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.

- Özdoğan, Fatih Furkan. *Kahramanmaraş Merkez İlçelerdeki Mimari Eserlerde Kullanılan Hadislerin Değerlendirilmesi*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Rabî'b. Habîb, Ömer b. Ezdî el-Basrî. *el-Müsned*. Beyrut: y.y., 1415/1995.
- Rûyânî, Ebû Bekr Muhammed b. Hârûn. *Müsnedü'r-Rûyânî*. thk. Eymen Ali Ebû Yemânî. 2 Cilt. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 1. Basım, 1416/1996.
- Sabuncu, Ömer. "Hz. Peygamber ve Anne-Baba Sevgisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Haziran 2007) 17/17, 231-236.
- Sancaklı, Saffet. "Cami'de Cemaatle Namaz Kılmanın Dini, Sosyal ve Psikolojik Açıdan Önemi Ve Etkisi", *Academic Knowledge*, (2018),1/1, 1-18.
- Sarıçam, İbrahim. Toplumsal Bir Sorun Olarak Temizlik. 4. *Din Şurası ve Tebliğ Müzakereleri*, (Ankara 2009), 481-485.
- Serdaroğlu, Ahmet. "Gıybet=Çekiştirme", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* (1963), 7-9.
- Suyûtî, Ebû'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-Câmiu's-sağîr*. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1425/2004.
- Suyûtî, Ebû'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr. *Cem'u'l-cevâmî*. 25 Cilt. thk. Muhtar İbrahim, Dâru's-Sa'âde, Kahire 1426/2005.
- Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed İdrîs. *el-Müsned*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1400/1980.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. thk. Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-İbn Teymiyye, 1. Basım, 1415/1994.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-evsât*. thk. Târik b. Avzillah b. Muhammed. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Haremeyn, 1. Basım, 1415/1995.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-sağîr*. thk. Ebû Muhammed Mahmud Şekûr. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-İslamiyye, 1404/1985.
- Taftazani, Saduddin. *Şerhul-Akaid*, çev: Süleyman Uludağ, Kelâm İlmi ve İslâm Akaidi, İstanbul: Dergah Yayınları, 2013.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Muhammed el-Mısrî. *Şerhu müşkili'l-âsâr*. nşr. Şuayb el-Arnaût. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1408/1987.

Taş, Zeliha Beyza. *Şanlıurfa Merkez İlçelerdeki Bazı Mimari Eserlerde Kullanılan Hadislerin Değerlendirilmesi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Tatlı, Bekir. *Mimari Hadisleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Basım, 2011.

Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd. *el-Müsned*. thk. Muhammed b. Abdulmuhsin. 4 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1. Basım, 1419/1999.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İhyâ et-Turasi'l-Arabiyye, 1. Basım, 1416/1996.

Topaloğlu, Bekir. “Vekil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/9-10. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Uzunpostalcı, Mustafa. “Cemaat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/288-289. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

EKLER

Resim 1. Hz. Ali Camii (Şehitkamil)

Resim 2. Nesimi Cami (Şehitkamil)

Resim 3. Hz. Ömer Merkez Camii (Şehitkamil)

Resim 4. Nesimi Camii (Şehitkamil)

Resim 5. Hz. Ömer Merkez Camii (Şehitkamil)

Resim 6. Nesimi Camii (Şehitkamil)

Resim 7. Nesimi Camii (Şehitkamil)

Resim 8. Nesimi Camii (Şehitkamil)

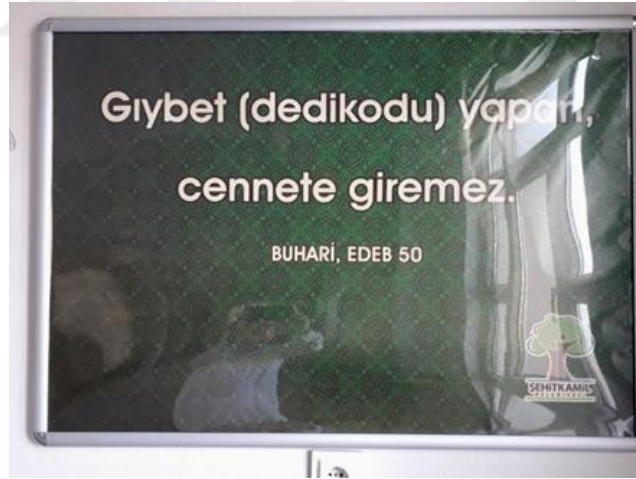
Resim 9. Ulu Camii (Şahinbey)

Resim 10. Dülükbaba Camii Kur'an Kursu (Şehitkamil)

Resim 11. Nesimi Camii (Şehitkamil)

Resim 12. Hacıbaba Taziye Evi (Şehitkamil)

Resim 13. Asri Mezarlık
(Şehitkamil)

Resim 14. Asri Mezarlık (Şehitkamil)

Resim 15. Nesimi Camii (Şehitkamil)

Resim 16. Ulu Camii (Şahinbey)

Resim 17. Asri Mezarlık (Şehitkamil)

Resim 18. Asri Mezarlık (Şehitkamil)

Resim 19. Nesimi Camii (Şehitkamil)

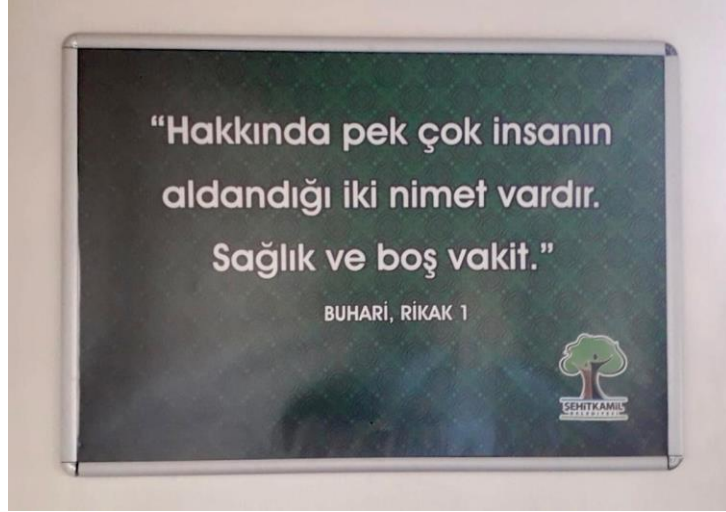
Resim 20. Nesimi Camii (Şehitkamil)

Resim 21. Nesimi Camii (Şehitkamil)

Resim 22. Ömer Özmimar Anadolu İmam Hatip Lisesi (Şahinbey)

Resim 23. Hacıbaba Taziye Evi (Şehitkamil)

Resim 24. Ali Eruslu Camii (Şehitkamil)

Resim 25. Vahide Osman Nakıboğlu Camii (Şehitkamil)

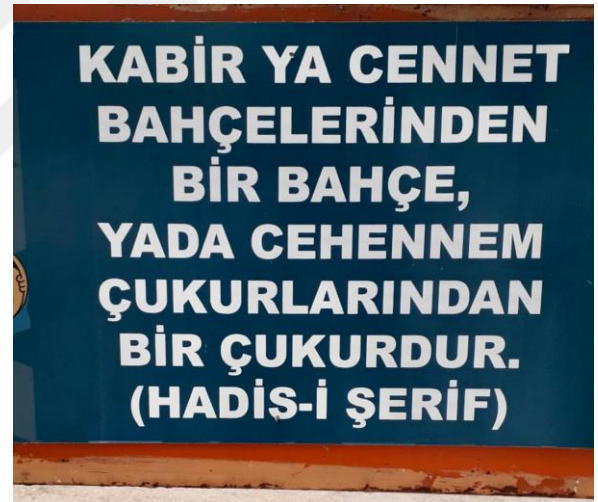
Resim 26. Asri Mezarlık (Şehitkamil)

Resim 27. Asri Mezarlık (Şehitkamil)

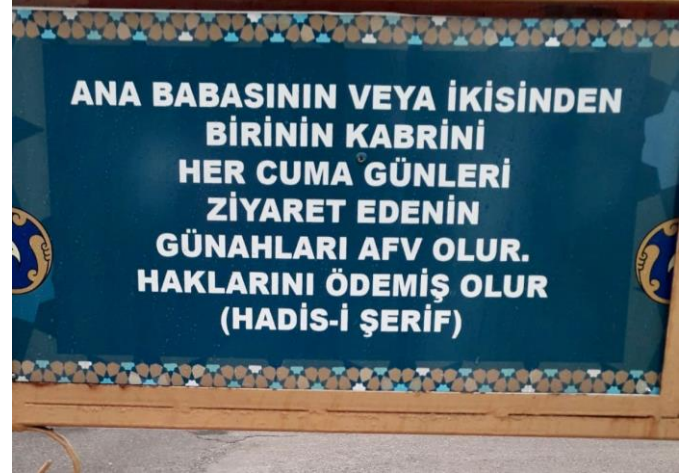
Resim 28. Asri Mezarlık (Şehitkamil)

Resim 29. Asri Mezarlık (Şehitkamil)

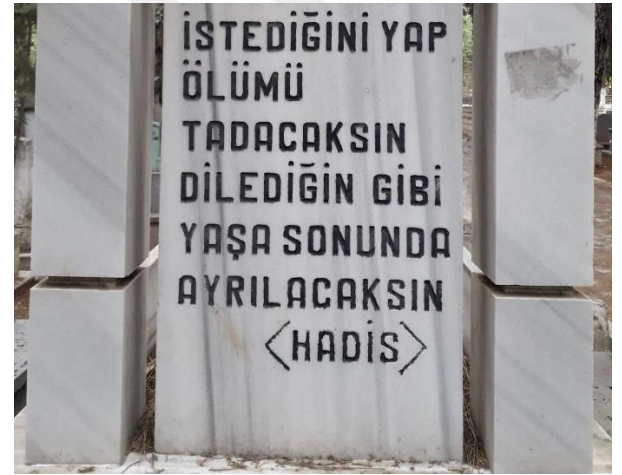
Resim 30. Asri Mezarlık (Şehitkamil)

Resim 31. Asri Mezarlık (Şehitkamil)

Resim 32. Asri Mezarlık (Şehitkamil)

Resim 33. Asri Mezarlık (Şehitkamil)

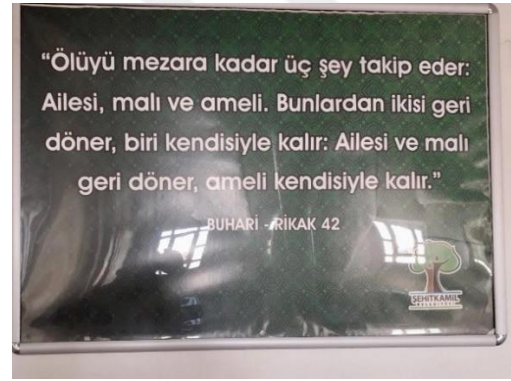
Resim 34. Asri Mezarlık (Şehitkamil)

Resim 35. Asri Mezarlık (Şehitkamil)

Resim 36. Vahide Osman Nakıboğlu Camii (Şehitkamil)

Resim 37. Hacıbaba Taziye Evi (Şehitkamil)